

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ
Кафедра загального мовознавства, класичної філології та неоелліністики

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Поетичний неологізм та його функції (на матеріалі творів Н. Казандзакіса та О. Елітиса)

освітнього рівня «магістр»
студентки II курсу
спеціальності 035 Філологія (035.081 Новогрецька мова
і література (переклад включно)),
галузі знань 03 Гуманітарні науки,
освітньої програми
«Новогрецька філологія, англійська мова та переклад»,
Новінської Наталії Сергіївни

Керівник роботи:

канд. філол. наук, доц. Поліщук Ганна Сергіївна

Рецензент:

канд. філол. наук, доц. Левко Олександр Вадимович

«Допущено до захисту»

Протокол засідання кафедри
загального мовознавства, класичної
філології та неоелліністики

Протокол № _____ від « _____ » _____

Завідувач кафедри

д-р філол. наук, проф. С. П. Грищенко _____

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Неолексеми як об'єкт лінгвістичних студій	9
1.1. Методологічні підходи до визначення поняття «неологізм» у філологічній науці та термінологічна синонімія	9
1.2. Сучасна типологізація неологізмів.....	12
1.3. «Поетичні неологізми» та «позасловникові поетизми»	18
Висновки до першого розділу	32
РОЗДІЛ 2. Поети-словотворці — Нікос Казандзакіс та Одіссеас Елітис	35
2.1. Поеми-словники.....	35
2.2. «Ковані» слова.....	38
2.3. Індивідуально-авторські, okazіональні епітети Н. Казандзакіса.....	43
2.4. Епітети Одіссея з тематичним компонентом νοῦς / μυαλό / γνώμη.....	51
Висновки до другого розділу	62
РОЗДІЛ 3. Функціональний підхід до вивчення поетичних неологізмів	64
3.1. Функції поетичних неологізмів. Підходи до досліджень	64
3.2. Функції неологізмів О. Елітиса та Н. Казандзакіса	68
3.3. Колокації.....	83
Висновки до третього розділу	96
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	105
ІЛЮСТРАТИВНІ ДОДАТКИ	117

ВСТУП

У лексичній системі будь-якої мови постійно відбуваються процеси неологізації та архаїзації — одні лексичні одиниці застарівають, інші з'являються; одні запозичуються, інші оновлюються; нові продукуються, старі виходять з обігу і знову, інколи, повертаються. І хоча усі ці процеси є очевидними і неминучими, а лексична модернізація неспинно змінює сучасний грецький повсякденний лексикон, часто в узусі співіснують архаїчний варіант лексеми та її пізніші трансформації [92, с. 67]. Грецька літературна мова у цьому сенсі дещо відмінна: не зафіксовану у словниках лексику бачимо на сторінках видатних грецьких письменників та поетів XIX–XX сторіч, таких як Георгіос Візіїнос, Одіссеас Елітис, Нікос Казандзакіс, Стратіс Міривіліс, Александрос Пападіямандис, Йоргос Сеферіс. Навіть у творчості сучасних авторів — Реї Галанакі, Зіранни Зателі, Євгенії Факіну та інших — спостерігається те, про що ще у 1959 році писав французький лінгвіст Андре Мірамбель (André Mirambel), який порівняв грецьку мову з метричною книгою, де зберігаються лише записи (словесних) народжень, проте немає записів смертей [78], маючи на увазі те, що одного разу виникнувши, грецьке слово вже нікуди не зникає, а й далі існує у мовній палітрі, надаючи грецьким поетам та письменникам безмежної свободи і невичерпних можливостей.

Словотворчість притаманна багатьом поетам та письменникам, і результатом такої творчості стають авторські або поетичні неологізми. Про те, що авторські неологізми належать до поетичної системи певного автора, свідчать наявні у літературознавчих працях прикметники, здебільшого не відображені у словниках, такі як *ελυτική*, або *καζαντζακική λέξη* («елітисівське», «казандзакісівське» слово), саме існування яких вказує на те, що в літературі існує низка літераторів, для яких створення нових слів є визначальною ознакою творчості. Часто такі особливі слова є складовою частиною авторського словника, а це означає, що вони або складні для розуміння, або частково чи повністю невідомі читачеві; до того ж, авторські

неологізми, «вплетені» в літературний текст, зазвичай є частиною усної традиції, що відображає безліч соціально-політичних і культурних аспектів мови [70]. Тому ці слова становлять для дослідників особливий інтерес на різних лінгвістичних рівнях, таких як морфологія, семантика та прагматика.

І хоча постійний процес появи нових слів не лишався поза увагою мислителів та філософів ще з часів античності, «неологічний бум» [26, с. 57] ХХ ст. активізував увагу новогрецьких та українських мовознавців до проблем неологічних явищ у мові та мовленні та до висвітлення специфіки авторської словотворчості. Традиційно, при вивченні авторських новотворів у центрі уваги лишаються загалом словотвірні типи, співвіднесеність за частинами мови та функціонально-стилістичні особливості, але останніми роками наукові розвідки демонструють нетрадиційні підходи до досліджень з погляду теорій мовної гри, психолінгвістики, когнітивної лінгвістики та лінгвістики тексту, висвітлюючи різні механізми та причини творення. Дисертаційні роботи все частіше супроводжують додатками-словниками, які дають змогу реконструювати авторську картину світу. Так, лексикографічне опрацювання корпусу творів Казандзакіса видавництва Критського університету (2022) стало насправді невичерпним джерелом для багатьох дослідників його творчості. Новий напрям досліджень авторських новотворів — в аспекті теорій мовної гри. Зокрема, напрацювання таких вітчизняних та новогрецьких дослідників, як Ю. Бічай, О. Муромцевої, Т. Космеди, О. Халіман, Ж. Колоїз, Г. Кацуди, Ф. Накаса, Г. Хадзизакіса, Г. Сакелларіадиса, відкривають нові перспективи для неології та мовознавства загалом у цьому ключі.

Вивченню специфіки мови Н. Казандзакіса присвячено чимало наукових робіт грецьких науковців (В. Лурдаса [106], В. Превелакіса [118], М. Ставру [121], Й. Стассінакіса, А. Цопанакіса [122], Г. Хадзідакіса [126], Е. Якумакі [89] та ін.). Зокрема, нещодавно з'явилися дослідження А. Пуліоса, Н. Матіюдакіса [108] та П. Кабакі-Вуг'юклі [109], присвячені детальному опрацюванню та аналізу новотворів автора в поемі «Одіссея»,

яка найповніше відображає словотворчий потенціал Казандзакіса як поета. Поетичним неологізмам та мові О. Елітиса присвячені дослідження А. Хрестофіду [128], Т. Лігнадіса [107], Х. Харалабакіса [125] та ін. На українському ґрунті різні аспекти творчості Н. Казандзакіса вивчали С. Перепляотчикова [41], О. Пономарів [41], А. Савенко [41] та інші. Проте систематичних досліджень творчості Елітиса в українській неоелліністиці не було, що зумовило **актуальність** нашого дослідження.

Метою роботи є порівняльне дослідження функцій та структурно-семантичних особливостей неологізмів, створених О. Елітисом та Н. Казандзакісом, з позицій семантики, лінгвостилістики та прагматики.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- проаналізувати та узагальнити наукову літературу з метою формулювання поняття авторського неологізму;
- проаналізувати поетичні тексти О. Елітиса та Н. Казандзакіса і виявити у них відповідні неолексеми;
- охарактеризувати виявлені авторські неологізми та з'ясувати їхні функції у поетичному тексті;
- здійснити компонентний аналіз для встановлення та уточнення семантики неолексем;
- проаналізувати семантичну специфіку виявлених лексичних одиниць;
- зіставити виявлені особливості авторських неологізмів О. Елітиса та Н. Казандзакіса та проінтерпретувати отримані результати.

Об'єкт дослідження — авторські неологізми, створені О. Елітисом та Н. Казандзакісом та зафіксовані ними в поетичних текстах.

Предметом дослідження є функції та структурно-семантичні особливості новотворів зазначених авторів.

У процесі відбору лексичного матеріалу ми використовували такі способи відбору неолексем, як: інтуїтивний, лексико-графічний та порівняльний.

При аналізі відібраного лексичного матеріалу ми зверталися до таких основних словників:

- електронної версії словника Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών (Τριανταφυλλίδη) (1998);
- Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Μπαμπινιώτη (2008);
- Λεξικό Νέας Ελληνικής. Το μεγαλύτερο λεξικό Συνωνύμων, Αντιθέτων της νέας ελληνικής, Λεξικό Ερμηνευτικό;
- Liddell, Scott, Jones Ancient Greek Lexicon (LSJ) (1843 to 1940);
- електронної версії словника LOGEION / ΛΟΓΕΙΟΝ;
- Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδους Γραμματείας (1100–1669), τόμους Α'–ΙΔ' (του Εμμανουήλ Κριαρά).

Μεθοδι дослiдження. Для досягнення поставлених завдань у дослідженні використано такі методи: інформаційно-пошуковий — для відбору та опрацювання, матеріалу дослідження; метод дедукції та індукції — для узагальнення даних і формулювання висновків; метод структурно-семантичного аналізу — для вивчення структури досліджуваних лексем, виявлення їхніх особливостей і розгляду їхнього значення; описовий метод — для аналізу функцій досліджуваних лексем; метод контекстуального та функціонального аналізу — для вивчення поетики новотворів у текстовому оточенні, аналізу їхніх функцій та змістового наповнення; метод порівняльного аналізу (порівняння індивідуально-авторських неологізмів О. Елітиса та Н. Казандзакіса за граматичним, словотвірним і семантичним параметрами); метод морфологічної класифікації індивідуально-авторських неологізмів; прийоми компонентного, лінгвостилістичного та дефініційного аналізу.

Ματερίαλομ дослiдження є фрагменти поетичних текстів О. Елітиса та Н. Казандзакіса, що містять авторські okazaціоналізми. Джерелами матеріалу були такі видання:

- Οδυσσέας Ελύτης Το Άξιον Εστί Αθήνα : εκδ.Ίκαρος 1959;
- Οδυσσέας Ελύτης Ποητικές Συλλογές (pdf);

- Καζαντζάκης Νίκος Η Οδύσσεια Εκδότης Διόπτρα 2022;
- Καζαντζάκης Ν. Κακριδής Ί. Θ. Ομήρου Ιλιάδα Μετάφραση Β' Γυμνάσιου, Αθήνα, 1982;
- Καζαντζάκης Ν. Αναφορά στον Γκρέκο Αθήνα : εκδ. Καζαντζάκη 1982;
- Καζαντζάκης Ν. Αναφορά στον Γκρέκο Αθήνα : εκδ. Ελ. Καζαντζάκη 1965.

Добір матеріалу здійснювався методом суцільної вибірки, критерій добору текстів — наявність у них авторських неологізмів; критерій добору лексичних одиниць — своєрідність та стилістична маркованість. Вибірка авторських неологізмів поеми Н. Казандзакіса обмежена в нашій роботі свідомо: у разі суцільної вибірки за повним корпусом цього автора ми отримали би непорівнянний обсяг матеріалу (кількість індивідуально-авторських лексичних одиниць, які містить текст поеми, у сотні разів перебільшує кількість таких одиниць у повному корпусі поетичних текстів Одиссеаса Елітиса).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше в українській мовознавчій та літературознавчій науці було проаналізовано функції поетичних неологізмів епічної поеми «Одіссея» Н. Казандзакіса та поем О. Елітиса у зіставному вимірі; також вперше було проаналізовано та проведено аналогію між мовним матеріалом (епітетами) поем «Одіссея» та «Іліада» Гомера та поеми «Одіссея» Н. Казандзакіса; було проаналізовано, перекладено та порівняно поетичні неологізми обох авторів; на основі проведеної роботи укладено зіставні таблиці індивідуально-авторських неологізмів. Традиційно, вибірки таких одиниць упорядковані за алфавітним порядком, що обмежує можливість вивчення семантичних взаємозв'язків між мовними одиницями. З іншого боку, укладання порівняльно-зіставних таблиць надає змогу більш повно відтворити семантику конкретних неологізмів та проаналізувати семантичні взаємозв'язки між різними групами поетичних слів.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні дослідницького фокусу у неологічній науці як такій, зокрема у філологічних дослідженнях явищ неології в межах українських неоелліністичних студій.

Якщо вважати мотивовані неологізми належними до денотативно-ідеографічних сфер, це дає змогу зіставити неологічні системи О. Елітиса та Н. Казандзакіса за семантичною ознакою. Завдяки використанню порівняльного-зіставного аналізу можливо отримати додаткову інформацію про сформовані цими авторами картини світу, зокрема, про ключові для них категорії.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані при викладанні теоретичних та практичних курсів освітніх програм спеціальності «Новогрецька філологія, англійська мова та переклад», зокрема: «Переклад поетичних творів (новогрецька мова)» та «Сучасна грецькомовна література». Отримані результати можуть бути коментарем до видань творів обох авторів або їхніх перекладів українською мовою. Також запропоновані у роботі порівняльно-зіставні таблиці можуть становити додатковий посібник-коментар до поетичних текстів О. Елітиса та Н. Казандзакіса.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та ілюстративних додатків.

РОЗДІЛ I. НЕОЛЕКСЕМИ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЙ

1.1. Методологічні підходи до визначення поняття «неологізм» у філологічній науці та термінологічна синонімія

Ще з часів античності слова, пов'язані з процесом виникнення і утворення нових слів (імен) з'являлися у працях давньогрецьких філософів та мислителів. Наприклад, у «Нікомаховій етиці» Арістотеля (Αριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια [65]) — *ὀνοματοποιεῖν / ὀνοματοποιέω* (ὄνομα «ім'я, назва, слово, термін» + *-ποιῶ* «роблю, утворюю» (утворювати імена / кувати слова / робити назви); «Географія» Страбона (Στράβων, Γεωγραφικά [80]) — *ὀνοματοποιία / ὀνοματοποιία* (утворення назви шляхом імітації природних звуків) та «Закони» Платона (Πλάτων, Νόμοι) — *καινοτομία ὀνομάτων* (оновлення імені / назви). Видатний давньогрецький філолог Діонісій Фракійський (170–90 роки до н. е.) уклав «Мистецтво граматики», використовуючи нову лексику, зібрану з літературних творів. А значно пізніше, у ХІХ ст., класичний філолог та лексикограф Стефанос Куманудіс у своїй роботі «Збірка слів поза тезаурусом у грецьких словниках» (Αθήναι, 1883), представив 7506 нових слів, яких, за поодинокими винятками, тоді не існувало в інших словниках.

Показово, що слова «неологія» (*νεολογία*)¹ та «неологізм» (*νεολογισμός*) утворені з елементів давньогрецької мови *νέος* (новий, незвичний) та *λόγος* (мова, слово, твір); у новогрецькій мові вони з'являються як зворотні запозичення з французької «*néologisme*», «*néologie*» (згідно зі словником Г. Бамбінйотиса, у 1782 та 1805 рр.)

Починаючи з кінця 1960 — початку 1970-х років, лінгвістичні дослідження звертають увагу на практичне використання мови і, відповідно,

¹ Слово «неологізм» виникло у французькій мові у 1735 році і спочатку мало негативне забарвлення. Як лінгвістичні терміни «неологія» та «неологізм» потрапляють у науковий обіг лише на початку ХІХ ст., разом із публікацією у Парижі наукової праці французького лексиколога Л. Мерсьє «*Neologie, ou wocabulaire de mots nouveaux, a renouveler, ou pris dans des acceptions nouvelles*» (1801).

на явище неології [8 5 ,с. 23]. У 1966 р. Афіїнською академією був заснований спеціальний центр вивчення неології — «*Центр дослідження наукових термінів та неологізмів*» (KEEON), студії якого базуються на первинній концепції неологізму. Згідно з нею, неологізмами можна визнати будь-які нові слова (або будь-які нові значення слів), які збагачують словниковий запас мови (грекомовні та запозичення), які увійшли в узус і фіксуються залежно від частотності використання мовною спільнотою. Крім того, нові слова, що тільки-но з'являються в мові, фіксують самі мовці, як-от користувачі форуму *lexilogia.gr*, де було створено окрему дискусійну тему.

Питанням неології присвячено чимало робіт грецьких дослідників, зокрема таких, як: Анна Анастасіаді-Симеоніді (Αννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη²), Танасіс Накас (Θανάσης Νάκας³), Георгія Кацууда (Γεωργία Κατσούδα⁴), Анастасія Хрістофіду (Αναστασία Χριστοφίδου), Д. Хіла-Маркопулу (Δέσποινα Χειλά — Μαρκοπούλου), Зої Гавріліді (Ζωή Γαβριηλίδου), М. Триандафілідіс (Μ. Τριανταφυλλίδης), Г. Бамбінйотіс (Г. Μπαμπινιώτης), Х. Харалабакіс (Χ. Χαραλαμπίκης), А. Арваніті (Α. Αρβανίτη) та інших.

Функції поетичних неологізмів в поезії Одиссеаса Елітіса студіювала Анастасія Хрістофіду («Ο ποιητικός νεολογισμός και οι λειτουργίες του» [128]); неологію у публіцистичних текстах опрацьовували Танасіс Накас та Зої Гавріліді («Δημοσιογραφία και νεολογία» Θ. Νάκας, Ζ. Γαβριηλίδου[114]), авторську неологію в аспекті мовної гри вивчали Георгія Кацууда та Танасіс Накас (Γεωργία Κατσούδα, Θανάσης Νάκας, «Οψεις της Νεολογίας / Σύμφυση και Έπανετυμολόγηση» [104]).

Досліджуючи явища неології з багатьох точок зору, грецькі лінгвісти подають різні позначення поняття «*неологізм*» і, відповідно, різні типи класифікацій. Окрім узагальненого терміна «*νεολογισμός*» (неологізм, результат особистого самовираження або продукт процесу неологізації,

² Директорка Центру дослідження наукових термінів та неологізмів.

³ Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Афіїнський національний університет імені Каподістрії), University of Athens.

⁴ Афіїнська академія (грец. Ακαδημία Αθηνών), Academy of Athens.

визначення А. Анастасіаді-Симеоніди, 1986 [85]), грецькі лінгвісти послуговуються й іншими термінами:

- «*οκκαζιοναλισμός*» (оказіоналізм, «випадковий», від лат. «*occasio*» — одиничний випадок (у дослідженні А. Хрістофіду, 1992 [127]));
- «*ad hoc σχηματισμός* [128, с. 25]» або «*ad hoc δημιουργία*» (новотвір, утворення конкретного випадку, яке має конкретну мету, тож його використання не може бути узагальненим, А. Хрістофіду, 2001);
- «*ευκαιριακός νεολογισμός*» (А. Анастасіаді-Симеоніди, А. Хрістофіду «оказіональний неологізм» = «*okkasionalismous*», оказіоналізм, асиміляція терміну-запозичення) або «*ευκαιριακός σχηματισμός*» («оказіональне утворення», Г. Кацуда, Ф. Накас);
- «*νεόπλαστη λέξη*» («щойно створене, зліплене, неопластичне слово», Е. Кріарас, Г. Бамбінйотис [112, с. 1173], М. Триандафілідис);
- «*λέξη / σχηματισμός άπαξ, άπαξ λεγόμενο*»⁵ («одноразове слово / утворення на один раз, так зване одноразове», А. Анастасіаді-Симеоніди, А. Хрістофіду, 2001 [128]; Г. Кацуда і Т. Накас, 2013 [104, с. 22]);
- «*περικειμενικός νεολογισμός*» («контекстуальний неологізм»), «*ποιητικός νεολογισμός*» («поетичний неологізм», Х. Харалабакис, А. Хрістофіду, 2001 [128, с. 25]; Н. Матьюдакіс [108, с. 267]);
- «*λογοτεχνικός νεολογισμός*» («літературні неологізми», як «сповнені фантазії, але недовговічні, ефемерні, творіння літераторів», А. Анастасіаді-Симеоніди [85, с. 105]; А. Хрістофіду 2001);

⁵ Гапакс, транслітерація від лат. *hapax legomenon*, — термін, уживаний у корпусній лінгвістиці щодо слів, які трапляються лише один раз: як у письмовій пам'ятці, так і в працях якогось автора або в певному тексті; незареєстровані, але їх використовують у мові або у медіа-текстах; гапакси іноді ототожнюють з індивідуально-авторськими інноваціями.

- «αντιγραμματική λέξη» («антиграматичне слово», Х. Харалабакис [123]);
- «νεολεξία» (неологізм, явище неології, Ф. Накас; «νεολογίζω» = неологізувати, утворювати неологізми [104]).

Ці та інші напрацювання грецьких лінгвістів-неологів демонструють заснований Афінською академією спеціальний центр дослідження неології (KEEON) та численні дослідження інших грецьких лінгвістів.

Таким чином, можна підсумувати, що так само, як і в українській філологічній та мовознавчій науці, відсутність чіткої категоризації поняття «неологізм» та наявна термінологічна синонімія свідчать про неоднорідність поняття та різні підходи до досліджень.

1.2. Сучасна типологізація неологізмів

Сучасна грецька дослідниця А. Анастасіаді-Симеоніді розглядає явище неології з позицій теорії психолінгвістики, виокремлюючи неологію лінгвістичну (*από γλωσσικές αιτίες*) та психологічну (*από ψυχολογικές διαταραχές*), пов'язану з особливістю мислення окремого мовця та відхиленнями від норми. За типологією дослідниця поділяє неологізми (як продукт явища неології) на літературні (*λογοτεχνικοί*) та науково-технологічні (*επιστημονικοί / τεχνικοί*). Вона пропонує створити спеціальну типологію для літературних неологізмів, «оскільки письменники, принаймні теоретично, мають необмежені можливості для неологічної творчості», «але ця творчість не повинна виходити за певні межі» [85, с. 106].

Так само, як і українські дослідники (Д. Мазурик [36]; Є. Кротевич, Н. Родзевич 1957 [52]; О. Жижома [19], С. Єрмоленко [16] та ін.), більшість грецьких науковців (А. Анастасіаді-Симеоніді, Ф. Накас, З. Гавріліду) поділяють неологізми на *загальномовні* («νεολογισμούς του γενικού λεξιλογίου», А. Анастасіаді-Симеоніді [85]) та *індивідуально-авторські*, але і поміж

індивідуально-авторських оказіональних утворень, залежно від дослідницької точки зору, існують розбіжності класифікацій.

А. Анастасіаді-Симеоніді, Г. Кацуда та Ф. Накас поділяють авторські оказіональні утворення на «утворення на один раз» або «так звані одноразові» («*σχηματισμοί άπαξ*», «*άπαξ λεγόμενοι*»), тобто ті, що були використані автором один раз у певному контексті і більше ніде не повторюються, які вони характеризують як більш частотне явище, характерне для літературних, особливо поетичних, творів. За приклад вони наводять авторське дієслово О. Елітиса «*νησιωτίζω*» з поеми *Το Άξιον εστί* («Достойно є»), яке поет використав *лише один раз в одній поемі*. Натомість «власне оказіональні» утворення («*ευκαιριακοί σχηματισμοί*») вони розуміють як «ті, що двічі або тричі повторюються в корпусі певного автора» [104, с. 12] або з'являються та існують у мові протягом певного обмеженого періоду часу і є менш частотним явищем. Прикладом може бути авторський іменник О. Елітиса «*δελφινοκόριτσο*» («дельфінодівчина»), який у поетичному доробку поета бачимо двічі: в поемах «*Τα ρω του έρωτα*» та «*Τα Ετεροθαλή*»; або таким прикладом може бути телескопічне утворення *Μερκοζί* (*Μέρκελ + Σαρκοζί*), яке недовго проіснувало в новогрецькій мові.

А. Хрістофіду розглядає «*περικειμενικοί νεολογισμοί*» (контекстуальні неологізми) як «продумані» та «свідомі» неологізми, утворені певним автором спеціально для певного контексту [128, с. 25–26]. Такі утворення дослідниця протиставляє власне «оказіональним» («*ευκαιριακοί νεολογισμοί*»), які з її точки зору є випадковими, непродуманими і продукуються радше автоматично [128, с. 26] та спонтанно, тобто несвідомо. Зокрема, **поетичний неологізм** (*ποιητικός νεολογισμός*) дослідниця виділяє як підтип контекстуального, він свідомо утворений і значущий для поетичної системи автора. Наприклад, «спеціально» утворене Елітисом дієслово «*ένησιώτισα*»⁶ («заостровував» від слова «острів»), дослідниця виокремлює як те, що займає особливе місце в його поезії, оскільки воно репрезентує

⁶ Το άξιον εστί.

фундаментальну для поета *концепцію*, тобто відображає взаємозв'язок світогляду Елітиса з природою грецьких островів.

Деякі українські дослідники (Ю. Бічай [4], О. Муромцева [39], Ж. Колоїз, Т. Космеда, О. Халіман [30]) та грецькі мовознавці (Г. Кацуда, Ф. Накас [104], Г. Хадзизакіс [126], Г. Сакеларьязис [119]) розглядають явище авторської словотворчості на рівні «план змісту — план вираження» в аспекті теорій *мовної гри*⁷. На матеріалі творів сучасних грецьких письменників та поетів (Феті Хорт'яті, Євгеніоса Тривізаса та ін.) та вибірці з текстів та заголовків ЗМІ дослідники Г. Кацуда та Ф. Накас виділяють окрему групу свідомо створених семантичних неологізмів, які вони характеризують як «*σύνφουρση*» та «*επανετυμολόγηση*» (typology of lexical blending phenomena), розрізняючи їх за механізмом творення.

На нашу думку, поняттю «*σύνφουρση*» відповідає явище «телескопії» (англ. «*telescoped word*», «*blending*», «*blend*»; укр. «*змішування*», «*зіткнення*», «*схрещення*» за Ж. Колоїз [27, с. 96]), котре, як і поняття «неологізм», у сучасній мовознавчій літературі трактують варіативно, тому його можна перекласти як «*контамінацію*», «*слово-бленд*», «*слово-гібрид*» або «*слово-ребус*». Наприклад, «*Παπαδημοκρατία*» → (*Λουκάς Παπα(δήμο)ς* + *δημοκρατία* = *Παπαδημοκρατία*, тобто «демократія Лукаса Пападімоса»; або «*інтернетрі*» (Т. Назарук) → *інтернет* + *нетрі* [27, с. 96].

У новогрецькій науковій літературі, відповідно, знаходимо такі терміни, як: «*λεξικό μίγμα*» («словесна суміш», А. Арванті [87]), «*μορφολογικό αμάλγαμα*» («морфологічна амальгама», С. Дімітріу [91]), «*λέξη-φυσαρμόνικα*» («слово-фісгармонія» Х. Хараламπάκης [123]).

Такі одиниці утворюються шляхом скорочення (розчленування) та об'єднання (схрещення) частин двох існуючих у мові слів, які належать до однієї граматичної категорії (без сполучуваної голосної, але зі збереженням наголосу останнього слова). Згідно із класифікацією, запропонованою

⁷ Ігрова концепція мовної гри Й. Хейзинга; теорії мовних ігор Л. Вітгенштейна, який вважав, що будь-яка форма мовної діяльності є грою.

Г. Кацудою та Ф. Накасом, існує чотири механізми творення таких одиниць, залежно від фрагмента, який втрачається.

Термін «*επανετυμολόγηση*»⁸ (lexical / etymological reanalysis) стосується свідомого «переосмислення» етимології (так звана «переетимологія», «оновлення» мотивованості словесного знака на тлі автоматизованості стандартної мови) [30, с. 23–24] (Т. Космеда, О. Халіман); «семантичної реетимологізації», Ж. Колоїз [27, с. 165]) існуючої лексичної одиниці на основі сигніфіката, в якому «заховано» меншу лексичну одиницю, сигніфікат якої виділено візуально або на слух [104, с. 287] (Κατσοῦδα & Νάκας); візуальне «вичленування кореня» (Ж. Колоїз). Новоутворене слово може розташовуватися у початковій, середній або кінцевій частині вихідного слова, або ж вихідне і новоутворене слово можуть накладатися одне на одне. Наприклад: *πατέρας* (батько) → *παΤΕΡΑΣ* — графічно виділено другу, «заховану» частину слова *τέρας* «чудовисько», «монстр» = «батько-монстр».

«Семантично переетимологізовані» новотвори автори поділяють на *утворені шляхом використання*:

а) *типографіки* (шрифти, виділення, оформлення, кегль): *πατέρας* (батько) → *παΤΕΡΑΣ*⁹ (чудовисько, звір); *φурорний збір* (збір на *фури* для ЗСУ);

б) *акронімії*: *παρέλαση* (парад) → *παρΕΛΑΣη* (*ΕΛΑΣ* — Народно-визвольна армія Греції) = парад ЕЛАСу;

в) *латиниці*: *ξημέρωμα* (світанок) → *ξημέROMA* (виділено сему «Рим»);

г) «*парофографії*», *помилки* (*παρορρογράφηση*): найчастіше змінюється одна літера, проте наголос і звучання зберігаються; помилка привертає увагу читача і спонукає його відшукати новий сенс, розгадати значення — *πανσέληνος* (*παν*+*σελήνη* = повний місяць, повня) → *πανσέλιнос* (*παν*+*σέλινο* селера = повний селери¹⁰).

⁸ Раніше послуговувалися синонімічними термінами «οπτικός συμφурμός» ((Κατσοῦδα & Κρητικού 2010), зоровий, візуальний бленд; англ. «visual blend», D. Bolinger) або «γραφηματικός συμφурμός» (графічний бленд).

⁹ Див. ілюстративний додаток 8.

¹⁰ Див. ілюстративний додаток № 9

Незважаючи на те, що цю класифікацію запропоновано в основному на матеріалі ресурсів медіапростору та художніх творів для дітей, новоутворення таких типів можна виявити у будь-яких художніх текстах, орієнтованих на словотворчість та мовну гру.

У нашому дослідженні ми виділили такий, на нашу думку, «семантично переетимологізований» новотвір «парафографічного» підтипу: «*Οδυσσεάς* → *ο Δυσσεάς*» (Н. Казандзакіс, утворене шляхом навмисної зміни написання). *Δύσις / δύσεως* — це захід → кінець життя, період завершення курсу, що веде до згасання. Отже, припускаємо, що така зміна характеризує героя, як «того, хто йде на Захід, за сонцем, до кінцевої точки подорожі-життя». Але існує й інша версія, запропонована Н. Матьюдакісом, який вважає, що така свідомо зміна орфографії зумовлена стилізацією під народну, розмовну форму, коли перша літера або склад опускаються. До того ж, на нашу думку, розділене таким чином ім'я героя літературного твору було потрібне для римування, коли між «*ο*» та «*Δυσσεάς*» автор додавав прикметник. Наприклад: *ο φουμιστός Δυσσεάς*, *το φοβερό Δυσσεά* (уникнення повтору «*ο*»).

Розмірковуючи про справедливість чи хибність певної теорії, Ф. Накас та З. Гавріліді пишуть: «така “лінгвістика” є особливо продуктивною і цікавою з точки зору того, як саме замислювався той чи інший новотвір і які зусилля доклав автор для його інтерпретації; є випадки, коли автор використовує вже відому й усталену або “словникову” форму, але під іншим кутом зору або в іншому значенні, яке він вважає недоречним пояснювати аудиторії» [114, с. 92–93].

Г. Бамбінйотис (1998) також говорить про мовну гру як механізм словотворення. Автор використовує його, формуючи літературний стиль твору, щоб вийти за межі загальноприйнятої мови і створити нові виражальні можливості, які породжують численні інтерпретації [113, с. 80–81].

У своєму дослідженні неологізмів у поезії Костаса Паламаса Х. Харалабакіс [124] (Х. Χαραλαμπίκης, 2011) посилається на коротку

типологію, в якій він розрізняє власне *неологізми* (*νεολογισμοί*) та *поетичні неологізми* (*ποιητικοί νεολογισμοί*). За типом моделі словотворення дослідник поділяє неологізми на три категорії: а) «нормативно» утворені, ідентичні словниковим і прийняті мовною системою (*δόκιμες λέξεις*); б) потенційні, схожі на нормативні слова (*πιθανές λέξεις*); в) «ненормативно» утворені слова, з порушенням граматичних правил (*αντιγραμματικές λέξεις*).

Як зазначає Х. Харалабакис, *неологізми* є переважно «потенційними словами», які він типологічно класифікує за такими основними категоріями:

1) *морфологічні*: (а) запозичення (*δάνειοι*), (б) похідні (*παράγωγοι*), (в) складні слова (*σύνθετοι*), (г) багатоскладові або перифрастичні (*πολυλετικοί ή περιφραστικοί*) включно з абрєвіатурами;

2) *семантичні* (*σημασιολογικοί*).

Натомість Н. Матьюдакіс пропонує свою класифікацію *літературних неологізмів* (на прикладі неологізмів Казандзакіса), які він поділяє таким чином:

- 1) спосіб творення (афіксальне словотворення, основокладання);
- 2) запозичення (успадкована, грецька питома та запозичена лексика);
- 3) слова, утворені внаслідок звуконаслідування.

Підсумовуючи, треба зазначити, що неологічні дослідження на грецькомовному підґрунті демонструють інтерес та різні підходи дослідників до явищ неології та їхніх класифікацій, як у сучасному журналістському, політичному або рекламному дискурсах, так і в літературному.

Також хочемо зауважити, що грецькі лінгвісти своїми науковими розвідками сприяють не тільки розвитку, але й популяризації неологічної науки як такої. Так, науково-популярне дослідження Ф. Накаса та Г. Кацуди, які використовуючи авторські неологізми грецьких дитячих письменників та малюнки художника-ілюстратора Н. Маврулакиса, а також приклади особливо цікавих явищ неології у публіцистичному дискурсі, є «неологічно-захопливою» подорожжю у світ утворення та функціонування неологічного слова у різних дискурсах.

1.3. «Поетичні неологізми» та «позатезаурусні поетизми»

Терміни «*τα αθησαύριστα*» («позасловникові») або «*αθησαύριστες λέξεις*» («несловникові слова», «слова поза тезаурусом», «некодифіковані словниками слова» [18, с. 218]), якими послуговується Н. Матьюдакіс у своєму дослідженні, присвяченому неопластичній лексиці казандзакісівської «Одіссеї», широко застосовують грецькі дослідники (А. Пападопулос [116], В. Манділарас [111], Ф. Накас та З. Гавріліду [114, с. 206], А. Хрістофіду [127] та ін.) для позначення слів, які були або є у вжитку, але не включені в основні (або новітні) словники новогрецької мови; які ще не були зібрані або записані, а отже залишаються науково невивченими (англ. «*undictionaried words*», Erin McKean¹¹). Ці терміни також стосуються юкстапозитів (Ф. Накас, З. Гавріліду [114, с. 9, 92–93]), які завдяки своїй «неоднокомпонентності» не зафіксовані у словниках¹² [23, с. 109].

О. Елітис та Н. Казандзакіс нерідко використовують слова, які вживають у певному регіоні Греції або в контексті якогось фаху, переважно в сільській або острівній місцевості: «*πανωμάντιλο*» [98, с. 85] (деталь одягу, вид хустки, О. Елітис), «*νεροκορφή*» (витоки гірського джерела, О. Елітис, Н. Казандзакіс), «*νεράυλακο*» (канавка, зроблена для проходження води, Н. Казандзакіс), «*λουρνό*» (ранок, замість *το πρωί*) або «*μεράστρη*» (критський діалект, ранішня зоря, Венера, Н. Казандзакіс), які не фіксуються основними словниками (але часті у спеціалізованих словниках [125]), адже навіть найповніші словники не здатні охопити усі пласти лексики. До того ж, оскільки обидва автори створювали новотвори на основі або за моделями архаїчних слів, важко встановити, чи є ці слова новотворами, утвореннями катаревуси¹³ (*σχηματισμοί καθαρεύουσας*) або ж застарілими словами, як, наприклад, «*έρειπιῶνες*» [98, с. 81] (О. Елітис). Дослідник ніколи не може

¹¹ Американський лексикограф Ерін МакКін.

¹² Причина цього явища – «в особливостях переходу двох слів (двох лінгвістичних знаків) до одного знака, спочатку двокомпонентного, а далі внаслідок того, що тривале використання складного знака підвищує передбачуваність другого компонента» (цит. за: Клименко Н. Ф. Морфологічна будова композитів. С. 109)

¹³ Штучно архаїзований варіант грецької мови, «очищений» від запозичень.

бути абсолютно впевненим, що якесь слово, хоча його й нема у словниках, не було зафіксоване в текстах; було воно відоме автору чи є його новотвором.

Що ж до нашого дослідження, то суттєву проблему створювала обмеженість у доступі до таких словників, як наприклад: «*Τὸ λεξικὸ τοῦ Δημητράκου*» («*Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*», під ред. Д. Димітракоса, який охоплює всі етапи розвитку грецької мови до 1953 року), оскільки, на думку дослідників (А. Хрістофіду [128, с. 75], Х. Харалабакіса), О. Елітис використовував його як довідник; або «*Τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*» («Історичний словник сучасної грецької мови Афінської академії»).

Письменник та перекладач Нікос Саратдакос, який у 2011 видав збірник «словесних» оповідань «*Λέξεις που χάνονται*» («Слова, які втрачаються. Подорож 366 словами, яких майже не існує»), на противагу неологізмам називає їх «*παλαιολογισμούς*» (παλιός давній + λόγος мова, слово, твір) або рідкісними (*σπάνιες λέξεις*). Тобто це слова, яких уже немає в словниках або які ніколи туди не потрапляли — не «неологізми, а... палеологізми [120, с. 8]»; слова, які ще можна почути; народні назви, слова ремісників і пастухів або використані письменниками; слова з цікавою етимологією; слова з народних пісень, рідкісні, але знайомі певному відсотку читачів; помилково пропущені у словниках, але відомі у різних куточках Греції. Слова підтримують особливі стосунки з лексикографією, тож словники — не найнадійніший орієнтир, щоб визначати, чи слово процвітає і живе, чи воно вмирає або мертво [120, с. 10].

Усе життя Нікос Казандзакіс був пристрасним збирачем народних і рідкісних слів, до яких він ставився як до «чистих джерел» літературної мови. Проте хоч би скільки слів зібрав, він усе одно відчував, що мовного інструментарію йому недостатньо: «...напиши мені критських слів, скільки знаєш, про полювання, риболовлю, човен, вино, сонце, дощ, море, любов і війну. Вони мені дуже потрібні», — писав він своєму земляку Стеффанідісу Харілаосу [84].

Казандзакіс постійно підкреслював, що більшість слів його «Одіссеї» походять «з вуст народу», і саме тому вони мають таку пластичність [117], «вони привезені з усіх куточків Греції і були обрані після довгого і складного процесу відбору, сам я створив лише п'ять або шість із них» [118]. Ці п'ять «підтверджених» самим автором неологізмів такі: *αστροπόταμος* («Чумацький шлях»), *βορράστρι* («Полярна зірка»), *βοδάλαφο* («лось»), *νεροβούβαλος* («гіпопотам»), *χεραυκαλιά* («пліч-о-пліч»).

Проте дослідники впевнені у тім, що неологізмів, утворених автором, набагато більше, наприклад, іменник «*λιανοδόξαρο*» (перестрілка з луків) — утворено за аналогією із «*λιανοτούφεκο*» (перестрілка з рушниць) [110]; за аналогією до давньогрецького «*οινοπότης*» (винопивця) утворено синонім «*κрасοπιότης*»; білобородий (*ξανθογένης*) перетворюється на «сонцебородого» (*αχτιδογένης*) і так далі.

Слова «Одіссеї» Казандзакіса, які аналізує у своїй дисертації Н. Матьюдакіс, дослідник характеризує як «*ποιητικά αθησαύριστα*» [108, с. 268] («*незафіксовані, позасловникові або позатезаурусні поетизми*»), а принципом відбору лексичного матеріалу для дослідження визначає «своєрідність, стилістичну маркованість; будь-яку морфологічну “дивину” або “аномалію”» [108, с. 260]. Таким чином, уникаючи визначення «авторський неологізм» або «неіснуючі у словниках слова», він утворює «середній», «нейтральний від авторства або походження термін» — «*позатезаурусний поетизм*». Його вибірка налічує 5415 *незадокументованих* слів, авторство яких встановити майже неможливо.

Такі рідкісні, майже неіснуючі слова, які трапляються у творчості О. Елітиса та Н. Казандзакіса і які інколи плутають з авторськими неологізмами, ілюструє наша вибірка (див. таблицю 1.1). Для прикладу, наводимо лише деякі з них:

Αποταυρίζομαι / 'ποταυρίζομαι αλό + ταύρος (бик) = «витягнути руки та / або ноги назад, щоб потягнутися, як бик, зазвичай у поєднанні з позіханням»; хоча авторство цього дієслова часто приписують Казандзакісу або вважають

його словом критського діалекту, воно вже існувало у візантійських коментарях до Арістофана [120, с. 35];

«χασμολογᾶται, αποταυρίζεται» [103, с. 31] (Од. А 928);

«ο γαβαθάρης ‘ποταυρίστηκε» [103, с. 485] (Од. Ξ 90) потягнувся й позіхнув.

Αἴλανθος / αείλανθος — Айлант найвищий (*Ailanthus altissima*), це рідкісне

слово, позначає досить поширене в Греції дерево, яке походить зі Східної Азії, народна назва «βρομοκαρυδιά / βρομόδεντρο»; це слово використовує Елітис у поемі «Достойно є»; можливо задля римування vous – αίλανθους:

«Φθινόπωρο και πάλι μου γυρίζει ο vous / στην ξύλινη παράγκα με τους αίλανθους» (О. Елітис «Τα Ρω του έρωτα», «Στην ξύλινη παράγκα»); імовірно тому, що у більш вживаному слові βρομόδεντρο (βρομο- + δέντρο), одним із складників є слово «сморід» (βρόμος).

Βιγλάτορας (від лат. *vigilator* (вартовий / дозорний); Віглятор (пер. А. Савенка);

«Κι έχουμε στο κατάρτι μας βιγλάτορα παντοτινό τον Ήλιο τον Ηλιάτορα!»[95]

«і зі щогли скеровувані Сотером і Віглятором, славетним, споконвічним Сонцем-Світлократором!»

(О. Елітис «Сонце світлократор» пер. А. Савенка)¹⁴;

«...βιγλάτορας στεκότα орθός» [103, с.264] (Од. Η 1291) дозорний, що стояв на варті;

«...στρηγιούν στον πύργο οι βιγλατόροι» [103, с.473] (Од. Ν 1046), а вартові з високих башт здійняли галас.

Трапляється у поемі «Достойно є» та (повторювано) в «Одіссеї»:

Η βίγλα (спостережний пункт) від лат. *vigilia* + вартовий / дозорець

«Κι ωστόσο ο γήλιος έσυρε φωνή, τινάχτη άρματωμένος, σά βίγλα» [103, с. 829]

(Од. Ψ 137–138) «Тим часом сонце підскочило, озброєне до зубів, і голосно закричало, немов недремний вартовий»;

Βυλώ / Βυλίζω (кіпрський діалект) у значенні βλέπω / κοιτάζω (бачу, дивлюсь, оглядаю, спостерігаю, помічаю = «дозорю»)

¹⁴ Збірка поезій О. Елітиса готується до друку, використовується з дозволу автора перекладу.

«...Σουραύλη, στραβοπάτησες κι η βίγλα βίγλισέ σε !» [103, с.470] (Οδ. Ν 912)

«На жаль, ти спотикнувся, сопілкарю, й дозорний тебе удозорив!»;

Αναρούσα / ανερούσα від αναρρέω (дієприкметника жін. р. αναρρέουσα) — текти вперед і повертатися назад:

1) повернення хвилі з пляжу в море, морський вир, сильна хвиля, що б'ється об берег, зіткнення двох протилежних морських течій;

2) русалка (Παλαμάς, Παπαδιαμάντης)

«...της γούρας ανερούσας η βαθιά πνοή» [103, с.775] (Οδ. Φ1009)

глибинний подих моря сильного припливу; «κυματοδέρνου ελπίδες,

θύμησες, πλημμύρα κι ανερούσα» [103, с.489] (Οδ. Ξ 243) «спогади й надії набігали, як хвилі, їхні припливи і відпливи...»

Γκρίφι / αγγρίφι / αγκρίφι — гострі виступи морських скель / також — колючка, шип (використовував також Пападіямандис)

«γκρίφια» у «словнику» з 400 «егейських» слів (Ο. Елітис, «Ο μικρός Ναυτίλος», ΟΤΤΩ ΤΙΣ ΕΡΑΤΑΙ, «Αιγαιοδρόμιον»);

«πήρα ν' ανεβαίνω πάλι τους βράχους, με καταξέσκισαν τ' αγκρίφια τους, έφτασα στη σπηλιά» (Н. Казандзакіс, Αν.-Γ) [101, с. 266]

Τσάμι (το) / τσάμια (τα) = пεύκο (сосна / сосновий ліс) — слово, запозичене з турецької мови (şam), Північна Греція та Лесбос; зокрема, громадський пляж у Мітіліні (Лесбос) називається Тσαμάκια.

«Καθώς γλιστράω στα τσάμια της κατηφοριάς» (Ο. Елітис, «Ηλιος ο πρώτος»).

Αγγρίζω / αγκρίζω / ξαγγρίζω / το άγγρισμα — походять від давньогрецького дієслова άγρίζω (дражнити, збуджувати, дратувати), за визначенням Йоргоса Сеферіса у «Το βυσσινί τετράδιο», αγγρίζω це «η καύλα των ζώων» (тваринний шал), збуджувати, некеровано хвилювати, роздратовувати, розпалювати, приваблювати, викликати хіть і лють одночасно; тваринне, дике почуття, неприємне для людини; як пише Н. Сарандакос [120, с. 18–19], це дієслово (+ похідні слова — αγγρισμένος (зі значенням «розлючений»), το άγγρισμα (тваринна лють), трапляються на Криті, Лесбосі і Кіпрі.

«και της άδειας των ετών, που τα τέκνα της άμβλωσε,

γαστέρας, **το άγγρισμα!**» (Ο. Ελίτισ, Το Άξιον εστί, ΤΑ ΠΑΘΗ, ψαλμός Α΄) [98, с. 27];

«το γαίμα ανέβη, καταλάσπωσε τα ξαγγρισμένα φρένα» [103, с.14] (Οδ. Α 271);

«...πώς μυρίζει σαστικό το ξαγγρισμένο αγέρι!» [103, с.575] (Οδ. Π 595);

«...όλοι οι θανατεροί κιντύνοι μου κι οι ξαγγρισμένες πίκρες» [103, с.297] (Οδ. Θ 1178).

Деякі слова обидва автори використовують, «не домовляючись», як, наприклад, іменники *βίγλα* (спостережний пункт) та *βιγλάτορας* (дозорний); *γκρίφια* та *αγγρίφια* (гострі скелі); *το άγγρισμα* та *ξαγγρίζω* (тваринний шал та шаленіти); дієслова *ξαντιμεύω* та *ξαντίμεμα* (робити або давати щось взамін на те, що мені зробили). Іменник *φωτογώνι*, який використовує Казандзакіс, є синонімом до *το τζάκι / η εστία* і означає камін або вогнище, навколо якого вся сім'я збиралася у давній сільській хаті (*φως / του φωτός* (світло) + *η γωνιά* (кут)); також бачимо його і у поезії Ангелоса Сікеліаноса («*στο φωτογώνι τής καινούργιας λευτεριάς σου, Ελλάδα*»).

Ελίτισ використовує рідкісні назви дерев: наприклад, замість поширеної назви *πεύκο* (сосна) він обирає слово запозичене з турецької мови *το τσάμι / τσάμια* (від *çam*, сосна), відоме у Північній Греції та на острові Лесбос (громадський пляж у Мітіліні (Лесбос) називається «Тσαμάκια»); або *αϊλανθος / αείλανθος* (Айлант найвіщий). Для дрібних морських камінчиків він обирає «егейське» ідіоматичне слово *λιτρίδι / λιτρίδια* (Мітіліні, Лесбос), яке можна знайти і у Стратіса Мірівіліса, який був також родом з Лесбоса («*ολοκάθαρα λιτρίδια στον πάτο*» — чистесенькі камінчики на дні, «Життя в могилі»); це слово бачимо у його корпусі принаймні двічі: у «Достойно є» та у «Ο μικρός Ναυτίλος» («Юнга»), поемі, яку його дослідники називають «словником з 400 “егейських” слів». Для острова, що геть усяний камінням, він обирає рідковживаний прикметник *πετραδερός* (μεσαιωνική ελληνική) «σ'

ένα νησί πετραδερό»; той самий прикметник використовує і Казандзакіс у спільному з Какридисом перекладі «Одіссеї» Гомера¹⁵.

Дієслово *κονταροχτυπώ* (битися на коротких списах), яке походить від іменника то *κοντάρι* (від *αρχ. κοντός* — короткий мідний спис, його дерев'яна рукоять, короткий прямий удар) Елітис використовує у «Марії Нефелі», а Казандзакіс (повторювано) в «Одіссеї». *Το ψίκι* (від лат. *obssequium* процесія, хода, помпа) означає урочисте свято, весільну процесію, яка забирала наречену з дому, іноді з усім приданим на конях, і вела її до церкви; це слово Казандзакіс помістив у сцену весілля Телемаха. Ну і, звичайно, не обійшлося без таких слів з середньовічної (середньогрецької) грецької мови, як *η αντράλα* (від дієслова *αντραλίζομαι*) — запаморочення, темрява в очах, вертиго (від сонця, голоду, пристрасті, кохання, хвилювання, сильних емоцій) + у переносному значенні — «сила духу», яке у листуванні із Какридисом Казандзакіс називав «*καθαρότατα δημοτικής*» (чистесенько димотичним); та *ακράνης*, від турецького іменника «*akran*» — одноліток, побратим, супутник, брат по зброї, найкращий друг, «сердешний друг у війську»; яке Казандзакіс та Какридис повторювано використовували у своїх перекладах «Іліади» п.χ. «*σέρνει φωνή κι ανακαλέστηκε τον γκαρδιακό του ακράνη*» (Ψ 179); «*Ευτός φωνάζει του Αλκιμέδοντα, του γκαρδιακού του ακράνη*» (Ρ 500); і також є повторюваним в «Одіссеї» Казандзакіса.

У таблиці 1.1 наведено приклади рідковживаних слів, знайдених у творах обох авторів.

¹⁵ Н. Казандзакіс переклав новогрецькою (у співавторстві з професором І. Какридисом) «Іліаду» та «Одіссею» Гомера.

Рідковживані слова різних етапів розвитку грецької мови та слова турецького походження у творах О. Елітиса та Н. Казандзакіса

Οδίσσεας Ελίτις	Νίκος Κазαντζακίς
<p><u>Αγγρίζω / αγκρίζω / ξαγγρίζω / το άγγρισμα</u></p> <p>Дієслово / іменник</p> <p>походить від давньогрецького дієслова άγγρίζω (дражнити, збуджувати, дратувати), за визначенням Йоргоса Сеферіса у «Το βυσσινί τετράδιο», <u>αγγρίζω</u> — це «η καύλα των ζώων» (тваринний шал), збуджувати, некеровано хвилювати, роздратовувати, розпалювати, приваблювати, викликати хіть і лють одночасно; тваринне, дике почуття, неприємне для людини; як пише Ніκος Сарандаκος [120, с. 18–19], це дієслово (+ похідні слова — αγγρισμένος (зі значенням «розлючений»), іменник «το άγγρισμα» (лють), трапляється у сучасних критських ЗМІ; є вживаним на Лесбосі та Кіпрі</p>	
<p>«Ιδού εγώ καταντικρύ του μελανού φορέματος των αποφασισμένων και της άδειας των ετών, που τα τέκνα της άμβλωσε, γαστέρας, το άγγρισμα!» [98, с.27] (Το Άξιον εστί, ΤΑ ΠΑΘΗ, ψαλμός Α')</p>	<p>...το γαίμα ανέβη, καταλάσπωσε τα ξαγγρισμένα φρένα (Οδ. Α 271)</p> <p>...κιόλας χαθεί η δριμιά της μυρωδιά που ξάγγριζε τους άντρες (Οδ. Η 474) [103, с.242]</p> <p>...πώς μυρίζει σαστικό το ξαγγρισμένο αγέρι! (Οδ. Π 595) [103, с.575]</p> <p>...όλοι οι θανατεροί κιντύνοι μου κι οι ξαγγρισμένες πίκρες ... (Οδ. Θ 1178) [103, с.297]</p>
<p><u>Αϊλανθος / αείλανθος</u></p> <p>Айлант найвіщий (Ailanthus altissima)</p> <p>рідкісне слово для позначення досить поширеного в Греції дерева, яке походить зі Східної Азії, народна назва «βρομοκαρυδιά» / βρομόδεντρο</p>	
<p>«Φθινόπωρο και πάλι μου γυρίζει ο νους / στην ξύλινη παράγκα με τους αϊλανθους» (Τα Ρω του έρωτα, Στην ξύλινη παράγκα)</p>	
<p><u>Αναρούσα / ανερούσα</u> [120, с. 28]</p>	

<p>від αναρρέω (дієприкметника жін. р. αναρρέουσα) — текти вперед і повертатися назад</p> <p>1) повернення хвилі з пляжу в море, морський вир, сильна хвиля, що б'ється об берег і є результатом зіткнення двох протилежних морських течій;</p> <p>2) русалка (Παλαμάς, Παπαδιαμάντης)</p>	
	<p>«το πέταξε στον άμμο / της γούρας ανερούσας η βαθιά πνοή» (Οδ. Φ1009) (глибинний подих моря)</p> <p>«κυματοδέρνου ελπίδες, θύμησες, πλημμύρα κι ανερούσα» (Οδ. Ξ 243) [103, с.489]</p>
<p>η αντράλα</p> <p>від дієслова антраλίζομαι (μεσαιωνικό) запаморочення, темрява в очах, вертиго (від сонця, голоду, пристрасті, кохання, хвилювання, сильних емоцій)</p> <p>+ у переносному значенні — сила духу</p> <p>в листуванні із І. Какридисом¹⁶, Казандзакіс називав це слово «καθαρότατα δημοτικής» (суто димотичним)</p>	
	<p>«...μαδιούνται απ' την αντράλα / του ερωτικού χορού οι φτερούγες τους» (Οδ. Δ 468) [103, с.135]</p> <p>«...μωρέ, πού βρίσκεις τόση δύναμη, τόση μεγάλη αντράλα» (Οδ. Υ 287) [103, с.721]</p> <p>«βαθιά του γήλιου αντράλα» (Οδ. Ν 791) [103, с.466]</p> <p>запаморочення від сонця, сонячне вертиго</p>
<p>Ακράνης (ο)</p> <p>Іменник чол. р. однини</p> <p>від турецького «акран» (одноліток, побратим, супутник, брат по зброї, найкращий друг, сердешний друг у війську)</p>	
	<p>ακράνης найточніше відповідає гомерівському έταῖρος і тому</p>

¹⁶ Йдеться про роботу над перекладом «Іліади» Гомера, спільно з філологом-класиком Іоаннісом Какридисом.

	<p>Η. Κазандзакίς та Ι. Κακριδίς використовували його у своїх перекладах «Іліади» π.χ. «σέρνει φωνή κι ανακαλέστηκε τον γκαρδιακό του ακράνη» (Ψ179) [102, с. 275] «Ευτύς φωνάζει του Αλκιμέδοντα, του γκαρδιακού του ακράνη» (P500) [102, с. 173]; а також в «Οдіссеї» (Κазандзакίς) «μα ακράνης συχνοτίζουσουν και εσύ με τους τρανούς ρηγάδες» (Οδ. Ε 1226) [103, с. 191]</p>
<p style="text-align: center;"><u>Αποταυρίζομαι / 'ποταυρίζομαι</u> από + τάυρος (бик) — витягнути руки та/або ноги назад, щоб потягнутися (як бик), зазвичай у поєднанні з позіханням</p>	
	<p style="text-align: center;"><u>Αποταυρίζομαι / 'ποταυρίζομαι</u> часто приписують Κазандзакίсу, але трапляється ще у візантійських коментарях до Αρίστοφана («περί τους ... διαστρεφομένους τα μέλη») та в «μεσαιωνικά λεξικά όπως του Δουκάγγιου και του Σομαβέρα» [120, с. 35] «μυρίζεται τη γης, χαμογελάει, χαδεύει το χορτάρι, χασμολογάται, <u>αποταυρίζεται</u> και κουφαστενάζει» (Οδ. Α 928) [103, с. 31] «ο γαβαθάρης <u>ποταυρίστηκε</u> και το βουνό αγναντεύει (Οδ. Ξ 90) [103, с. 485]</p>
<p style="text-align: center;"><u>Βυλάτορας / Βίγλα / Βυλώ / Βυλίζω</u> від лат. vigilator (вартовий) η βίγλα (спостережний пункт) від лат. vigilia (вартовий / дозорний)</p>	
<p style="text-align: center;"><u>Βυλάτορας</u> від лат. vigilator (вартовий)</p>	<p style="text-align: center;"><u>Βυλάτορας</u> від лат. vigilator (вартовий)</p>

<p>(δοзорний / дозорець) «Βιγлятор» (пер. Α. Савенка) «Κι έχουμε στο κατάρτι μας βιγλάτορα παντοτινό τον Ήλιο τον Ηλιάτορα!» (Ο Ήλιος ο Ηλιάτορας) [95] «і зі щогли скеровувані Сотером і Βιγлятором, славетним, споконвічним Сонцем- Світлократором! («Сонце-світлократор» — пер. Α. Савенка)</p>	<p>η βίγλα (спостережний пункт) від лат. vigilia (вартовий / дозорний) «...ο μέγας Χάλικας βιγλάτορας στεκότα ορθός στην πόρτα» (Οδ. Η 1291) [103, с. 264] «...στηνιούν στον πύργο οι βιγλατόροι» (Οδ. Ν 1046) [103, с. 473] «στη μέση ο πύργος ο βιγλάτορας κι ολογυρού τα σπίτια» (Οδ. Ξ 1281) [103, с. 516]</p>
	<p>Βιγλώ / Βιγλίζω (кіпрський діалект) у значенні βλέπω / κοιτάζω (бачу, дивлюсь, оглядаю, спостерігаю, помічаю) ...Σουραύλη, στραβοπάτησες κι <u>η βίγλα</u> βίγλισέ σε ! На жаль, ти спотикнувся, сопілкарю, й <u>дозорний тебе удозорив!</u> (Οδ. Ν 912) [103, с. 470]</p>
	<p><u>η βίγλα</u> (спостережний пункт) від лат. vigilia + вартовий / дозорний / дозорець «Κι ωστόσο ό γήλιος έσυρε φωνή, τινάχτη άρματωμένος, <u>σά βίγλα</u> άκοίμητη που ξαγρυπνάει σε όχτροζωσμένο κάστρο είδε τά κίντυνα και φώναξε» (Οδ. Ψ 137–138) [103, с. 829], Сонце — високий дозорець</p>
<p><u>Γκρίφι / αγγρίφι / ακρίφι</u> гострі виступи морських скель / ще — колючка, шип використовував також Пападіямандис</p>	
<p>«γκρίφια» у «словнику» з 400 «егейських» слів</p>	<p>«πήρα ν' ανεβαίνω πάλι τους βράχους, με καταξέσκισαν τ' <u>αγκρίφια</u> τους, έφτασα στη</p>

<p>στον Μικρό Ναυτίλο Ο μικρός Ναυτίλος (ΟΤΤΩ ΤΙΣ ΕΡΑΤΑΙ, «Αιγαιοδρόμιον») [96]</p>	<p>σπηλιά» (Αν.-Γ) [101, с. 266]</p>
<p><u>Κοντάρι (το)</u> (від арх. κοντός) короткий мідний спис, дерев'яна рукоять <u>κονταροχτυπό</u> битися на коротких списках короткий прямиий удар</p>	
<p>«λες και <u>κονταροχτυπιέμαι</u>» (Μαρία Νεφέλη, ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ ΝΕΦΕΛΗΣ)</p>	<p>«ο ένας στον άλλο απάνω ρίχναμε με τα χαλκά <u>κοντάρια</u>» (Γ. Οδ. Ι 55) [102] (Οδύσσεια, ραψωδία Ι, μτρφ. Καζαντζάκη- Κακριδή) спільний із Ι. Какридисом переклад «Οδίσσει» Гомера «ορθό το φως <u>κονταροχτύπαε</u>» (Οδ. Μ 205) [102]</p>
<p><u>Λιτρίδι (το) / λιτρίδια (τα)</u> дрібний морський камінчик ідіоматичне «егейське» слово (Μιτιλίні, Лесбос), часто вживається у множині; [120, с. 149] його також можна знайти у Стратіса Μιρίβίλеса «να 'χει χλωρά φύκια και γαλάζια, ολοκάθαρα <u>λιτρίδια</u> στον πάτο» («Життя в могилі»)</p>	
<p>«με <u>λιτρίδια</u> μαβιά και με ηλιοτρόπια» (Το Άξιον εστί ΔΟ 51) «λιτρίδια» [98] у «словнику» з 400 «егейських» слів στον Μικρό Ναυτίλο Ο μικρός Ναυτίλος (ΟΤΤΩ ΤΙΣ ΕΡΑΤΑΙ) [96]</p>	
<p><u>Ξαντιμεύω / ξαντίμεμα / αντίμεμα / ξαντίμι</u> відповідати взаємністю / відкупити / повернення, винагорода роблю або даю щось взамін на те, що мені зробили або прийняли (добре чи погане) ξε- + ανταμεύω / αντιμεύω рідкісне слово, трапляється в народній пісні «Του Μαυριανού και της αδερφής του»</p>	

«Ο ρήγας που σ' αγάπησε <u>ξαντίμεμα</u> δε θέλει»	
<p>«Μα 'χουν όλα τα αίματα <u>ξαντιμεθεί</u>» (Το Άξιον εστί, ΤΑ ΠΑΘΗ, ενότης Β', άσμα στ') [98] = ἔχουν ἀνταποδοθῆ</p>	<p>спільний із Какридзисом переклад «Ιλιάδι» Гомера «γιατί το πλούσιο εγώ <u>ξαντίμεμα</u> της κόρης απ' τη Χρύσα» [102] (Γ. Ιλ. Α 111) «Що не схотів я за Хрісову доню коштовного взяти» (Γ. Ιλ. Α 111) пер. Бориса Тена [13] «δε θ' ασκωθώ πριχού για <u>αντίμεμα</u> καλό σου πω μαντάτο» [103, с. 29] (Οδ. Α 846) «και στην ερμιά χωρίς <u>ξαντίμεμα</u> να σπαταλάει τα κάλλη» (Οδ. Γ 288) [103, с. 683]</p>
<u>Φωτογώνι</u> (η) = το τζάκι / η εστία	
<p>камін, вогнище, навколо якого вся сім'я збиралася у давній сільській хаті φως / του φωτός (світло) + η γωνιά (кут) трапляється в поезії Ангелоса Сικελіаноса «Σαν έριξα και το στερνό δαυλί <u>στο φωτογώνι</u>», « στο <u>φωτογώνι</u> τῆς καινούργιας λευτεριάς σου, Ελλάδα» (Πνευματικὸ Ἐμβατήριο 1–3)</p>	
	<p>«κι ελιά χοντρό κουτσούρι ρίχνει κι αναχουλεύει αγάλια τη φωτιά σκυφτός στο <u>φωτογώνι</u>» (Οδ. Β 211) [103, с. 49]</p>
<u>Τσάμι (το) / τσάμια (τα)</u> = πεύκο	
<p>сосна / сосновий ліс слово, запозичене з турецької мови (şam) / Північна Греція та Лесбос зокрема, громадський пляж у Мітіліні (Лесбос) називається Τσαμάκια</p>	
<p>«τσάμια» у «словнику» з 400 «εгейських» слів στον Μικρό Ναυτίλο Ο μικρός Ναυτίλος (ΟΤΤΩ ΤΙΣ ΕΡΑΤΑΙ, «Αιγαιοδρόμιον») [96] «Καθώς γλιστρώ στα <u>τσάμια</u> της</p>	

<p>κατηφοριάς» [94] (Ἡλιος ο πρώτος, VI — ΒΑΘΥ ΓΑΛΑΖΙΟ)</p>	
<p><u>Πετραδερός</u> (про острів) (μεσαιωνική ελληνική) прикметник на позначення місця або простору, по якому важко ходити, усіяний камінням кам'янистий</p>	
<p>«Εκεί εκεί να πάω σ' ένα <u>νησί</u> <u>πετραδερό</u>» [93] (Μαρία Νεφέλη, ΠΑΤΜΟΣ)</p>	<p>«<u>Πετραδερό νησί</u>, μα ασύγκριτη λεβεντομάνα» [102] (Γ. Οδ. Ι 27) (Οδύσσεια, ραψωδία Ι, μτφρ. Καζαντζάκη- Κακριδή), спільний із І. Какридисом переклад «Οδίσσει» Гомера</p>

І хоча ця вибірка не є показовою, адже майже всі слова були знайдені у текстах завдяки дослідженню Н. Сарандакоса, але цікавим, на наш погляд, є те, що образ «сонця-вартового», яке спостерігає зі щогли (у Елітиса) та з вершини вежі (у Казандзакіса), автори утворюють за допомогою однокореневих слів із синонімічним значенням — як βίγλα (спостережний пункт, дозорний) та βιγλάτορας (дозорний) — так, ніби вони співпрацюють у «спільному» контексті.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Так само, як і українські мовознавці, грецькі дослідники розглядають okazіональні утворення як нетипові, разові, індивідуальні, залежні від контексту, «антиграматичні» (Х. Харалабакис), тобто асиметричні щодо узувальних, які з часом можуть увійти в узус та потрапити до словників.

Розмежування понять «неологізм», «оказіоналізм» та «потенційне слово» є менш чітким, ніж в українській мовознавчій та літературознавчій традиції. Так, замість терміна-кальки «οκκαζιοναλισμός» (від фр. «occasionnel»), okazіоналізм, «випадковий», утворений від лат. occasio — випадок), який не прижився і майже не використовують, у грекомовній літературі загалом послуговуються синонімічним асимільованим терміном-запозиченням з французької мови «ευκαιριακός» (у знач. «оказіональний», утворений від гр. «ευκαιρία» («можливість, випадок, нагода» = фр. «occasionnel»), який додається до слова «νεολογισμός» (неологізм) як атрибут («ευκαιριακός νεολογισμός»).

Частково асимільовані терміни-запозичення «ad hoc σχηματισμός» та «ad hoc δημιουργία» («спонтанне утворення», А. Хрістофіду) вживають як синоніми okazіональних утворень, але загалом — при посиланнях на праці західних науковців.

Потенційні слова¹⁷ («δυνάμει λέξη», «potential words», Mark Aronoff [66], Susan Olsen [79]), А. Хрістофіду, А. Анастасіаді-Симеоніді розглядають як утворені за продуктивними моделями словотвору, «семантично прозорі» та «стилістично обмежені» [86]; на відміну від загального визначення «можливі слова» («πιθανές λέξεις», «έπιτρεπτές λέξεις»), які стосуються усіх можливих граматичних утворень, незалежно від того, реалізуються вони в мові чи ні.

Підсумовуючи, треба зазначити, що у проаналізованій грекомовній мовознавчій та літературознавчій літературі, яка стосується теми нашого

¹⁷ Термін «δυνάμει λέξη» («potential words») вжито в лапках при посиланні на праці Марка Аронова (Квебек) та Сьюзан Ольсен (Німеччина).

дослідження, більшість вчених послуговуються термінами «неологія», «неологізм» (*νεολογισμός*) та «утворення» (*σχηματισμός* або *δημιουργία*, які, на нашу думку, є тотожними прийнятому в українській мові загально-нейтральному позначенню нового у мові — «новотвір») з додаванням уточнювальних прикметників (атрибутивів), які вирізняють їх з-поміж загальномовних неологізмів («*νεολογισμούς του γενικού λεξιλογίου*»).

Досліджуване нами явище авторської словотворчості та продукт її реалізації дослідники з більшою частотністю визначають як «поетичний неологізм» (*ποιητικός νεολογισμός*), «літературний неологізм» (*λογοτεχνικός νεολογισμός*), «контекстуальний неологізм» (*περικείμενικός νεολογισμός*) «контекстуальний новотвір» (*περικείμενικός σχηματισμός*). З меншою частотністю — як «оказіональний неологізм» («*ευκαιριακός νεολογισμός*»), «оказіональне утворення» («*ευκαιριακός σχηματισμός*») або «*ad hoc σχηματισμός*», які є тотожними або частково синонімічними таким визначенням українських мовознавців, як «поетичний неологізм», «художній неологізм», «поетичний оказіоналізм», «індивідуально-авторський (оказіональний) неологізм», а також «індивідуально-авторський новотвір» (дослідження Л. Булаховського, В. Герман, О. Жижомі, Ю. Касіма, В. Ковальова, Г. Колесник, Ж. Колоїз, Д. Мазурик, І. Олійника, Л. Павленко, П. Тимошенко та інших).

Також унаслідок особливостей сучасної новогрецької мови, а саме одночасного співіснування різних шарів грецької мови (які ми продемонстрували у нашій таблиці) та неспроможності охопити усі лексичні форми основними словниками, з'явилися такі терміни, як «*τα αθησαύριστα*» («позасловникові») або «*αθησαύριστες λέξεις*» («слова поза тезаурусом», «некодифіковані словниками слова»), які широко використовують грецькі дослідники. Також, уникаючи визначення «авторський неологізм» (як закріплення імені автора за певним новотвором), у грецькомовній літературі послуговуються нейтральним щодо авторства терміном «*ποζατεζαυρυσні поетизми*» («*ποιητικά αθησαύριστα*»).

Що ж до сучасних підходів до досліджень, то особливу увагу грецькі дослідники приділяють сучасній авторській неології, яку розглядають в аспекті теорій мовної гри та аналізують у різних дискурсах, орієнтованих на словотворчість (художній, публіцистичний, рекламний). Цей підхід зумовлений насамперед сучасною тенденцією використання мовної гри у політичному, публіцистичному та рекламному дискурсах, а також творчістю сучасних грецьких письменників (Євгеніоса Тривізаса, Феті Хорт'яті та ін.) та художників-ілюстраторів (Нікоса Маврулакиса та ін.), які застосовують елементи мовної гри у своїх творах.

У нашому дослідженні ми будемо послуговуватися терміном «*поетичний неологізм*» (приєднуючись до думки таких авторитетних дослідників, як А. Хрістофіду, Н. Матьюдакіс, П. Тимошенко, Л. Павленко), оскільки прикметник «поетичний», на нашу думку, виразніше окреслює аспекти поетичної функції мови; під цим терміном ми будемо розуміти контекстуально детерміновані слова, свідомо створені авторами, які репрезентують *концепції та ідеї*, або слугують певній *меті*, які є для них фундаментальними, віддзеркалюють авторське світо- і мовосприйняття і є значущими для поетичної системи (авторів) загалом.

Також у нашому дослідженні терміни «неологізм», «поетичний неологізм», «авторський неологізм», «літературний неологізм» та «новотвір» використано як взаємозамінні.

РОЗДІЛ 2. ПОЕТИ-СЛОВОТВОРЦІ — НІКОС КАЗАНДЗАКІС ТА ОДІССЕАС ЕЛІТИС

2.1. Поєми-словники

Одіссеасу Елітису (Алепуделісу), сам псевдонім якого, «*Ελύτης*», є поетичним неологізмом¹⁸, утвореним від «*Ελλάδα*» (Греція, Еллада), притаманне особливе мовне відчуття від «піщаних берегів Гомера¹⁹» й до мови сьогодні. Під впливом сюрреалізму Елітис розширює мовні можливості і межі виразності, він знищує бар'єри стандартизованого мовлення, використовує давньогрецькі словотвірні моделі, діалектизми і спеціальні терміни (мореплавство, назви вітрів, рослин), елементи демотичних пісень — так, ніби цією поліфонією прагне охопити всю грецьку мову, показати її як єдине ціле. Саме тому то «*Ἄξιον ἔστί*» називають симфонією (η συμφωνία — гармонійне поєднання). Це гармонійне поєднання сучасного й минулого в поетичну енциклопедію грецького світу; називання і перераховування усього того, що становить для автора грецький світ, в одному творі, де мова є і нотами, і камертоном.

Незважаючи на те, що прикметники «*ελυτικός*» («елітисівський», який характеризує творчість Одіссеаса Елітиса) та «*καζαντζακικός*» («казандзакісівський», який стосується творчості Нікоса Казандзакіса) не є зафіксованими у сучасних грецьких словниках, такі словосполучення, як «*ελυτικό / καζαντζακικό έργο*» («елітисівський» / «казандзакісівський» твір), «*καζαντζακική λέξη*» («казандзакісівське слово»), «*ελυτική γλωσσολαστική*» («елітисівська словотворчість»), «*ελυτική οπτική*» (оптика Елітиса), «*ελυτική εικονοποία*» («елітисівська образотворчість») та інші — широко використовують у лінгвістичній та літературознавчій літературі.

Поетичні неологізми Елітиса несуть особливе смислове навантаження, «*тавро творця*» [90], яке неодмінно відсилає читача до автора, «ніби

¹⁸ Справжнє ім'я поета Οδυσσεάς Αλεπουδέλλης (Одіссеас Алепуделіс).

¹⁹ «ή γλώσσα μου στίς άμουδιές του Όμηρου» («Достойно є»).

сутність поета поширюється на сутність його поетичного слова» [90]. Можна сказати, що це слова-вежі, слова-орієнтири, «греко»-марковані слова, слова-картини, слова-елементи грецького світу, які він поміщає у кожную свою поезію. Грецькі дослідники (А. Хрістофіду, Тасос Лігнадис, Кімон Фрайер та ін.) однотайно виділяють в його поезії такі центральні мотиви, як *φῶς* (світло), *θάλασσα* (море), *ἥλιος* (сонце), які для нього уособлювали чистоту, справедливість і свободу, а також ті почуття, яким він приписує святість. Але попри всі намагання Елітиса до «прозорості» слова, досліджувати мову поета є справжнім викликом²⁰. Як пише сам Елітис: «Знадобилося чотири чи п'ять років, аби “Достойно є” належним чином зрозуміли. Хто знає, можливо, цього разу це моя вина, а не моїх критиків. Я не знаю»²¹ [93].

Паралель з Нікосом Казандзакісом, на наш погляд, є очевидною, адже знадобилося 20 років та англомовний переклад, який блискуче виконав Кімон Фрайер (Kimon Friar), щоб «Одіссея» нарешті стала зрозумілою грекам. Майже так само, як і «елітисівське слово» — «*καζαντζακική γλωσσοπλαστική*», спираючись на гомерівську традицію і відштовхуючись від Гомера, намагається ввібрати в себе усю різнобарвну палітру грецької мови, виражальні можливості мови, використовуючи і «оживлюючи» слова на «грані вимирання», рідковживані, народні, діалектні; поєднуючи слова пастухів, рибалок і землеробів зі словами архаїчних текстів.

«Одіссея» Н. Казандзакіса є найбільшою із сучасних грецьких поем. Вона з'являється майже через три тисячі років після появи «Одіссеї» Гомера і, на думку дослідників, стає «живим підтвердженням» життєздатності міфу в літературі. Як пише у передмові до свого англомовного перекладу «Одіссеї» Кімон Фрайер, «Казандзакіс наважився на таку спробу в епоху, коли, на думку всіх науковців, вже неможливо було написати довгу епічну поему, засновану на міфі» [75, с. 3]. Цей «величезний фоліант» [103] (891 сторінка тексту у виданні 2022 року), який має таку саму назву, як і поема Гомера,

²⁰ Складність схеми поеми проілюстровано ілюстративним додатком № 5

²¹ «Εμαθα να είμαι υπομονετικός. Στο «Αξιον Εστί» χρειάστηκε τέσσερα με πέντε χρόνια ίσαμε να κατανοηθεί σωστά. Ποιος ξέρει, μπορεί τη φορά αυτή να είναι δικό μου το λάθος και όχι των κριτικών μου». Ελύτης Ο., Εκλογή 1935–1977, Αθήνα, Ακμων, 1979.

утричі більший за оригінал свого попередника, розповідає історію про те, що відбувається після завершення війни; про подорож після повернення, коли «то κλέος» (велика слава) міняється місцями з «νοῦς» (мислення, розум, світобачення та світосприйняття), коли великий лук лишається висіти на стіні, натомість «розум, пізнання» стає для Одиссея «капітаном»: «Ітаки не існує, існує тільки море і маленький човник, за розміром не більше тіла та Розум-капітан» [101, с. 468].

Двадцять чотири розділи-рапсодії відповідають 24 літерам грецького алфавіту (по одній на кожну літеру) та містять 33 333 рядки, написані незвичним сімнадцятискладовим неримованим ямбом. До поеми додавався спеціальний словник (приблизно 2000 слів), у якому автор представляв та пояснював найскладніші, на його думку, слова і вирази, які могли бути незнайомі широкому колу читачів, проте були «у щоденному і звичному вжитку пастухів та рибалок на всіх островах і в усіх містечках Греції», «невід’ємною частиною народних пісень та легенд». Або, як стверджує дослідник П. Б’єн, Казандзакіс писав свій «*magnum opus*», «і як словник демотики, і твір мистецтва», «тезаурус, посібник і словник»²².

Грецькі дослідники (О. Папазоглу, Н. Кефалідис [105]) називають поему О. Елітиса «Юнга» [96] «словником з 400 егейських слів», у якій автор поміщає у стовпчик слова, через які він представляє читачам свою Грецію. Серед них є рідковживані (*λιπίδι / λιπίδια*, дрібний морський камінчик; *υκρίφια* (гострі виступи морських скель), запозичення з турецької (*τσάμι / τσάμια*, сосна, сосновий ліс) та народні (*ξαντιμεύω*, відповідати взаємністю).

Захоплення живописом і, насамперед, мистецтвом колажу, О. Елітис поширює й на свої авторські слова, які він творить ніби «у техніці колажу», використовуючи грецькі образи як елементи словотвору.

²² “Make the Odyssey a demotic dictionary as well as a work of art”, “make his magnum opus, the Odyssey , a textbook of demotic, a thesaurus, a dictionary” [68, с. 202].

Іменник *γλωσσοπλάστης* (*γλώσσα* (мова) + *-πλάστης*, від *πλάσσω* (ліпити з глини) → *πλαστουργός* (*πλάστης* + *ἔργον* = творець, той, хто надає форму), який існував ще у давньогрецькій мові, зі значенням «той, хто збагачує мову новими словами та виразами; використовує їх в усному чи писемному мовленні», іншими словами, «мовотворець», «мовоскульптор», «словоскульптор», «словесний деміург», часто трапляється поруч з іменами Елітиса та Казандзакіса у науковій літературі (А. Хрістофіду, Т. Лігнадис, О. Папазоглу, Т. Накас, Г. Кацуда), як наприклад *«γλωσσοπλάστης ποιητής»* — «поет — словесний деміург, творець слова».

2.2 «Ковані» слова та слова Н. Казандзакіса

*Коли б не поставали в нашій мові новотвори, літературна мова
остаточно завмерла б.* [42]

Іван Огієнко

Поява «Одіссеї» Казандзакіса викликала у грецьких літературних колах майже такі самі дискусії, як і поява в українській літературній мові штучно створених українськими письменниками слів, які почали масово з'являтися після 1870 року і які їхні противники іронічно називали «*кованими*» [26]. І хоча цей масовий «бум» української індивідуально-авторської словотворчості почався майже на півстоліття раніше, схожість процесів, які відбувалися в Україні та Греції, здається нам очевидною.

Фактично, впродовж усього життя Казандзакіса у грецькому суспільстві тривало найгостріше протистояння між двома мовними варіантами — штучною та «вчищеною» від живих народних елементів та іншомовних слів, орієнтованою на античну та візантійську традиції,

катаревусою²³ (від καθαρεύω «бути чистим») та «живою» і сучаснішою, сповненою діалектів, народних слів та іноземних запозичень димотикою [77].

Казандзакіс працює над поемою «Одіссея» упродовж 1925–1927 рр., а коли у 1938 вона вперше виходить друком, нападки на димотику були такими жорсткими, що дослідники П. Б'єн [68], Н. Матьюдакіс та П. Кабакі-Вуг'юклі стверджують, що на момент публікації мова «Одіссеї» дорівнювала мові революції [109, с. 296].

Майже у той самий час українську мову вкотре «вчищають» від «націоналістичних правил правопису», «шкідницьких» словників та слів, відмінних від російських. Так звану «націоналістичну» лексику так старанно прибирали, що таким чином постала специфічна «новомова», очищена від багатьох питомих українських слів, оголошених «націоналістичними», які натомість замінювали «інтернаціоналізмами» або русизмами; репресій зазнав навіть синтаксис. Таким чином, «лицар» став «рицарем», «джура» — «зброєносцем», «жупан» — «камзоллом», «галанці» — «штанами», а «патинки» — «туфлями» [57].

Паралельні явища у новогрецькій мові ілюструє оповідання Георгіоса Візіїноса «Διατί η μηλιά δέν ἔγινε μηλέα» («Чому яблуня не стала еплонею²⁴»), яке яскраво показує таке «очищення», коли живі народні слова замінювали на так звані «чисті».

Зрозуміло, що процеси, які відбувалися у новогрецькій та українській мовах, не можна вважати повністю ідентичними, але цілеспрямоване створення штучних мов і те, як письменники на ці процеси відреагували — а саме словотворчістю, яка дорівнювала патріотизму («γλωσσοπατριωτισμός» мовний патріотизм) — ми вважаємо дуже схожими. Як пише Н. Матьюдакіс:

²³ Штучна форма новогрецької мови, суміш архаїчних і новогрецьких елементів, що використовувалася як офіційна мова грецької держави до 1976 р.

²⁴ μηλιά (яблуня — димотика, народна, розмовна мова) – μηλέα (давньогр. яблуня), пер. приблизний.

«Мовний патріотизм Казандзакіса народився, виріс і розквітнув завдяки «Одіссеї»²⁵ [109].

Слова, які Казандзакіс цілеспрямовано «викував» для своєї «Одіссеї», були справжнім лексикографічним викликом і так само, як і словотворчість українських письменників, його «мовне ковальство» звинувачували у штучності, незручності, переобтяженості та зарозумілості.

Авторська лексика Нікоса Казандзакіса і «ковані» слова українських літераторів мають багато спільних рис. У статті «Українська неологія: здобутки та перспективи» [26] Ж. В. Колоїз наводить висловлювання щодо характеристики *«кованих слів»*: «інноваційна лексика, створена “на народній основі”»; слова, «яких ніде на Україні не почуєш і не побачиш у книжках», хоч вони і побудовані «на народній основі»; побудовані «в дусі народної мови», «на основі наявних матеріальних репрезентантів і словотвірних потенцій»; «автори незважаючи ні на яку критику, апробували власні витвори через свої творчі доробки, намагаючись тим самим “поширити рамці народної мови”».

Це стосувалося словотворчості М. Старицького («нестяма», «мрія», «байдуже», «незагойний», «марій», «марівничій»); І. Нечуя-Левицького, М. Драгоманова, І. Франко, О. Пчілки, П. Куліша та багатьох інших.

На нашу думку, «як творця слів» Нікоса Казандзакіса можна порівняти з багатьма українськими письменниками, які у своїй мовотворчості значно «поширили рамці народної мови». Наприклад, із Пантелеймоном Кулішем, характеризуючи мовотворчість якого, В. Сімович писав: «Він підшукував відповідні слова та вислови», а коли «в тодішній народній мові їх не знаходилося, то він чи вишукував їх у старому українському письменництві, чи в пам’ятках середньоукраїнської літератури та давав їм таку форму, якої вимагав уже сучасний стан мови», «а коли ніде не можна було найти відповідного слова, то Куліш просто його творив» [50]; або, за словами

²⁵ Цит. «Ο γλωσσοπατριωτισμός του γεννήθηκε, μεγάλωσε και μέστωσε διαμέσου της ΟΔΥΣΣΕΙΑΣ»; Η επιθετική ταυτότητα του Οδυσσέα στο έπος του Νίκου Καζαντζάκη: μια πρόταση μέσω των ασαφών συνόλων. Νικόλαος Μαθιουδάκης & Πηνελόπη Καμπάκη-Βουγιουκλή σ. 297.

Русанівського, «він відрізняється від інших подібних письменників», «тим, що творив нові слова згідно з законами сучасної української мови, згідно з її духом та її вимогами» [48, с. 238]. Схожими на «казандзакісівські» слова «Одіссеї» є такі «кулішівські» слова, як: «доматар»²⁶, «гарячкосердий», «гречкосій». І хоча Казандзакіс творив свої слова більше «згідно з духом» народної мови та власними ідеями, ніж за законами або вимогами, але, як і Куліш, він «обома руками сміливо вносив» [цит. за: 42, с. 222] у новогрецьку мову новотвори.

Якщо деякі рядки Куліша, наприклад, «В вас “Евое!”», тирсами маханне, / Барсами розкішними їзда» («Грецькі боги»), прочитати у сучасній аудиторії, то навіть філологи, імовірно, будуть вимушені звернутися до словників. Те саме сталося і з «Одіссеєю» Казандзакіса, мову якої греки не зрозуміли й не сприйняли, адже майже усі рядки поеми були рясно всипані важкими для розуміння, незвичними словами.

Невичерпним матеріалом словотворчості для українських письменників були і народні говірки та пісні. Тож такі слова, як «потерчата» (Л. Українка), «чугайстир, арідник» (П. Загребельний) ставали відомими не тільки в усних переказах. Так само й у Казандзакіса є і Водяник («*νεροπαλλούλης*», «*ανέραϊδος*»), і «той, кого Водяник до себе зтягнув» («*νεραϊδόπαρτος*»), злий дух спекотного полудня («*μεσημεράς*»), народне слово для дріади («*δεντροκύρα*», пані-дерева) та багато інших.

Казандзакіс вписав у свою «Одіссею» багато елементів грецької народної культури: народні вірування, традиції, обряди, пісні, плачі тощо. Наприклад, у 12-й рапсодії «Одіссеї» міститься народна впізнавана приказка, якою закінчуються грецькі народні казки:

«На весільному бенкеті мені дали п'ятдесят чаш,
але, на жаль, *вино лише змочило мої густі вуса,*

²⁶ «Сторчак і Сторчачиха»: «доматарем він жив» (Куліш П., Повне зібрання творів. Листи / за ред. О. Федорука. Київ, 2005–2009).

а на губи не потрапило, навіть не підсолодило їх²⁷» (Од. М 574–576) [103, с. 426], (згідно із коментарем П. Превелакіса, «все наснилося мені, як вино, яке я так і не пригубив» [118]).

Але, на відміну від «щасливо викуваних» слів українських письменників, які, незважаючи на критику, з часом увійшли в узус, більшість слів Казандзакіса (за винятком деяких, наприклад, дієслова «ταυροκοιτάζω» = «дивитися як бик», авторство якого традиційно приписують автору та яке увійшло у словники), виявилися занадто складними для розуміння. До того ж, їх було так багато, що читачі «потопали» буквально на перших сторінках його «всеслівного потопу» («γλωσσική πλημμυρίδα» [89], Е. Якумакі), і тільки деякі спромоглися дістатися хоча б якогось «берега».

Хоча його слова так і залишились на сторінках «Одіссеї», мета, яку він ставив перед собою, була досягнута — його «Одіссея» стала першим «корпусним словником» [92], де слова, які вийшли «з вуст народу» і «з усіх куточків Еллади», були не тільки зібрані та записані, а отже — збережені для потомків, але і творчо оброблені та показані безпосередньо в «дії²⁸»: «Тож, я повів у бій слова...» («Звіт перед Ель Греко») [101, с. 173] .

²⁷ «πενήντα κοῦπες μοῦ ἔδωκαν νὰ πιῶ στὰ καλορίζικα τους·
καὶ τὸ κρασί τ' ἄδρᾶ μουστάκια μου θυμοῦμαι κι ἔβρεξέ τα,
μὰ ἄχ, καὶ δὲν ἔφτασε στὰ χεῖλια μου νὰ τὰ γλυκοσαλίσει!»
(Од. М 574–576) σ. 425 (переклад приблизний).

²⁸ «Ἄρχισα λοιπὸν νὰ ἐπιστρατεύω λέξεις, ν' ἀναχαράζω τὰ συναξάρια, τὰ τραγούδια καὶ τὰ μυθιστορήματα ποὺ εἶχα δια βάσει» (Тож я повів у бій слова...) «Звіт перед Ель Греко», с. 173.

2.3. Індивідуально-авторські, okazіональні епітети Н. Казандзакіса

«Τι ονόματα δε σου 'στησα παγίδες για να σε πιάσω! Θεομπαίχτη φώναζα, θεομάχο, θεοκαταλύτη, θεοπλάνο, εφτάψυχο, πολυνούση, κλωθονούση, αλεπονούση, σταυροδρομονούση, πολυκορφονούση, δεξοζερβονούση, καρδιοπλάνο, καρδιομάχο, καρδιογνώστη, κλεισοσπίτη, ψυχαρπάχτη, ψυχοπρωτολάτη, ακρίτα, κοσμογυριστή, κοσμοτρυγητή, μυαλοδόξαρο, καστροχτίστη, καστροκαταλύτη, θαλασσομάχο, πελαγόστηθο, δέλφίνα, πεντάγνωμο, διπλοτριπλοβούλη, κορφιά, μονιά, πουλολό, μεγάλάρμενο, τρικάταρτο καράβι της ελπίδας!» [101, с. 468].²⁹

Яких імен я тобі тільки не давав, аби тебе спіймати!..³⁰

Н. Казандзакіс, «Звіт перед Ель Греко»

Як унікальний лінгвістичний матеріал «Одіссея» Н. Казандзакіса є предметом багатьох наукових досліджень, адже лексика, що її використовує автор, майже не представлена у словниках.

Кімон Фрайер (*Κίμων Καλογερόπουλος*), американський поет та перекладач грецького походження, який виконав блискучий англійський переклад «Одіссеї», у вступі називає поему «сучасним продовженням Гомера» («A modern sequel to Homer»), тобто сучасним (новітнім грецьким) епосом.

Оскільки організація епічного твору (уснопоетичної традиції) передбачає наявність у ньому певних стійких текстотворчих елементів, або регулярно повторюваних «стилістичних універсалій» (Т. П. Беценко [3, с. 41]), ми відібрали поетичні okazіональні композити, утворені за зразком гомерівської традиції або на наслідування її. Це постійні (повторювані) та контекстуально-авторські (ситуативні) епітети Одіссея, богів та героїв (істот та неістот) епічної поеми, які ми скомпонували за схожістю семантики або їхніх компонентів (від тексту Гомера → у текст Казандзакіса).

²⁹ Καζαντζάκης Ν. Αναφορά στον Γκρέκο.

³⁰ Опушено перелік епітетів Одіссея, які ми розглядаємо нижче.

Як відомо, епічний твір Гомера не містить розгорнутих описів зовнішності або характерів героїв. Чи не єдиний детальний опис — це опис щита Ахілла. Роль розгорнутих описів у тексті Гомера виконують епітети. Всі дійові особи (боги, герої, люди, сили природи, істоти та неістоти) мають закріплені за ними постійні епітети. У тексті поеми епітети можуть вживатися самотійно або разом з іменем героя. Як наприклад: «βοῶπις πότνια Ἥρη» («велеока володарка Гера» [13, с. 39]³¹), «Ποσειδάων γαιήοχος» («Посейдон-земледержець» [13, с. 203]³²), «ἠυγένειος λέων» («буйногривий лев»). Іноді разом з іменем героя вживають по декілька епітетів в одному рядку: «διογενὲς Λαερτιάδῃ πολυμήχαν' Ὀδυσσεῦ» («О Лаертід богорідний, удатний на все Одиссею! [13, с. 45]³³»).

За певним епітетом читач або слухач (оскільки йдеться про епічний твір усної традиції) впізнає і розуміє, про кого або про що йде мова. Епітети Гомера є постійними в прямому значенні цього слова, «скам'янілі» (О. Веселовський [6]), адже вони, згідно з давньою, (усною) епічною традицією, не змінюються. Так, феакійська царівна Навсікая йде на берег прати одяг «блискучий», тому що одяг у царському палаці завжди блискучий, навіть тоді, коли його треба прати; небо завжди «сповнене зірок», навіть коли сяє сонце; а Ахіллес завжди «швидконогий», навіть тоді, коли спить. Постійність епітета — це і постійність пам'яті оповідача-співця, і стійкий текстотворчий елемент, і особливість метричної «формули» гекзаметра (слабкі та сильні долі, довгота складу, гекзаметр «виконували» співуче, заради дотримання правильного «метру», тому доводилося розтягувати склади, часто жертвувати правилами морфології та синтаксису, вводити більш рідкісні та менш зрозумілі слова замість звичайних і зрозумілих, бо ті краще вкладалися у стопи гекзаметра і, як результат, *виходила штучна мова, вельми далека від розмовної* [34, с. 30]), де кожна деталь повинна бути представленою, описаною та проспіваною.

³¹ Пер. Бориса Тена (Гомер, «Іліада»).

³² (Г.Іл.13.43), пер. Бориса Тена.

³³ Пер. Бориса Тена.

З точки зору сучасного читача, «Іліада» та «Одіссея» — це поеми з «проспіваними прямо всередині тексту примітками» [20]. Твір, який зберігає усі подробиці, який постійно повертається у минуле і знову звертається до подій, що відбуваються «тут і тепер» (явище епічної ретардації), зберігаючи в тексті та нагадуючи про все, що було колись, саме тому Одисей завжди буде «велемудрим», а Гектор «шоломосяйним».

Таким чином, виконуючи в тексті **стилістичну функцію** (повтори, паралелізм та ін.), епітети якнайкраще реалізують образну, ідейно-смыслову та художню функції відповідно до інтенцій автора. Їхня впізнаваність, повторюваність та варіативність неодмінно виділяють їх у тексті. Саме тому авторські епітети «Одіссеї» можна вважати взірцевими моделями «казандзакісівського» словотворення, його спеціально розробленої для поеми «одісейної» мови.

На українському підґрунті епітет як поліфункціональний художній засіб, що передає індивідуальний стиль письменника, є об'єктом багатьох наукових досліджень. Його трактують як різновид метафори (Н. Слобода [51]), як словесний художній засіб, метафоричний прикметник (Л. Мацько [38, с. 338]), стилістичну фігуру, троп (О. Селіванова [49, с. 145]), як образний атрибут, засіб індивідуалізації персонажів (В. Красавіна [32]).

Українські дослідники (Єрмоленко [17, с. 78–79], Чабаненко [61, с. 215–216] та ін.) інтерпретують епітет як структуру із чітко визначеним та суворо регламентованим компонентним складом, що характеризується закріпленістю певних означень за певними означуваними. Постійний епітет дослідники визначають як канонізований, естетично вартісний засіб епічного стилю.

У вітчизняній науковій літературі існує декілька підходів до класифікації епітетів: О. Кульбабська [33] вирізняє епітети зорової семантики; епітети внутрішньо-психологічного сприйняття; Т. Онопрієнко [44] поділяє епітети на *узуальні* (звичні, традиційні) та *оказіональні* (не узуальні); В. Красавіна [32] вирізняє означення логічні та художні (власне

епітети) постійні епітети (фольклорного походження), загальномовні та *індивідуально-авторські*; О. Галич [11] поділяє епітети за ознакою вживаності на постійні та *контекстуально-авторські*, наголошуючи на тому, що історично, *постійний епітет* є більш ранньою формою епітета, який традиційно супроводжує предмет / героя (стала, свого роду ідеальна, загальна риса, суттєва ознака), закріплюючись за ним на постійній основі; проте *контекстуально-авторські епітети* стосуються конкретного предмета / героя в конкретній ситуації, про який ідеться «саме зараз» і «саме тут» [11], іншими словами — ситуативний.

Епітети Одиссея (яких у поемі Казандзакіса «Одіссея» понад 200 [106, с. 8–9]) викликають особливий інтерес грецьких дослідників (В. Лаурдаса, Н. Матьюдакіса, П. Кабакі-Вуг'юклі). Так, на думку Матьюдакіса, вони не є постійними і відрізняються від гомерівських тим, що постійно змінюються — тобто автор розміщує їх у потрібному місці поеми і характеризує героя у кожній конкретній ситуації залежно від його дій [109, с. 299–300]. За класифікацією О. Галича, це відповідає *контекстуально-авторським епітетам*.

Семантика контекстуально-авторських неолексем-епітетів Нікоса Казандзакіса є доволі проблематичною для перекладу та розуміння, але й одночасно приховує особливу магію відкриття, навіть тоді, коли здається досить прозорою. Але, за словами дослідника авторських неологізмів Казандзакіса Н. Матьюдакіса, ця «нечіткість не є проблемою — навпаки, вона є частиною чарівності відмінності» [109, с. 302]. Це пов'язано з тим, що навіть зафіксовані у словниках слова є полісемантичними і подеколи мають більш ніж одну етимологію. Тож значення авторських слів, етимологію яких кожен дослідник інтерпретує дещо по-різному, спираючись на різні джерела, завжди будуть нечіткими. Наприклад, інтерпретації одного і того ж слова, подані у «Глосарії до творчого доробку Нікоса Казандзакіса» видавництва Критського університету, подеколи не збігаються з поданими у словнику «Одіссеї» П. Превелакіса та відповідними еквівалентами тих самих слів у

англомовному перекладі Кімона Фрайера. Отже, навіть у науковій літературі існує більш ніж одна інтерпретація слів «Одіссеї». Лише подеколи автор самостійно мотивує її у тексті поеми. Так, наприклад, у другій рапсодії поеми³⁴ автор подає поетичне пояснення згорнутого до розміру епітету «мінітексту» — «*αλεπονούης*» (*αλεπού* (лисиця) + *νοῦς* (розум, мислення, дух, природа, вдача)), таким чином, від нібито прозорого значення «хитрий як лис» значення епітета повертає нас до гомерівського морського старця Протея (Од. IV 385), з яким смертній людині важко управитись, треба його підстергти, захопити і міцно тримати, поки він буде обертатися на лева й дракона, аж доки витівки ці і самому йому не набриднуть, тільки тоді він і дасть вам пораду³⁵ — виверткий розум: «Його розум обертався на білосніжне лисеня, коли він йшов по снігу, ставав жовто-рудим зайцем на розпеченому сонцем піску і коником у зеленій траві» (Од. А 666–669³⁶) [103, с. 61].

У порівняльно-зіставній таблиці 2.1. проведено аналогію між епітетами поем «Одіссея» та «Іліада» Гомера та поеми «Одіссея» Н. Казандзакіса.

Таблиця 2.1

Порівняльно-зіставна таблиця епітетів поем «Одіссея» та «Іліада» Гомера та поеми «Одіссея» Н. Казандзакіса

Епітети Афіни / Одіссея / Єлени / Посейдона / Зевса / Ареса / Аполлона / лева з різними тематичними компонентами	
Гомер	Казандзакіс
-μάτι (око) ή ὄψις (арх.) → το μάτι	
<u>Γλαυκῶπις</u> (Афіна) ...θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη (Г.Іл.1.206) [73] γλαυκός (сова / світло-блакитний, сірий, відтінок, який не дуже подобався	<u>Γλαυκομάτα</u> (Афіна) γλαυκός (світло-блакитний, сірий / блискучий, іскристий, сяючий) + μάτι (око, очі)

³⁴ Рапсодія «А»; кожній з рапсодій відповідає літера гр. алфавіту.

³⁵ За мотивами перекладу Бориса Тена (Од. IV 450–465).

³⁶ «ὁ νοῦς του γινόταν κάτασπρη μικρὴ ἀλεπού σαν περπατοῦσε χιόνια, γινόταν κίτρινος πυρρός λαγὸς στὴ λιοφρυμένη ἀμμόγη καὶ καταπράσινος ἀκρίδαλος μὲς στὸ χλωρὸ γρασίδι» (Од. А 664) с. 61.

<p>грекам / блискучий, іскристий, сяючий, без поняття певного кольору близький до морської води) + <i>ὄψ</i> / <i>-ωπις</i> (око, обличчя)</p> <p><i>«совоока»</i> / <i>»блискучоока»</i></p> <p><i>«в неї лиш очі страшиливо блищали», «ясноока»</i> (пер. Бориса Тена)</p> <p><u>Βοῶπις</u> (Гера)</p> <p><i>βοῶς</i> (віл / корова) + <i>ὄψ</i> / <i>-ωπις</i> (око, обличчя)</p> <p><i>«βοῶπις πότνια Ἥρη»</i> [73]</p> <p>(Г.Іл.1.550)</p> <p><i>«велеока володарка Гера»</i> (пер. Бориса Тена) [13, с. 39]</p>	<p>та, що має блискучі / іскристі очі, які випромінюють життєву силу, чії очі блакитні, як море</p> <p><u>Γλαυκός</u> (щодо очей Каліпсо)</p> <p>прикметник</p> <p>той, що випромінює життєву силу, має блакитний, блискучий колір</p> <p><i>«της Καλυψώς το θείο κορμί νογάει και τη γλαυκή ματιά της»</i></p> <p>(Οδ Β 1076) [103, с. 72]</p>
<p><i>ἔχω</i> (маю / тримаю / володію) → <i>κρατῶ</i> (тримаю)</p>	<p><u>Ἀστρομάτης</u> (Одіссей)</p> <p><i>τό ἄστρον</i> (зірка) + <i>μάτι</i> (око, очі)</p> <p>прикметник чол. р. однини</p> <p>за зразком <i>ἀστρομαντις</i> → <i>«зореокиї»</i></p> <p><i>...τινάχτη ο αστερομάτης κι ἀπλωσε τα χέρια στους συντρόφους</i></p> <p>(Οδ. Κ 1260) [113, с. 371]</p> <p><u>Ἀστρομάτα</u> (Єлена)</p> <p><i>τό ἄστρον</i> / <i>το αστέρι</i> (зірка) + <i>μάτι</i> (око, очі)</p> <p>прикметник жін. р. однини</p> <p><i>«зореока»</i></p> <p><i>«θα χαρούν το αντρίκεια σπλάχνα σου την αστρομάτα Ελένη»</i></p> <p>(Οδ. Γ 854) [113, с.106]</p>
<p><u>Γαῖόχοος</u> (Посейдон)</p> <p><i>Γαῖα</i> (Гея / Земля) + <i>-οχος</i> / <i>ἔχω</i></p> <p>(маю / тримаю / володію)</p> <p><i>«ἀλλὰ Ποσειδάων γαῖόχοος ἐννοσίγαιος»</i></p> <p>[73]</p> <p>(Г.Іл.13.40)</p> <p><i>«Та Посейдон-земледержець»</i></p> <p>[13, с. 203]</p>	<p><u>Παντοκράτης</u> (Посейдон)</p> <p>як іменник чол. р. однини</p> <p><i>ὁ πόντος</i> (частина морського простору, менша за океан і море) + <i>κρατῶ</i> (тримаю)</p> <p>за зразком <i>ο Παντοκράτορας</i> —</p> <p>Вседержитель, Пантократор (Бог)</p> <p><i>«Понтодержитель», «Пантократор»,</i></p>

<p>(Γ.Ιλ.13.43) περ. Бориса Тена</p>	<p>«<i>морів вседержитель</i>» «<i>моредержець</i>» «<i>στήθος με στήθος χαροπάλευε το μέγα ποντοκράτη</i>» (Οδ. Α 615) [103, с. 23].</p>
<p>τόξον (лук) → δοξάρι (лук)</p>	
<p><u>Κλυτότοξος Απόλλων</u> (Απόλλων) κλυτός (успавлений / славетний) + τόξον (лук) «Απόλλων <i>славнολукиї</i>» (περ. Бориса Тена) “<i>αἴθ’ οὕτως αὐτόν σε βάλοι κλυτότοξος Απόλλων</i>” [74] (Γ.Οδ.17.490) “<i>Хай би самого тебе так побив Аполлон славнолукиї!</i>” [14, с. 375] (Γ.Οд.17.494, περ. Бориса Тена)</p>	<p><u>Δοξαρόδυσσεας</u> <i>δοξάρι (лук) + Οδυσσεάς</i> (Οδίσсей) Οδίσсей як власник знаменитого величезного лука, яким він вбивав женихів Пенелопи «<i>велиκολукиї Οδίσсей</i>» / «<i>луκοодиссей</i>» «...<i>το παραμύθι μύθι ο μύθαρος του Δοξαροδυσσεά</i>» (Οδ. Α 1333) [103, с. 42]</p>
<p><u>Ἀργυρότοξος</u> (Απόλλων) ἄργυρος (срібло) + τόξον (лук) «срібнолукиї» у перекладах Бориса Тена</p>	<p><u>Ἀνεμοδόξαρος</u> (Οδίσсей) ἀνεμο(ς) (вітер) + <i>δοξάρι (лук) + ος</i> який переслідує невловимі цілі, наче пронизує стрілами вітер «<i>вітролукиї</i>» ...<i>μιλάει με τρόμο ο ανεμοδόξαρος κι ανατινάχτη απάνω</i> [103, с. 583] (Οδ. Π 892)</p>
<p>ὁ ἀνὴρ / τῷ ἀνδρὶ (муж / чоловік) → ἀντρας (чоловік) φόντης = φονεύς (убивця) → φάς (від ἐφαγον / τρώγω (-ῖδ), пожиратель)</p>	
<p><u>Ἐνυάλιος ἀνδρείφοντης</u> (Еніалій = Арес = війна) ὁ ἀνὴρ / τῷ ἀνδρὶ (муж / чоловік) + φόντης = φονεύς (убивця) Еніалій (в мікенську епоху самостійне божество війни, у класичну — епітет Ареса) «<i>Μηριόνης τ’ ἀτάλαντος Ἐνυαλίω</i></p>	<p><u>Ἀντροφάγος / Αντροφάς</u> (війна / Арес) ἀντρας (чоловік) + θ. αορ. ἐφαγον від τρώγω αυτός που τρώει (той хто їсть) «<i>мужопожирajúчий</i>» (мет.) = «<i>мужовбивчий</i>» «<i>κουλοί, τυφλοί, σκεβροί, σακάτηδες του</i></p>

<p>ἀνδρειφόντη·» (Γ.Ιλ.2.650) [73] «Та Меріон, на <u>вбивцю мужів</u> Еніалія <u>схожиї</u>» [13, с. 55] (Г.Іл. 2.651, пер. Бориса Тена)</p>	<p><u>αντροφαγά</u> πολέμου» (Οδ. Α 169) [103, с. 11] «τον <u>αντροφα</u> θεϊκό μπαλλά να κρουν» (Οδ. Γ 387) [103, с. 94]</p>
<p>+ <u>γενής</u> / <u>γένι</u> (-<i>бородачи</i>, <i>борода</i>)</p>	
<p><u>Ηυγένειος</u> (епітет лева) εὐ- + <u>γενής</u> / <u>γένι</u> (бородач / борода) <u>βυῖνογρивий</u>, <u>πιшиноγρивий</u> (пер. Бориса Тена) «ἀλλ' ἦ τοι <u>πρώτιστα</u> λέων <u>γένετ'</u> <u>ἠυγένειος</u>» [74] (Γ.Οδ.4.455) «Спершу у лютого він обернувся <u>βυῖνογρивого лева</u>» [14, с. 103] (пер. Бориса Тена)</p>	<p><u>Αχτιδογένης</u> прикметник чол. р. за зразком <u>ξανθογένης</u> (<u>ξανθός</u> + <u>γένι</u>) <u>η αχτίδα</u> (промінь) + <u>γενής</u> / <u>γένι</u> (борода) що має бороду, світлу, як промені сонця «ο νιός <u>αχτιδογένης</u> <u>άχνιζε</u>» [103, с. 179] (Οδ. Ε 768) «<u>сонцебородий</u>»</p>
<p>-<u>καλός</u> = <u>ωραίος</u> (прекрасний) + епіθετο — σύνθετο</p>	
<p><u>Καλλίκομος</u> καλλι-, <u>καλός</u> (прекрасний) + <u>κόμη</u> (волосся, коси) «ἀνστὰς ἐξ εὐνῆς, Ἑλένης πάρα <u>καλλικόμοιο</u>» [74] (Γ.Οδ.15.55) «<u>пишинокоса</u> Елена» (пер. Бориса Тена, [14, с. 319])</p>	<p><u>Λιόκαλος</u> (Ελένη) (ή)λιο (сонце) + <u>καλός</u> (прекрасний) «το <u>ανάσασμα</u> της <u>λιόκαλης</u>» (Οδ. Δ 768) [113, с.143] прекрасна як сонце / «<u>сонцелика</u>» Елена <u>Πέρκαλος</u> (Οδυσσέας) (пέρ / πολύ + <u>καλός</u>) «<u>καλά, περίκαλα</u> το <u>κάτεχε</u>, <u>θεριό</u>, <u>θεός</u> <u>δεν ήταν</u>» [103, с. 30] (Οδ. Α 897)</p>

Треба зазначити, що при перекладі поетичних неологізмів-епітетів Н. Казандзакіса, утворених за зразками епітетів Гомера, представлених в укладених нами порівняльно-зіставних таблицях, ми орієнтувалися насамперед на блискучий переклад «Іліади» та «Одіссеї», виконаний

видатним українським поетом-перекладачем Борисом Теном (Миколою Васильовичем Хомичевським).

Укладені порівняльно-зіставні таблиці представлені у нашій роботі вперше.

2.4. Епітети Одиссея з тематичним компонентом *νοῦς / μυαλό / γνώμη*

Ἰθάκη δεν υπάρχει· υπάρχει μονάχα η θάλασσα, κι ένα караβάκι μικρό σαν το κορμί του ανθρώπου κι ο καπετάνιος ο Νους [101, с. 468]

Ітаки не існує, існує тільки море і маленький човник, за розміром не більше тіла та Розум-капітан.

Н. Казандзакіс, «Звіт перед Ель Греко»

(розділ 11 «Коли зерно Одиссеї почало проростати в мені»)

На відміну від Одиссея у Гомера, Одиссей у Казандзакіса не прагне повернутися на Ітаку, він прагне відшукати істину, безсмертя, Бога (як мандрівний філософ, як і сам автор), оскільки Ітака в тексті поеми — це пастка (*παγίδα*), саме тому Казандзакіс створює так багато епітетів Одиссея з компонентами *νοῦς* (розум, мислення), *αρχ. νόος / νοῦς* (у тому числі у Гомера, це: дух, природа, вдача, мета, задум, намір, спосіб дії, сподівання, бажання), *μυαλό* (мозок, розум, мислення) та *γνώμη* (думка). Одиссей Казандзакіса залишає Ітаку, тому що він *πολυδρομονούσης*³⁷ (*πολύ* (багато, дуже) + *δρόμος* (шлях) + *αρχ. νόος / νοῦς* (мислення, розум, дух, природа, вдача), така вже його вдача — мандрівець тисячі доріг; він *μυαλοτάξιδος*³⁸ (*μυαλό* (розум) + *ταξίδ(ι)* (подорож, мандри) + -ος) — той, хто мандрує подумки, він мрійник — «думкомандрисвіт»; *μυαλομάχος*³⁹ (*μυαλό* (розум) +

³⁷ «Ὁ πολυδρομονούσης χάδεψε τις ψαχνωμένες πλάτες» (Οδ. Υ 416) [113, с. 725]

³⁸ «κι ὁ μυαλοτάξιδος ἀκούμπησε στῆς ἀγλαδιᾶς τὸ στῆθος» (Οδ. Π 908) [113, с. 583].

³⁹ «τα πέντε του ἄρματα σα βλόγησε σκυφτός ο μυαλομάχος» (Οδ. Π 564) [113, с. 574].

μάχη (війна, боротьба, бій) + *ος*) — він той, хто б'ється розумом, «бо на вершині ті, хто вміє мислити і битись розумом — це справжній цвіт баталії»⁴⁰. А його лук, який він символічно вішає на стіну, після того, як убиває женихів Пенелопи, вже не зброя, а радше — ідея. Він все ще лучник, але той лучник, що «думками мов з лука стріляє» — він «*μυαλοδόξαρος*» та «*δοξαρόμυαλος*». Тож, на нашу думку, слово «*νοῦς*», як компонент авторських неологізмів Казандзакіса має набагато ширше семантичне поле, аніж «розум» — це і пошук, і філософія, і провідна ідея, і сенс буття, й цікавість, яка штовхає його вперед, у путь і щось, що міг би пояснити лише сам Казандзакіс.

Проаналізувавши фрагменти тексту твору, ми визначили 24 епітети Одиссея (прикметники та іменники) з тематичним компонентом *νοῦς* / *μυαλό* / *γνώμη*: *πολυνοῦσης* / *πολυνοῦς*, *λιονταρονοῦσης* / *λιοντονοῦς*, *αλεπονοῦσης* / *αλεπονοῦς*, *πολυδρομονοῦσης*, *πολυκορφονοῦσης*, *κλωθονοῦσης* / *κλωθονοῦς*, *λοζονοῦσης*, *γοργονοῦσης* / *γοργονοῦς*, *αστραπονοῦσης*, *φωτονοῦσης*, *φλογονοῦσης*, *πολυδρομονοῦσης*, *πολύγνωμος*, *εφτάγνωμος*, *πεντάγνωμος*, *μυαλοδόξαρος* / *δοξαρόμυαλος*, *μυαλομάχος*, *μυαλοτάξιδος*.

У таблицях 2.2 та 2.3, представлених нижче, ми зіставили деякі епітети поеми «Одіссея» Гомера з контекстуально-авторськими оказіональними епітетами Одиссея (таблиця 2.2) та інших героїв поеми (таблиця 2.3), створеними Нікосом Казандзакісом з компонентом *νοῦς* / *μυαλό* / *γνώμη*.

У таблиці 2.2 проведено аналогію між індивідуально-авторськими епітетами з компонентами «*νοῦς*» / «*μυαλό*» / «*γνώμη*», створеними Нікосом Казандзакісом, та епітетами поем «Одіссея» та «Іліада» Гомера.

⁴⁰ «και στην κορφή, ο καρπός αλάκερου του αγώνα, οι μυαλομάχοι» (Οδ. Ο 544) [113, с. 535].

Порівняльно-зіставна таблиця епітетів Одиссея з компонентами «*νοῦς*» / «*μυαλό*» / «*γνώμη*», створеними Нікосом Казандзакісом, та епітетами поем «Одіссея» та «Іліада» Гомера

Гомер	Нікос Казандзакіс
<p><i>πολύς</i> (великий, міцний, численний, сильно, дуже, багато, вельми-)</p> <p><i>μῆτις</i> (мудрість, майстерність / думка / задум, план, намір)</p> <p>арχ. <i>νόος</i> / <i>νοῦς</i> (дух, природа, вдача, мета, задум, намір, спосіб дії, сподівання, бажання)</p>	<p>→ <i>πολύς</i> (великий, міцний, численний, сильно, дуже, багато, вельми)</p> <p>→ <i>νοῦς</i> (розум, мислення)</p> <p>→ <i>μυαλό</i> (мозок, розум, мислення)</p> <p>→ <i>γνώμη</i> (думка)</p> <p>→ арχ. <i>νόος</i> / <i>νοῦς</i> (дух, природа, вдача, мета, задум, намір, спосіб дії, сподівання, бажання)</p>
<p><u><i>Πολύμητις</i></u> (Одіссея) <i>πολύς</i> + <i>μῆτις</i> «<i>αὐτὸς διογενῆς μετέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς</i>» [74] (Г.Оδ.18.310) «велемудрий» (пер. Бориса Тена) [14, с. 391]</p> <p><i>πολύς</i> → (великий, міцний, числений, сильно,</p>	<p><u><i>Πολυνοῦσης</i></u> <i>πολύς</i> + <i>νοῦς</i> «<i>Μὰ ἀγέλαστος, μουγκός, τοὺς νιοὺς θεοῦς θωροῦσε ὁ πολυνοῦσης</i>» [103, с. 312] (Од. I 380) «вельмирозумний»</p> <p><u><i>Πολυνοῦς</i></u> (Од. Ξ 762) [103, с. 503] «вельмирозумник»</p> <p><u><i>Πολύγνωμος</i></u> <i>πολύς</i> + <i>γνώμη</i> (думка) (Од. Γ 1417) «<i>σα μάνα γνοιαστικά ο πολύγνωμος βοηθά τον να ζαπλώσει</i>» [103, с. 121] «хитродумний», непередбачуваний, геніальний, винахідливий</p> <p>→ <i>εφτά</i> (сім = сильно, дуже, багато, вельми)</p>

<p>дуже, багато, вельми)</p> <p><i>πολύς</i> → (= сильно, дуже, багато)</p>	<p><u><i>Εφτάγνωμος</i></u> εφτά (сім) + γνώμη (думка) хто сім думок має, вигадливий, <i>«семидумний»</i> <i>«у кого сім п'ятниць на тиждень»</i> <i>«Βαθιά πολὺ συμπόνια θόλωσε τοῦ ἐφτάγνωμου τὰ μάτια»</i> [103, с. 97] (Οδ. Γ 516) → <i>πέντε</i> (п'ять = сильно, дуже, багато)</p> <p><u><i>Πεντάγνωμος</i></u> <i>πέντε</i> (п'ять) + γνώμη (думка) <i>«στ' ἀλαλα χεῖλια του πεντάγνωμου»</i> <i>«хто п'ять думок має»</i> часто змінює рішення <i>double-minded</i> [75, с.125] = нерішучий (Οδ. Δ 937) [103, с. 147]</p> <p><u><i>Πολυκορφονούσης</i></u> <i>πολύς</i> + <i>κορφή</i> (= κεφάλι <u>ГОЛОВА</u>) + <i>νους</i> / + <i>αρχ. νόος</i> / <i>νοῦς</i> в кого розумів багато / <u>одна голова</u> <u><i>добре, а сім краще</i></u> <i>«Κι ὡς πρόβαλε στὸ ἀντίθυρο βαρὺς ὁ πολυκορφονούσης»</i> [103, с. 125] (Οδ. Δ 84) <i>«many-willed Odysseus»</i> [75, с. 106] <i>«смилворозумний», «вельмивольовий»</i></p>
<p><i>Διός</i> (<i>Ζεὺς</i>) <i>μητις</i> →</p>	<p>→ <i>το λιοντάρι</i> (лев) → <i>νους</i></p>
<p><u><i>Διῖ μητιν</i></u> (Одіссей) (Г.Іл.2.165, 7.45, 10.135, 11.200) <i>Διός</i> (<i>Ζεὺς</i>) + <i>μητις</i> <i>«υμομ δο Ζεϋσα ποδιбний»</i> <i>«Зевсомудрий»</i></p>	<p><u><i>Λιονταρονούσης</i></u> <i>το λιοντάρι</i> (лев) + <i>νους</i> (Οδ. Θ 148) [103, с. 269] відважний розум, як у лева <i>«υμομ δο леϋα ποδιбний»</i>, <i>«левомудрий»</i></p>

<p>«<i>що Зевсові мудрістю рівний</i>», «<i>розважністю Зевсові рівний</i>» (пер. Бориса Тена)</p>	<p><u>Λιοντονοῦς</u> (іменник = Одиссей) «<i>Ο λιοντονοῦς γελάει, χαδεύει ἀργὰ τὶς κατσαρές πλεξούδες</i>» [103, с. 360] <i>А левомудрий нестив її коси і сміявся</i> (Од. К 835)</p>
<p><i>Διός</i> (Зевс) → <i>μητις</i> →</p>	<p>→ <i>η αλεπού</i> (лисиця) → <i>νοῦς</i></p>
<p><u>Διῦ μητιν</u> <i>Διός + μητις</i> «<i>умом до Зевса подібний</i>»</p>	<p><u>Ἀλεπονούσης</u> (Од. Ψ 177) <i>νοῦς / ἀρχ. νόος / νοῦς + η αλεπού</i> «<i>умом до лиса подібний</i>»</p>
<p><i>τρόπος / ἀρχ. τρέπω</i> (зміна напрямку, поворот) <i>ποικίλος</i> (виверткий, <u>лукавий</u>)</p>	<p>→ <i>η αλεπού</i> (лисиця) → <i>η αλεπού</i> (лисиця)</p>
<p><u>Πολύτροπος</u> (Одиссей) <i>πολύς</i> (багато) + <i>ὁ τρόπος / ἀρχ. τρέπω</i> (зміна напрямку, поворот, шлях, спосіб) «<i>ἦ σύ γ' Ὀδυσσεύς ἐσσι <u>πολύτροπος</u>, ὄν τέ μοι αἰεὶ</i>» [74] «<i>Мабуть, і є Одиссеї ти <u>бувалий</u></i>» (переклад Бориса Тена) [14, с. 224] (Г.Од.10.330) «<i>людина багатьох поворотів</i>» «<i>що для Гомера, ймовірно, означало людину, яка багато подорожувала, а для його ворогів — людину-хамелеона, нестійку і безпринципну; для друзів — винахідливу і універсальну, готову до будь-яких непередбачуваних ситуацій — людину зі змішаними мотивами</i>» [75, с. 19] (Кімон Фрайар, передмова до англійського перекладу «Одиссеї» Казандзакіса)</p>	<p><u>Ἀλεπονούσης</u> <u>Ἀλεπονούς</u> (іменник = Одиссей) <i>νοῦς / ἀρχ. νόος / νοῦς + η αλεπού</i> «<i>лисицемудрий</i>» «<i>виверткий як лис</i>» «<i>ὁ νοῦς του γινόταν κάτασπρη μικρὴ ἀλεπού σὰν περπατοῦσε χιόνια, γινόταν κίτρινος πυρρὸς λαγὸς στὴ λιοφρυμένη ἀμμόγη καὶ καταπράσινος ἀκρίδαλος μὲς στὸ χλωρὸ γρασίδι</i>» [103, с. 61] (Од. В 666–669) «<i>його розум перетворювався на білосніжне лисеня, коли він йшов по снігу, ставав жовто-рудим зайцем на розпеченому сонцем піску і коником у зеленій траві</i>» «<i>Ο Θάνατος γλυκὰ χαμογελάει, τὰ μάτια του στηλώνει στὰ γαληνά, τὰ κατασκότεινα τοῦ <u>ἀλεπονούση μάτια</u></i>» [103, с. 830] (Од. Ψ 177)</p>

<p><u>«виверткий»</u></p> <p><u>Ποικίλομητης</u> (Г.Іл.11.480; Г.Оδ.3.160, 22.115) ποικίλος (виверткий, <u>лукавий</u>) + μητις «сповнений різноманітних хитроців / махінацій / витівок» «хитроумний», «хитродумний», <u>«хитрий та промітний»</u> (пер. Бориса Тена)</p>	<p>«А смерть у відповідь лише солодко посміхнулася і заглянула в потемнілі очі <u>виверткого наче лис»</u></p>
<p><u>ποικίλος</u> (виверткий, <u>лукавий</u>) <u>μητης</u></p>	<p>→ <u>κλώθω</u> (прясти, крутити-вертати) → <u>νοῦς</u></p>
<p><u>Ποικίλομητης</u> (Одіссей) (Г.Іл.11.480; Г.Оδ.3.160, 22.115) ποικίλος + μητις «сповнений різноманітних хитроців» «хитроумний», «хитродумний», <u>«хитрий та промітний»</u> (пер. Бориса Тена)</p> <p><u>Πολυμήχανος</u> (Г.Іл.2.170) πολυ-, πολύς (багато, дуже) + μηχανή (будь-який засіб або вигадка для здійснення чого-небудь) <u>«μηχος διογενὲς Λαερτιάδῃ πολυμήχαν’ Ὀδυσσεῦ»</u> [73] <u>«О Лаертід богорідний, удатний на все Одіссею!»</u> [13, с. 45] (пер. Бориса Тена) з різноманітними винаходами, який ніколи не розгубиться <u>«удатний на все»</u></p>	<p><u>Κλωθονούσης</u> <u>Κλωθονοῦς</u> (іменник = Одіссей) <u>κλώθω 1</u> (прясти) + αρχ. νόος / νοῦς (мислення, розум, дух, природа, вдача) <u>«ὦ κλωθονοῦς ἀγνάντευε βοῦβός καὶ σφίγγουντα ἢ καρδιά του»</u> [103, с. 429] (Оδ. Μ 709) <u>1 «думкопряд»</u> <u>κλώθω 2</u> (створювати, придумувати, планувати, обертатися, крутити-вертати як веретено / говорити викручуючись, хитрувати) <u>2 «думкокрут»</u> + можлива етимологія від η Κλωθώ (Клото) — мойра, та що нитку життя пряде = хто вирішує чийсь долю, приймає безповоротне рішення</p>
<p><u>ποικίλος</u> → (виверткий, <u>лукавий</u>)</p>	<p>→ <u>λοξός</u> (непрямий, неясний, двозначний, хитрий)</p>

<p><u>Ποικίλομήτης</u> (Οδίσсей) (Г.Пл.11.480; Г.Оδ.3.160, 22.115) ποικίλος + μήτις «сповнений різноманітних хитроуців» «хитроумний», «хитродумний», «хитрий та промітний» (пер. Бориса Тена)</p>	<p><u>Λοξονούσης</u> λοξός + νούς хто не відкриває іншим своїх думок, хитрий, потайливий, хитродум «Συλλογισμένος ἀφουκράζονται τὸ βλάμη ὁ λοξονούσης» [103, с. 382] (Од. Λ 272) «Хитродум замислено слухав свого друга»</p>
<p><u>φρήν</u> → (розум, мислення, думка) <u>πολύς</u> → (великий, міцний, числений, сильно, дуже, багато, вельми)</p>	<p>→ <u>νοῦς</u> (розум, мислення) → <u>арх. νόος / νοῦς</u> (дух, природа, вдача, мета, задум, намір, спосіб дії, сподівання, бажання) → <u>γοργός</u> (страшний, буйний, нестримний, стрімкий, швидкий)</p>
<p><u>Πολύφρων</u> (Οδίσсей) πολύς + φρήν «νοστήσαι Ὀδυσῆα <u>πολύφρονα</u> ὄνδε δόμονδε» [74] (Г.Од.1.80) «щоб Одиссей <u>велемудрий</u> щасливо додому вернувся» «велемудрий» (пер. Бориса Тена, с. 36)</p>	<p><u>Γοργονούσης</u> «γοργός» (страшений / швидкий) + νοῦς / + <u>арх. νόος / νοῦς</u> «страшеннокмітливий» «спритнорозумний» «<u>Ο γοργονούσης</u> μοίρασε ἀρπαχτὰ τοῦ καθενοῦς τὸ χρέος» [103, с. 156] (Од. Δ 1278) «Спритнокмітливий розподілив між ними всі завдання» <u>Γοργονοῦς</u> (іменник = Одиссей) «Μὰ ὁ <u>γοργονοῦς</u> τὸν ὀρνιθόμυαλο προγkάει μὲ καταφρόνια» [103, с. 336] «Швидкий на думку із презирством ткнув у нерозумного (із мізками курчати)»</p>

	<p>«σπριτνοκμίτλιβεць» (Οδ. Ι 1299)</p>
<p>Διός (Ζευς) → μήτις →</p>	<p>→ αστραπή (βλίσκavκa, атрибут Зевса) → νοῦς / αρχ. νόος / νοῦς</p>
<p><u>Διῦ μήτιν</u> (Οδίσсеϊ) (Γ.Πλ.2.165, 7.45, 10.135, 11.200) Διός + μήτις «<u>βιγαδливий / хитрий як Зевс</u>» «<u>υμομ до Зевса подібний</u>», «<u>що Зевсові мудрістю рівний</u>», «<u>розважністю Зевсові рівний</u>» (пер. Бориса Тена)</p>	<p><u>Аστραπονούσης</u> η αστραπή + νοῦς «блiскавичномислячий» «думки спалахують, мов блискавки» «<u>υμομ до Зевса = блискавки подібний</u>» «<u>Ὁ ἀστραπονούσης μάντεψε ἄσφαλτα τοὺς λογισμοὺς τοῦ γιοῦ του</u>» [103, с. 13] (Οδ. Α 257) «<u>Умом до блискавки подібний одразу розгадав темні думки свого сина</u>»</p>
<p>Διός (Ζευς) →</p>	<p>→ φως / φωτός (світло / мет. сонце)</p>
<p><u>Διῦ μήτιν</u> (Οδίσсеϊ) (Γ.Πλ.2.165, 7.45, 10.135, 11.200) «<u>υμομ до Зевса подібний</u>», «<u>що Зевсові мудрістю рівний</u>» (пер. Бориса Тена)</p>	<p><u>Φωτονούσης</u> φως / του φωτός + αρχ. νόος / νοῦς «<u>що сонцю мудрістю рівний</u>» «світломудрий» / «сонцемудрий» «<u>Κι ἔτσι, μὲ τὸ ἀκριβὸ λογάρι του, δρασκεῖλαε ὁ φωτονούσης</u>» [103, с. 731] (Οδ. Υ 646) «<u>Так із своїм дорогоцінним скарбом йшов сонцемудрий</u>» <u>Φωτονοῦς</u> (Οδ. Π 791) «<u>Ὁ φωτονοῦς τὴ χέρα του ἀκουμπάει βαριά στὴ μαύρη λάσπη</u>» [103, с. 580] «<u>І сонцемудр занурює свою важку долоню у чорну глину</u>»</p>

	<p>→ <i>φλόγα</i> (полум'я, пристрасть) <u>Φλογονούσης</u> <i>φλόγα</i> + <i>αρχ. νόος / νοῦς</i> розум постійно спалахує думками «<i>δумкоспалахучиῖ</i>», «<i>ἰσκρομυθριῖ</i>» «<i>“Πῆραν φωτιά κι οἱ δυό τους, καίγουνται” στοχάστη ὁ φλογονούσης</i>» [103, с. 555] «<i>Обох їх пожирає полум'я</i>», — <i>подунав думкоспалахучиῖ</i>». (Оδ. О 1316)</p>
<p><i>αρχ. τόξον</i> (лук) →</p>	<p>→ <i>δοξάρι</i> (лук / смичок) (<i>τοξάριον</i> → <i>δοξάριον</i>⁴¹)</p>
<p><u>Ἀργυρότοξος</u> (Аполлон) <i>ἄργυρος</i> (срібло) + <i>τόξον</i> (лук) «<i>τὰς ἐν Πηρείῃ θρέψ' ἀργυρότοξος</i> <i>Ἀπόλλων</i>» [73] (Г.П.2.765) «<i>На пєрїйських лугах зростив Аполлон</i> <i>срібнолукиῖ</i>» [13, с. 58] «<i>срібнолукиῖ</i>» (у перекладі Бориса Тєна)</p>	<p><u>Μυαλοδόξαρος</u> / <u>Δοξάρωμαλος</u> <i>μυαλό</i> + <i>δοξάρι</i>⁴² <i>δοξάρι</i> — <i>δόξαρος</i> «<i>αυτός που έχει μυαλό σαν δοξάρι</i>» «<i>розум, як його лук великиῖ</i>» «<i>хто думками, мов з лука, стріляє</i>», «<i>міткоміркуючиῖ</i>» «<i>the mind-archer</i>» [75, с. 3], «<i>кмітлучник</i>» «<i>Ψυχανεμίστη ὁ μυαλοδόξαρος τη σκοτεινή τρομάρα</i>» [103, с. 9] (Оδ. Α 101) «<i>Але кмітлучник несподівано відчув</i> <i>незрозумілиῖ страх</i>» <u>Δοξάρωμαλος</u> «<i>the brain-archer</i>» [75, с. 573, 585, 680] «<i>Ὁ δοξάρωμαλος τὸν κόχεψε καὶ χαμογέλασέ του</i>» [103, с. 679]</p>

⁴¹ Слово візантійського (середньовічного) періоду утворене від *αρχ.τοξάριον* (зменш.-пест. від *τόξον* — лук).

⁴² *τοξάρι* має 2 значення: лук та смичок, але, так як Одиссей є володарем знаменитого величезного лука, яким він убивав женихів Пенєлопи, то відповідно, *τοξάρι* ми перекладаємо як лук.

	(Οδ. Τ 115) « <u>κμίτλυχνικ</u> »
--	--------------------------------------

У таблиці 2.3 наведено приклади епітетів інших героїв поеми Н. Казандзакіса з компонентами «*νοῦς*» та «*μυαλό*».

Таблиця 2.3

Таблиця епітетів з компонентами «*νοῦς*» / «*μυαλό*», створені Нікосом Казандзакісом (які не стосуються Одиссея)

Епітети з <i>νοῦς</i> (розум, мислення) → <i>μυαλό</i> (мозок, розум, мислення) → <i>γνώμη</i> (думка) (не стосуються Одиссея)	
перший компонент	+ <i>νοῦς</i> / <i>μυαλό</i> / <i>γνώμη</i>
< <i>αρχ. σάρξ</i> (м'ясо, плоть) + <i>νοῦς</i>	<u><i>Σαρκονοῦς</i></u> (про свято, бенкет) <i>σάρκα</i> (плоть) + <i>νοῦς</i> плоть і розум разом « <i>γλέντησες καλά του σαρκονού το γηλιοπανηγύρι</i> » [103, с. 751] (Οδ. Φ 107) <i>сонячне свято розуму і плоти</i>
<i>φτερό</i> (корило) + <i>νοῦς</i>	<u><i>Φτερονούσης</i></u> <i>φτερό</i> (корило) + <i>νοῦς</i> (Οδ. Λ 464) [103, с. 387] Той, хто має дуже яскрава уяву [75] «птеромудрий» « <u><i>Умом до птаха подібний</i></u> »
<i>ορνίθι</i> (курча, пташеня) + <i>νοῦς</i>	<u><i>Ορνιθόμυαλος</i></u> το <i>ορνίθι</i> (курча, пташеня) + <i>μυαλό</i> (розум) « <i>Μὰ ὁ γοργονοῦς τὸν ὀρνιθόμυαλο προγκάει μὲ καταφρόνια</i> » [103, с. 336] (Οδ. Ι 1299) « <i>Швидкий на думку із презирством ткнув в бік нерозумного (із мізками курчати)</i> »

Перекладаючи безеквівалентну лексику, тобто слова, які були створені автором на новогрецькій мові і які неможливо перекласти на українську мову без втрат, ми намагалися зробити переклад насамперед не описовим чи перифрастичним (лише іноді подаємо пояснювальний або наближений переклад особливо складних новотворів). Під час роботи ми орієнтувалися на переклад «Одіссеї» та «Іліади» Гомера, виконаний Борисом Теном; переклад «Одіссеї» Казандзакіса, виконаний Кімоном Фрайером; користувалися словником до «Одіссеї» Панделіса Превелакіса⁴³ та «Глосарієм до творчого доробку Нікоса Казандзакіса» [88] видавництва Критського університету.

⁴³ Το Γλωσσάριο του Παντελή Πρεβελάκη για την Οδύσσεια του Νίκου Καζαντζάκη (Ραψωδίες Α–Κ).

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Одіссеасу Елітису, сам псевдонім якого, «Ελύτης», є поетичним неологізмом, утвореним від «Ελλάδα» (Греція, Еллада), притаманне особливе мовне чуття. Поетичні неологізми Елітиса мають особливе смислове навантаження, яке щоразу наближає читача до автора, оскільки сутність поета поширюється на сутність його поетичного слова. О. Елітис поміщає у кожную свою поезію слова-вежі, слова-орієнтири, «греко»-марковані слова, слова-картини, слова-елементи грецького світу. Захоплення живописом і, насамперед, мистецтвом колажу, Елітис поширює це й на свої авторські слова, які він творить ніби у техніці колажу, використовуючи грецькі образи за елементи словотвору.

Нікос Казандзакіс для своєї «Одіссеї» цілеспрямовано «викував» ряд слів, що були справжнім лексикографічним викликом. Авторська лексика Н. Казандзакіса і «ковані» слова українських літераторів мають багато спільних рис, але усіх цих словотворців сучасники звинувачували у штучності, незручності, переобтяженості та зарозумілості нової лексики.

Подібно, наприклад, до П. Куліша, Казандзакіс сміливо вносив у новогрецьку мову новотвори та вписав у свою «Одіссею» багато елементів грецької народної культури, таких як народні вірування, традиції, обряди, пісні, плачі тощо. Але, на відміну від «щасливо викуваних» слів українських письменників, які, незважаючи на критику, з часом увійшли в узус, більшість слів Казандзакіса виявилися занадто складними для розуміння (як виняток наведемо дієслово «ταυροκοιτάζω» = «дивитися як бик», що увійшло у словники). Утім, поема-словник Казандзакіса зберігає невичерпну кількість рідкісного мовного матеріалу для читачів, літераторів, митців та дослідників.

Авторські епітети «Одіссеї» можна вважати взірцевими моделями казандзакісівського словотворення, його спеціально розробленої для поеми «одісейної» мови. Виконуючи в тексті стилістичну функцію (повтори, паралелізм та ін.), епітети якнайкраще реалізують образну, ідейно-сміслову

та художню функції відповідно до інтенцій автора. Епітети Одиссея, яких у поемі Казандзакіса «Одіссея» понад дві сотні, не є постійними та відрізняються від гомерівських тим, що постійно змінюються — автор розміщує їх у потрібному місці поеми і характеризує героя у кожній конкретній ситуації.

Проаналізувавши фрагменти тексту твору, було визначено та схарактеризовано 24 епітети Одиссея (прикметники та іменники) з тематичним компонентом *νοῦς / μυαλό / γνώμη*. Порівнявши ряд епітетів поеми «Одіссея» Гомера з контекстуально-авторськими оказіональними епітетами Одиссея (героя поеми), створеними Нікосом Казандзакісом з компонентом *νοῦς / μυαλό / γνώμη*, ми склали таблицю, що унаочнює результати зіставного аналізу.

РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ О. ЕЛІТІСА ТА Н. КАЗАНДЗАКІСА

3.1. Функції поетичних неологізмів. Підходи до досліджень

Після попереднього огляду літератури, присвяченого визначенню «авторського неологізму», наш науковий інтерес зосереджується на теоретичних міркуваннях стосовно «неологічних» функцій та їхніх особливостей.

Вживання авторського неологізму в поетичному тексті завжди обумовлено певною метою. Вивченню функцій авторських новотворів на українському підґрунті присвячено роботи Н. Адах [1], Ж. Колоїз [27], О. Жижоми [19], О. Стишова [56] та ін.; серед грецьких лінгвістів опрацюванням функцій поетичних неологізмів займалася А. Хрістофіду [127, 128].

У поетичному мовленні авторські новотвори виконують різноманітні *функції*, які перебувають у прямій залежності від *авторської мети*. Створюючи поетичний текст, *поет рухається від мети* (ідеї, задуму, образу) → *до її реалізації в тексті*; тоді як читач або слухач, рухається у зворотному напрямку, тобто *від «реалізації» мети* (поетичний текст, наявні у ньому мовні засоби тощо) → *до з'ясування авторської мети, пошуків її інтерпретації та розуміння* [64]. Цей протилежний за напрямком рух, про який пише Умберто Еко, *від мети до реалізації та від реалізації до з'ясування мети*, яким рухається дослідник, аналізуючи авторські слова як «готовий продукт реалізації» в тексті ідеї, образу та мети і обумовлює, на наш погляд, важливість застосування *різних функціональних підходів* до вивчення, аналізу та інтерпретації авторської неології.

Дослідження функціонування неологізмів демонструють різні підходи дослідників і, відповідно, різні класифікації функцій. Як і більшість українських дослідників, А. Адах та О. Жижома, вивчаючи функції лексичних інновацій у поетичному мовленні, виділяють *номінативну*,

стилістичну, експресивну та текстотвірну як основні функції неологізмів [1; 19, с. 6]. У межах основних функцій дослідники виокремлюють різні підтипи. Наприклад, Н. Адах у межах *номінативної функції* виділяє номінації, які не мають відповідника в узусі і створення яких обумовлено потребою номінувати; та номінації, які виконують роль однослівних загальнономовних описових конструкцій [1, с. 201], тобто є однослівними еквівалентами словосполучень. Найчастіше різні *функції* перетинаються, створюючи приклади, коли, залежно від різних факторів, новотвори можуть одночасно виконувати в тексті ті чи інші функції або *декілька функцій одночасно*.

У грецькій науковій літературі підходи до проблеми функціонування неологізмів є дещо відмінними. Серед основних функцій *загальнономовних неологізмів* (*νεολογισμούς του γενικού λεξιλογίου*) грецькі дослідники виділяють: *номінативну* (*ὀνοματοθετική λειτουργία*); *текстову* (*κειμενική λειτουργία*); *стилістичну* (*υφολογική λειτουργία*) та *асоціативну* (*συνειρμική*) *функції*. Поява асоціативної функції серед основних функцій неологізмів свідчить про використання психолінгвістичних методів дослідження.

Що ж до поетичних або літературних неологізмів (*λογοτεχνικοί νεολογισμοί*), на думку дослідників (А. Хрістофіду, А. Анастасіаді-Сімеоніді), вони виконують в тексті *інші функції*, ніж загальнономовні. *Номінативна функція* як основна функція загальнономовних неологізмів утворювати слова у межах правил словотвору в контексті авторської неології не розглядається. Як зазначає А. Хрістофіду, авторські неологізми, які часто виходять за рамці правил словотвору і, як правило, згодом не входять до словникового складу мови і не потрапляють у словники, є *лише опосередковано пов'язаними* з цією функцією. Експресивну функцію також не виділяють окремо, а прояви експресії розглядають у межах *стилістичної функції* (*υφολογική*). Власне *стилістичну функцію* (*υφολογική λειτουργία*) як таку, що є властивою усім поетичним неологізмам, А. Хрістофіду виокремлює тільки в тому випадку,

коли вона зумовлена полісемією, неоднозначністю новотвору (*λόγω ἀμφισημίας*) або його інтерлінгвальністю (*λόγω διαγλωσσικῆς*).

Загалом, функції авторських неологізмів дослідники поділяють на три основні групи: текстові (*κειμενικές*), асоціативні (*συνειρμικές*) та стилістичні (*ύφολογικές*).

Визначення «*текстових функцій*» (*κειμενικές λειτουργίες*, А. Хрістофіду, А. Анастасіаді-Сімеоніді), які стосуються зв'язків між авторським новотвором та текстом на структурному та функціональному рівнях і допомагають глибше зрозуміти семантику новотвору, відповідають визначенням «*текстоорієнтовані*», «*текстотворчі функції*» (О. Грищук), «*текстотвірні функції*» (А. Адах, О. Жижома) в українській лінгвістичній термінології.

Спираючись на західну традицію вивчення лінгвістики тексту, зокрема на праці Р. А. де Боугранда та В. Дресслера [67], Я. Петефі, К. Гатакеями [72], зорієнтовані на розгляд тексту як цілісного утворення, дослідники аналізують *властивості неологізмів* як текстових елементів; а саме їхню *поверхневу зв'язність* (*connective συνδετικές ιδιότητες*) та *внутрішню осмисленість* (*cohesive*, когезивні, цілісність, *συνοχικές ιδιότητες*). За Р. А. де Боуграндом та В. Дресслером, метою автора тексту є створити певну реальність, яка може не відповідати дійсності, але цілісність текстових компонентів, їхня взаємопов'язаність на всіх рівнях (лексико-граматичному, стилістичному, інформативному, інтертекстуальному, асоціативному, інтенційному тощо) працюють таким чином, що читач або слухач може відтворити цю реальність у своїй свідомості.

Одним з аспектів теорії когезії⁴⁴ («*cohesion*», від лат. «*cohaesus*» — *зв'язаний, зчеплений, зціплений*; новогр. «*η συνοχή*») як принципу зв'язності та цілісної єдності художнього тексту через організацію мовних засобів, яка сприяє його розумінню, сприйняттю та інтерпретації у свідомості читача

⁴⁴ Явища когезії та когерентності, як правило, розглядають окремо, але іноді дослідники об'єднують їх в одному понятті, як, наприклад, А. Хрістофіду.

авторської ідеї [28], є поняття когезійного зв'язку (*συνοχή*), яке вводить М. Хеллідей [71] (і яким послуговується у своєму дослідженні А. Хрістофіду); який, у контексті поетичного твору, ми розуміємо як змістовний, внутрішньотекстовий взаємозв'язок компонентів, що забезпечує цілісність смислу твору та формує його структуру.

Когезійні зв'язки в тексті, які утворюються за допомогою граматичних або лексичних засобів, М. Хеллідей [71] розглядає окремо. *Граматичний когезійний зв'язок* (*γραμματική συνοχή, grammatical cohesion*), який досягається за допомогою граматичних засобів (таких як займенники та сполучники) або синтаксичних засобів (наприклад, паралелізм). *Лексичний когезійний зв'язок* (*λεξική συνοχή, lexical cohesion*) реалізується завдяки зв'язку між лексемами та (що є особливо важливим у випадку неологізмів) *словотворчими компонентами* (повторюваність словотворчих компонентів, використання схожих скорочених основ, колокації) [128, с. 116].

На українському ґрунті проблемами лінгвістики тексту та дослідженням засобів реалізації когезії та когерентності у літературних творах займалися І. Бехта та М. Карп [21], О. Огуй, М. Літвінова; В. Котвицька, І. Ковальчук, І. Синиця, Р. Оліщук та ін. Зв'язність (*когезія та когерентність*) українські дослідники розглядають як домінуючу категоріальну характеристику тексту, засновану на семантико-структурній єдності текстових компонентів [49, с. 211], а її реалізацію в тексті — як «засоби», що їх дослідники виділяють за зв'язком між елементами тексту (логіко-семантичні, граматичні, синтаксичні, лексичні, логічні, графічні тощо), що суголосне, на нашу думку, дослідженням А. Хрістофіду, яка виокремлює функції авторських неологізмів на основі засобів реалізації когезії та когерентності в поетичному тексті.

3.2. Функції неологізмів О. Елітиса та Н. Казандзакіса

У нашому дослідженні ми аналізуємо функції авторських неологізмів О. Елітиса та Н. Казандзакіса як спираючись на дослідження А. Хрістофіду, так і на праці українських лінгвістів.

Номінативна функція (*ὀνομασθητικὴ λειτουργία*) авторських новотворів загалом стосується експресивних, специфічних формулювань, пов'язаних з авторським світобаченням і зумовлених стилем та контекстом; такі найменування утворюються незалежно від того, будуть вони згодом прийняті лінгвістичною спільнотою чи ні. Авторські неологізми часто виходять за межі правил словотвору та, як правило (за винятком випадків, коли «щасливо» утворене слово заповнює лексично лакуну і входить у вжиток), згодом не входять до словникового складу мови і не потрапляють у словники.

Хоча загалом ми погоджуємося з твердженням А. Хрістофіду стосовно того, що поетичні неологізми є лише опосередковано пов'язаними з цією функцією, але специфіка певної кількості новотворів Н. Казандзакіса, які він створював у контексті написання «поєми-словника», а отже *метою їхнього утворення* було саме номінувати або перейменувати певне явище, дію чи предмет, ми розглядаємо їх у межах *номінативної функції*. Як, наприклад, (перейменування): *δεντροκύρα* (= νόμφη, δρύας, дріада — «деревапані»), *βοσκόραβδι* (αγκλίτσα, кийок), *γεννήματα* (= οἱ καρποί, плоди), *νεροβούβαλος* (= ἰπποπόταμος, водяний буйвіл = гіпопотам), *καράβας* (= ναυτικός, моряк, морський вовк), *Ἀστροπόταμος* (= Γαλαξίας, Чумацький шлях), *αστραπολίθι* (= κεραυνός, блискавка), *γεννοσποριά* (= ἀπόγονοι (γεννώ народжую + σποριά насіння) нащадки); *βοδάλαφο* (лось), *αστραπολίθι* (= κεραυνός, блискавка).

Якщо з номінативною функцією власне неологізмів дослідники пов'язують заповнення певних лакун в лексичній підсистемі мови (Н. Адах, О. Жижома), то у випадку з авторськими неологізмами такі *лакуни* письменники розуміють по-своєму. Наприклад, перекладаючи Данте, Казандзакіс утворює слово «*βορράστρι*» (Полярна зоря) не тому, що

відповідника в мові не існувало (*Πολικός Αστέρας, Άστρο της Τραμουντάνας*⁴⁵), а тому, що не знаходить такого, який одночасно передавав би іт. «*Tramontana*»⁴⁶ одним словом і відповідав би кількості складів. «Перекладаючи Данте, мені довелося створити слово (чи існує воно?): “*βορράστρι*” (від *βοριάς* “північний вітер”, за зразком критського *μεράστρι* = *Αβυρινός*⁴⁷), “*Άστρο της Τραμουντάνας*” не вміщалося в стопу, не всі слова вміщалися, а я був просто одержимим перекласти Данте слово у слово, вірш у вірш, тому що соромився спотворити *il gran padre Alighieri*» [118]. Критське слово «*μεράστρι*» також не зафіксоване в основних словниках.

Н. Адах серед авторських новотворів, які виконують *номінативну функцію*, виділяє групи: 1) номінації, які не мають відповідника в узусі і створення яких обумовлено потребою номінувати; 2) номінації, які виконують роль однослівних загальномовних описових конструкцій [1, с. 201], тобто є однослівними еквівалентами словосполучень.

Поетичні неологізми, які належать до *другої* групи і є *однослівними еквівалентами словосполучень*, у поетичному доробку О. Елітиса та Н. Казандзакіса, представлені словами:

– серед неологізмів О. Елітиса: *πολύαχτιδος* «*ряснопроменевий*», *άρυοπλεύστης* (про чайку, «*повільнопливучий*», «*тихоплав*», «*неспішноплевст*»);

– серед неологізмів Н. Казандзакіса: *αστρομοναξιά* («*самотність під зірками*»), *χινοκαραβάς / χινοκαραβίτης* («*полярний морський вовк, полярний моряк*»), *ουρανοθάλασσο* (= *θαλασσινός ορίζοντας*, морський обрій, небокрай), *αποδιαφωτίσματα* (= *η αυγή*, світанок), *βορράστρι* (= *Πολικός Αστέρας*, Полярна зірка), *χεραυκαλιά* (пліч-о-пліч), *βοσκόραβδι* (= *αγκλίτσα* кийок пастуха).

Деякі дослідники (П. Мариненко, В.Пономаренко, А. Хрістофіду) номінації, які виконують функцію словосполучень, розлягають окремо в

⁴⁵ У Греції слово *Τραμουντάνα* використовують як навігаційний термін для позначення не тільки північного вітру, а й північного напрямку, і навіть північного румба компаса.

⁴⁶ Гр. *Άστρο της Τραμουντάνας*, назва полярної зірки в Італії, італійська назва північного вітру та взагалі півночі.

⁴⁷ Венера, Афродіта, ранішня зоря, яку можна побачити на початку дня.

межах компресивної або компресійної функції (від англ. compression — зменшення, стискання, гр. *η συμποκνωτική λειτουργία*); виділяють її як підтип номінативної (номінативно-компресивна функція) або стилістичної (η ύφολογική λειτουργία τής συμπόκνωσης; συμπόκνωση, стилістично-компресійна функція, А. Хрістофіду) функцій. Ця функція стосується економії лексичних засобів, яка зумовлена насамперед стислістю, «високою концентрованістю» віршованої / художньої форми (зміст сконденсований в одному слові). Але ефект компресії [128, с. 60] є набагато більш явним та виразними саме у поетичному новотворі, оскільки у ньому вперше «компресується» конкретна авторська фраза.

Наприклад, новотвір О. Елітиса «*χρυσεγέρτης*» [98, с. 79] (про вітер, «златодзвонобаламут»), який утворено за аналогією із *δημεγέρτης* від *δήμος* (народ) + *εγείρω* (підіймати бунт, підбурювати = той, хто розбурхує народ, хто викликає народне повстання = бунтар), але замість іменника *δήμος* (народ) Елітис використовує *χρυσός* (золото) = «златобуян», у якому автор «компресує» цілий вираз-картину, де є і вітер-буян, і колір, і звук золотих церковних дзвонів: «*τῆς καμπάνας ὁ ἄνεμος ὁ χρυσεγέρτης*», яка нагадує рядки П. Куліша «звони у золоті боянські струни-дзвони» (П. Куліш, «Грицько Сковорода») або «золотий гомін / гомін золотий» П. Тичини (збірка «Сонячні кларнети»). Іменник «*αστρομοναζιά*» [103, с. 675] («самотність під зірками» (Од. Σ 1441) Н. Казандзакіса демонструє цілу «сконденсовану» картину. Цю функцію, на наш погляд, також ілюструють трикомпонентні новотвори Н. Казандзакіса, як, наприклад, «*γυροπαχιδομάτης*» [103, с. 7] (від арх. «*γυρός*» = «*τρομακτικός*» лютий, страшний; але у новогр. «*γυρός*» = «*γρήγορος*» бурхливий, енергійний, швидкий; + *παχίδι* (гра) + *μάτος* <*μάτι* = око, -окий); «*Нλε, γυροπαχιδομάτη μου*» (Од. Α 23); сонце, яке страшливо / швидко пускає бісики очима. Такі трикомпонентні композити становлять певну проблему при перекладі, адже варіативність значень компонентів, які у давньогрецькій та новогрецькій мовах ілюструють певні розбіжності, призводять до різних варіантів трактувань. Також показовим є

багатокомпонентний новотвір О. Елітиса «*πετροπαιχιδιάτορας*» [95] (*πέτρα* + *παιχίδι* + *-άτορας*, суфікс іменників чол. р., утворених від дієслів або іменників; означає особу, яка має якість або поведінку, що виражається вихідним словом; власника того, що виражається вихідним словом); *πέτρα* + *παιχιδιάτορας* (той, хто професійно грає на народному інструменті (мандрівні лютністи; музики) = «хто грає на камінні, як музика», «*забавадонатор*» (пер. А. Савенка); але *παίζω* може позначати і «*κινούμαι*» (переміщаю, рухаю) = «*камнепереміщатор*»; інша версія — У Йоргоса Сеферіса є наступні рядки «*ή μοῖρα τῆς πέτρας*⁴⁸», де доля каменю = долі людини; тож трактувань такої «згорнутої» авторської ідеї в одному слові може бути безліч, але це свідчить про «*місткість*», «*максимальну концентрацію*» слова та відповідає компресійній функції.

Номінативно-компресійну функцію ілюструють також іменники-«юкстапозити» (від франц. «*juxtaposition*»; «*παραθετικά πολυλεκτικά σύνθετα*» Ф. Накас. В українському мовознавстві цей термін введений А. О. Білецьким [2] та детально розроблений Н.Ф. Клименко [22, с. 40-41]; реалізований у працях Г. Віняр, О. Стишова [56], А. Нелюби [40], Л. Азарової та ін.) О. Елітиса, якщо розглядати їх, як поетичні неологізми, утворені за моделлю словосполучення з умовним сполучником «як»; або атрибутивні словосполучення, коли перший компонент перетворюється на прикметник [23], наприклад: «*ιππότης-ποδηλάτης*» («*вершник / лицар-велосипедист*», «*Μαρία Νεφέλη*»); «*σήματα-λέξεις*» («*слова-сигнали*», «*сигнальні слова*», «*Μαρία Νεφέλη*»); «*σύννεφα-μήνες*» («*місяці-хмари*», «*Άσμα ηρωικό*»); «*αμπέλια-λέξεις*» («*слова-виноградники*», «*Ο Μικρός Ναυτίλος*»); «*ήλιος-νερό*» («*сонце-вода*», «*Μαρία Νεφέλη*»). Юкстапозити О. Елітиса в межах асоціативної функції ми розглядаємо нижче.

Асоціативна (корелативна) функція (*συνειρμική λειτουργία*). За словами проф. А. Е. Левицького: «Лексикон носія мови формується на основі

⁴⁸ Γ. Σεφέρης: «*Βουλιάζει όποιος σηκώνει τις μεγάλες πέτρες / τούτες τις πέτρες τις έσήκωσα όσο βάσταξα / τούτες τις πέτρες τις άγάπησα όσο βάσταξα / τούτες τις πέτρες τη μοῖρα μου*»; *Γυμνοπαῖδια Β΄*, Μυκήνες.

асоціювання лексикону з концептуальною мережею пам'яті, в межах лексико-семантичної системи мови»⁴⁹. Таким чином, асоціативний зв'язок між вихідною і новою мовними одиницями (неологізмами) сприяє встановленню *шляхів появи нового слова та виявленню причин його появи*.

Як писав грецький дослідник Ф. Накас⁵⁰: «Поетичне висловлювання — це особливий різновид мови, що *невизначенишим* є слово, то більшою є його емоційна цінність, а з іншого боку, що більш визначеним є його емпіричний зміст, то більше думка асоціює це слово з усіма тими словами, з якими воно зразково асоціюється, наприклад, етимологічно спорідненими, синонімічними чи протилежними словами»⁵¹.

Спираючись на дослідження німецьких лінгвістів, зокрема, Вольфганга Віджена (Wildgen Wolfgang⁵²[83]), А. Хрістофіду виокремлює *асоціативну функцію* (*μέσω ἀναλογίας*; відтворення слова-зразка за аналогією), яка стосується поверхневої аналогії (на структурному рівні, аналогія за частиною слова [83], «*часткова варіація*»). Згідно з нею, неологізм розглядається як «закодоване слово». Утворене *за певною, впізнаваною моделлю*, навіть якщо воно не відоме читачеві спочатку, воно викликає певні асоціації, які спонукають до його «розкодування» на основі аналогії, яка «лежить на поверхні» («*ἐπιφανειακή ἀναλογία*», *surface analogy* [83]).

Композити, які складаються з двох лексем, що, своєю чергою, виконують кореферентну функцію (містять посилання на одне й те саме поняття), як наприклад, *alcoholic* → *workaholic*, або за знайомим елементом «-κτονος» (-вбивця, -борець) → *ακρίδοκτόνος* Аполлон; *τυραννοκτόνος* Лукіана → *έρεβοκτόνος* убивця мороку, переможець Ерэба (міф.), смерті, «Еребоборець»), «-άτορας» (-держитель, *Παντοκράτορας* Вседержитель → *Ηλιάτορας* Світлократор⁵³), як другий компонент. Таким чином, нове

⁴⁹ Цит. за: Левицький А. Е. Актуальні проблеми розвитку неології (на матеріалі сучасної англійської мови), *Південний архів (Збірник наукових праць. Філологічні науки)*. 2005. Вип. LXVI.

⁵⁰ Стосовно поезії Й. Сеферіса.

⁵¹ Νάκας, Θ. (2004). Γλωσσοφιλολογικά, Α'. Μελετήματα για τη γλώσσα και τη λογοτεχνία. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη. σσ. 20

⁵² Bremen Linguistics, Department of German Language and Literature, Universität Bremen.

⁵³ Пер. А. Савенка.

морфологічне утворення «відсилає» до знайомого слова або «повертає» зміст відповідного словосполучення у випадку «еліптичної синонімії», коли частина словосполучення «опускається». Отже, зміст слова або словосполучення «розкодовується», незалежно від того, є невідоме та нове слово повністю тотожними.

Цю функцію, на нашу думку, демонструють більшість поетичних неологізмів О. Елітиса, який утворює нові слова за античними зразками. Як пише у своєму дослідженні Тасос Лігнадіс, «η γλωσσοπλαστική του λαμβάνει το υλικό και την τεχνική του αρχαίου εργαστηρίου» [107, с. 24] (у своїй словотворчості він використовує матеріал і техніку античної майстерні), як наприклад, новотвори поеми «Достойно є»:

- **το άνδροβάδιστος** [98, с. 33] (στα βουνά τ' άνδροβάδιστα про гори, де вперше ступила нога людини (грека) → за аналогією τὸ θεοβάδιστος (θεος + βαδιστός, який можна пройти пішки) про місцевість, де ступала Божественна стопа;
 - асоціація → το θεοβάδιστο ὄρος Σινά, гора Синай, де Бог явився Мойсею і дав десять заповідей; τὸ θεοβάδιστος використовує у «Одіссеї» Казандзакіс, але у нього, це епітет гори Олімп;
- **ο ήλιοπότης** [98, с. 27] «και μύστης των φύλλων της ελιάς / ο ήλιοπότης και ακριδοκτόνος»;
 - перша асоціація текстуальна → Бог Аполлон⁵⁴ «винищувач сарани та ящірок»; (ο ήλιος сонце + πίνω пити) → за аналогією арх. ὁ οἴνοπότης (арх. οἶνος (вино) + πίνω (пити) = хто пристрастився до пияцтва і п'є, поки не сп'яніє; хто любить випити;
 - друга асоціація → пияк, п'яниця = хто пристрастився до сонця, ніби до вина і п'є до сп'яніння = «сонцепивця»; «винопивця» → «сонцепивця»; за Т. Лігнадісом [107, с. 97]: образний вираз «пити сонце» є поширеними у сучасній поезії;

⁵⁴ Див. ілюстративний додаток 6.

- *ο ἀργοπλεύστης* [98, с. 75] (про чайку «ὁ ἀκάθιστος γλάρος ὁ ἀργοπλεύστης»);
 - за першим комп. → *ο ἀργοπόδης* (*ἀργός* (неспішний) + *πλεύστης* (-плавець, плевст) асоціація → той, хто пливе, здійснює подорожі по морю, мореплавець);
 - за другим комп. → *Ἰνδικοπλεύστης*; асоціація → *Κόσμας Ἰνδικοπλεύστης* (Косма Індикоплевст, прізвисько візантійського купця, що здійснив подорожі по Індійському океану; = «повільноплав», «неспішноплевст»);
- *η εαροσύνη* [98, с. 83] (від арх. *το ἔαρ* (весна, слово, існувало у текстах Гомера) + *-οσύνη* (впізнаваний суфікс для творення абстрактних іменників жіночого роду зі значенням якість, властивість); асоціація → *δικαιοσύνη* (справедливість) = «весняність», молодість, зеленість душі;
- *ο ἔρεβοκτόνος* [98, с. 17] («*το ερεβοκτόνο ρόδι*»), *ἔρεβος* (підводний морок, морська безодня; Ерѐб (міф.) підземний морок царства мертвих) + *-κτόνος* (= *σκοτώνω*, убивати; -вбивця);
 - за другим комп. → *-κτόνος* (= *σκοτώνω*, убивати -борець / -вбивця), за аналог. → *τύραννοκτόνος* (-борець / -вбивця); асоціація → «Тираноборці»⁵⁵, *ακριδοκτόνος* «Аполлон вбивця ящірок»⁵⁶; = убивця мороку, переможець смерті, «Еребоборець»; друга асоціація «словосполучна» — «*το ερεβοκτόνο ρόδι*», «*ρόδι*» — плід граната, згідно з грецьким віруванням, від античності до наших днів [107, с. 71], є символом родючості та життя, етимологію тлумачать або від червоного кольору квітів або від дієслова *ρέω* у значенні «текти, збігати», тому що *гранат дуже рано скидає пелюстки квітів*, тобто «вбиває» цвіт; згідно з коментарем Тасоса Лігнадуса — «гранат» у Елітиса означає перемогу над смертю, адже, незважаючи на «швидке вбивство»

⁵⁵ Див ілюстративний додаток № 7

⁵⁶ Див ілюстративний додаток № 6

квітів, плід все одно вистигає, не вмирає — що дорівнює відродженню, безсмертю і символізує мистецтво) [107, с. 71];

– **το ηλιοβόρος / τα ηλιοβόρα** [98, с. 79] (прикметник, стосовно грецьких дівчат), (ο ήλιος (сонце) + αρχ. βιβρώσκω (поїдати з жадібністю, зжирати, знищувати),

- за другим компонентом асоціація → **τα σαρκοβόρα** (м'ясоїдні, зоологічний термін αρχ. σάρξ (м'ясо, плоть, тіло) + αρχ. βιβρώσκω (поїдати з жадібністю, зжирати, знищувати) = який живиться плоттю); «м'ясоїдний» → «сонцеїдний» («сонцененаситні», «сонценевгодовані»);

– **ὄνειροτόκος** [98, с. 77] «Χαίρε η Ονειροτόκος χαίρε η Πελαγινή⁵⁷» = «Мрієродиця»;

- **-τόκος** (-родиця; другий компонент у складних прикметниках тільки жіночого роду)

- за другим компонентом асоціація → впізнаваний епітет Богородиці **Θεοτόκος** (θεο- (Бог) + -τόκος (-родиця, та хто народжує) → όνειρο (мрія) + -τόκος (-родиця) = та, що народжує мрії, фантазії = «Мрієродиця»;

– **χρυσευέρτης** [98, с. 79] (про вітер) «τῆς καμπάνας ὁ ἄνεμος ὁ χρυσευέρτης»; від χρυσός (золото / золотий) + αρχ. ἐγείρω (підбурювати, розхитувати, змушувати звучати, роздувати, підіймати бунт (негатив.) = той хто розхитує золото (церковних дзвонів), змушує звучати, бунтувати — «златодзвонобаламут»;

- асоціація → **δημευέρτης** (негат. кон. той, хто розбурхує народ, викликає народне повстання = бунтар) = той хто розхитує золото (церковних дзвонів), «златобешкетник», «златодзвонобаламут»;

ηλιοφωρό та **ιδεοφωρό** [98, с. 48] асоціація → **λαμπροφωρό** (блищати, випромінювати, носити пишне (біле) святкове вбрання); ο ήλιος (сонце)

⁵⁷ В острівній Греції епітети Богородиці пов'язані із морською тематикою (Богоматір Русалка на о. Лесбос); η Πελαγινή — Владичиця морів (Кіклади).

+ *φέρω / φορά* (надягати, носити) = «*φορά τον ήλιο*» (блищати мов сонце, променіти; білий — як колір святості, чистоти → «випромінювати святість, чистоту»); *ιδέα* (форма, аспект, думка, судження, ідеал, образ, абстрактне поняття, модель) + *φέρω / φορά* (нести, приносити, надягати, носити, мати) = (?) вибухати блискучими ідеями ;

μακροσύσκιος [98, с. 76] (про шепіт) «*μακροσύσκιοι ψίθυροι νυμφών και σφένταμων*»;

- асоціація → *μακρόσκιος, σύσκιος* (*μακρ(ο)* + *σύσκιος* (*σύν* + *σκιά*), увесь покритий тінню, ніколи не бачить сонця); за аналогією арх. *δολιχόσκιος* (Гомер Іл. 3. 345, що кидає довгу тінь = «довготінний» у пер. Бориса Тена); = «довготінний» шепіт німф і кленів» [13];

φωτοφάγος [98, с. 76] (про лавр) «*Τοῦ κορμοῦ τοῦ ἀρχαίου τοῦ δέντρου ἢ Πρα - ὁ δαφνώνας* (місце, поросле лавром) *ὁ ἀπέραντος ὁ φωτοφάγος*»;

- асоціація → *φυτοφάγος, σαρκοφάγος* (м'ясо / рослиноїдні, зоол. терміни); арх. *ἀδηφάγος* (*ἄδην* (досхочу) + *φάγος* (-їдний, *αορ. ἔφαγον του τρώω*, їсти) = ненажера; *το φως* (світ сонця) + *φάγος* (-їдний) = «сонячний ненажера»; «сонцеїдний»;

– **σιτόφοβος** [98, с. 23] (епіт. про варварів, тих, хто не їсть хліба) «*οι Σιτόφοβοι και οι Πελιδνοί και οι Νεοκόνδορες*»; (хлібофоби, блідошкірі, чудовиська на вигляд);

- асоціація → *φωτόφοβος το φως* (сонце) + *φόβος* (жах, страх, боязкість) = «фотофоб», хто страждає на фотофобію; **σιτόφοβος** — *ο σίτος* (злак, пшениця грубого помелу, хліб) + *φόβος* (жах, страх, боязкість) = «хлібофоб»;

σεληνοβάμονα [98, с. 80] (про грецьких дівчат) асоціація → *αἰθεροβάμονα*

«*τα κορίτσια οι παραπλανημένες Πλειάδες...*

...*τα στραμμένα επάνω τους όπως οι φάροι*

τα ηλιοβόρα και τα σεληνοβάμονα»;

- *αἰθήρ* (ефір, гірське повітря) + *βαίνω* (ходити) = мет. ефемерний, нереальний, ходить не торкаючись землі, голова у хмарах; *σελήνη* (місяць) + *βαίνω* = хто парить у місячному світлі, «лунефемерний»;

«дівчата — блукаючі зірки-Плеяди

...немов у світлі маяків

сонцевгодовані, лунефемерні»; «*sun-devouring and moon-strolling*»[82];

– ***οὐρανοσύνη*** [98, с. 20] (небесне, піднесене) «*για να πλάσει μαζί πηλό και ουρανοσύνη*»;

- асоціація → за першим комп. асоціація → *οὐρανόω* (возноситися на небеса);
- за другим → *ιεροσύνη* (святість); *ουρανός* (небо) +- *οσύνη* (суфікс для творення абстрактних іменників жін. р. позначає властивість); щоб поєднати смертне (нетривке, скороминуще, тлін) та «піднесеність, небесність»;

– ***νησιωτίζω*** [98, с. 56] (про ідеї) → «*Τις ιδέες μου όλες ενησιώτισα*»; *νήσος* (острів) + (*-ίζω*, суфікс для утворення похідних дієслів; від імен. вказує на те, що предмет дієслова імітує (або прагне) того, що виражає вихідне слово;

- асоціація → «ідентичність» [128, с.100], за моделлю «*έλληνίζω / αορ. ελλήνισα*», «*άμερικανίζω*» (американізувати) = «надаю ідеям острівної ідентичності» «оставував, зробив островним, прив'язав до острова»; «я надав своїм ідеям «інтелектуальну географію» [107, с. 196].

Н. Казандзакіс теж використовує суфікс «*-ίζω*»: *ποταμός* → *ποταμιζω*; *πόντος* → *ποντίζομαι* = (Οδ. Γ 157) [103, с. 88], асоціація у цьому випадку → *βυθίζω* (занурюватися, пірнати в воду); пірнаю в річку, занурююсь у море.

Юкстапозити О. Елітиса в межах *асоціативної функції*. Згідно з теорією В. Відджена [83], кожен іменний композит має «два полюси»:

«полюс розрізнявальний, оцінний» який знаходиться зліва і «полюс класифікаційний, загальний», який знаходиться справа. На думку А. Хрістофіду, Ф. Накаса, особливості грецького словотвору часто не збігаються з цією теорією, адже в юкстапозитних новотворах, таких як «νόμος-πλαίσιο», головна частина розташована ліворуч, тобто перший компонент є «головою» всієї лексичної одиниці, а другий пов'язаний з ним предикативним зв'язком; якщо значення утворення метафоричне, такі композити можна «розвернути» за допомогою вставних слів: «подібний до», «нагадує щось», «виглядає як» тощо. Такі утворення є характерними для газетного та рекламного дискурсу; наприклад «ήλιος-νερό» (Μαρία Νεφέλη) → «θάλασσα — δηλητήριο» («Τα Νέα», 21.1.00). Однак у випадку з «ήλιος-νερό» головний компонент розташовано ліворуч, акцентуючи увагу на авторській асоціації «вода = море». До того ж, аналогічний новотвір, пов'язаний з семантикою «пити сонце» → «ήλιοπότης», ми розбирали вище (згідно з коментарем Т. Лігнадиса, відповідний вираз (образ) є поширеним у сучасній поезії) [107, с. 71].

Функція паралелізму (*παλληλισμός* (ιδιότητα — λειτουργία, Х. Хрістофіду) стосується випадків, коли один й той самий авторський новотвір використовують у двох різних контекстах, і таким чином, завдяки ширшому контексту інтерпретація новотвору стає багатовимірною. У цьому випадку авторської «інтертекстуальності» ми можемо «побачити» інтенцію автора. Крім того, повторне використання неологізму вказує на його особливе місце у творчості автора.

Неологізм О. Елітиса «ήλιοβόρα», який ми розглядали в межах асоціативної функції, з'являється у поетичному доробку автора двічі — у 1943 році, у поемі «Героїчна і печальна пісня загиблого в Албанії лейтенанту» («*Μυρίζουν ὄρη ἀπάτητα οἱ πνοές / Ποῦ μὲς στὸ σίδερο ζυπνοῦν τὴν ήλιοβόρα μνήμη του*»⁵⁸) та у 1959 році, у поемі «Достойно є» («*τα κορίτσια οἱ*

⁵⁸ Ἄσμα ἥρωικὸ καὶ πένθιμο γιὰ τὸν χαμένο ἀνθροπολογαγὸ τῆς Ἀλβανίας. [1. Ἔκδ1945, «Τετράδιο δεῦτερο» Αὐγουστος- Σεπτέμβριος, 1–13]. Ἀθήνα: Ἰκαρος.

παραπλανημένες Πλειάδες... / ...τα στραμμένα επάνω τους όπως οι φάροι / **τα ηλιοβόρα** και τα σεληνοβάμονα» [98, с. 80]). Вперше автор вживає цей новотвір як прикметник до іменника «пам'ять» — τὴν **ἡλιοβόρα μνήμη** του; вдруге — він характеризує грецьких дівчат — **τα κορίτσια ... τα ηλιοβόρα**. Таким чином, уперше, цей неологізм характеризував іменник «пам'ять» **μνήμη** του (його пам'ять, спогади) «сонцеїдна», «сонцененаситна» і стосувався заліза, зброї.

Не в усіх випадках слово повторюється, іноді в іншому творі автора може міститись рядок, який має «інтерпретаційний ключ», як, наприклад, «*Το φωτόδεντρο*» [99] («Дерево світла і чотирнадцята краса» О. Елітиса) назва поеми, «ключ» до якої знаходимо у поемі «Достойно є»: «*Και πολλά τα λιόδεντρα / που να κρησάρουν στα χέρια τους το φως*» («і багато олив, що руками просіюють світло», «*Το Αξιον εστί, Ύμνος Γ'*») → то φωτόδεντρο = мет. олива.

У межах цієї функції хочемо навести приклад повторюваного Н. Казандзакісом компонента «*νοῦς*»⁵⁹, який автор вживає неодноразово, утворюючи епітети Одиссея і який є важливим для творчості автора загалом⁶⁰. Цю повторюваність ілюструють авторські епітети поеми (*πολυνοῦσης / πολυνοῦς, λιονταρονοῦσης / λιοντονοῦς, αλεπονοῦσης / αλεπονοῦς, πολυδρομονοῦσης, πολυκορφονοῦσης, κλωθονοῦσης / κλωθονοῦς, λοξονοῦσης, γοργονοῦσης / γοργονοῦς, αстраπονοῦσης, φωτονοῦσης, φλογονοῦσης, πολυδρομονοῦσης, διπλοκορφονοῦσης*), які неодноразово повторюються в тексті і розширюють семантичне поле інтерпретацій компонента «*νοῦς*» та утворених за його допомогою слів від «розум» та мислення» → до філософських пошуків, «світогляду» та «світосприйняття».

Також наводимо приклад повторюваного О. Елітисом компонента «*ἥλιος*» (сонце), який є важливим *концептом* для словотворчості та творчості Елітиса загалом. Про це свідчать як праці дослідників, так і назви його поем, як, наприклад, «*Ο Ἥλιος ο Ηλιάτορας*» («Сонце-Світлократор⁶¹») та «*Ἥλιος ο*

⁵⁹ Епітети з компонентом «*νοῦς*», ми розглядаємо в окремому розділі «Епітети Одиссея».

⁶⁰ Філософський аспект творчості Н. Казандзакіса

⁶¹ Пер. А. Савенка, готується до друку.

Πρώτος» («Сонце перше»); так і його поетичні неологізми, найбільша кількість яких — «ἡλιομάντισσα», «ἡλιοπότης», «ἡλιοβόρος», «ἡλιοφορώ», «Ἠλιάτορας», «ἡλιόβγαλμα», «ἡλίσκος» — утворена шляхом додавання іменника «ἥλιος» як першого компонента до існуючого в мові слова. Таким чином, новоутворені поетичні слова щільно переплітаються з авторським контекстом.

Схожі новотвори з компонентами «ἥλιος» та «γῆλιος» (сонце, поет.) «сонце», утворює і Н. Казандзакіс: «ἡλιόθρεφτος», «ἡλιοβάρος», «ἡλιοεστωμένος» та «ἡλιομοιρολόι» (γῆλιος + μοιρολόι (жалобна пісня, плач, голосіння = «сонцеголосіння», плач сонця на смерть Одиссея «χωρίς λαϊμό και στόμα και φωνή το ηλιομοιρολόι» (Од. Ω 1414) «...без горла, вуст і голосу плач-пісня сонця»), «ἡλιοπανηγύρι» (γῆλιος + πανηγύρι (пир, бенкет), сонячний бенкет / Бог-сонця пир = «сонцяпир» (Од. Φ 107).

Цю тенденцію до творення слів із компонентом «сонце» можна пояснити як «греко»-маркованістю слова, так і його високою продуктивністю у грецькому словотворі. До того ж, поема «Одіссея» Н. Казандзакіса починається і закінчується зверненням до «Сонця».

Підсумовуючи, можна сказати, що інтерпретація повторюваних неологізмів набуває другого виміру, оскільки ґрунтується на різних сприйняттях. Наведені нами приклади ілюструють це явище через різну типологію текстів: поеми О. Елітиса (стислість, конденсованість, економія словесних засобів) → епічна поема Н. Казандзакіса (повторюваність, варіативність епітетів).

Контекстуальна функція (щільного переплетіння, «зшивання» слова з контекстом шляхом **семантичної компресії**; *διαλεκτική λειτουργία λόγω συνυποδηλωτικής συντοπίας*) демонструє, як додавання того чи іншого складника-семи до існуючого у мові (твірного) слова, пов'язує («зшиває, зв'язує») новоутворене слово з контекстом (авторські новотвори створюються для певного контексту і є контекстуально залежними⁶²); таким чином, аналізується мета та спосіб утворення слова; те, як автор, додаючи

⁶² О. Турчак, С. Єрмоленко, О. Стишов, Л. Мацько, Л. Пустовіт, Н. Клименко та ін.

певні семи-складники до твірного слова, таким чином «прив'язує» його до свого поетичного контексту.

Явище *семантичної компресії* (або «семантичної щільності», як його визначає Х. Хрістофіду, спираючись на дослідження німецьких вчених), яке базується на мовно-психологічній асоціативності тексту, окреслювали у своїх роботах українські мовознавці: Д. Квеселевич, О. Снітко, Г. Ісаєва, О. Вовченко, О. Дзикович та ін.

А. Хрістофіду у своєму дослідженні розбиває новотвори на дві групи, залежно від того, наскільки додавання певного компонента впливає на семантику твірного та похідного слів.

У межах першої групи дослідниця аналізує слова, семантичне поле яких (твірне — похідне) розширюється завдяки додаванню певного компонента, що лише приписує слову відповідну властивість, ознаку або підкреслює її і таким чином, *прив'язує, «зшиває» слово з контекстом (в одне ціле)* [128, с. 139].

Наприклад: *«ἄχραντος»* — безгрішний, непорочний, святий → *«θαλασσάχραντος»* (морський святий = Άι Νικόλας, святий Миколай, покровитель мореплавців), в острівній частині Греції, мешканці якої є переважно моряками, епітети святих, наприклад Богородиці (*«Παναγία ἡ Γοργόνα»*), Богоматір Русалка на о. Лесбос (див. табл. 3.3), або її епітет *«ἡ Πελαγινή»* — Владичиця, покровителька морів (Кіклади), пов'язувалися з морською тематикою; таким чином, місцеві жителі поєднували християнство з міфологією та місцевими віруваннями. Або *«ἡλιομάντισσα»* — віщунка, яка робить передбачення за сонцем.

До другої групи належать новотвори, які «прив'язуються» до контексту не тільки шляхом додавання до твірного слова певних складників, але й завдяки *семантичній компресії*, яка досягається використанням тропів як засобів виразності (метафор, порівнянь нетипових поєднань, персоналізації тощо). Таким чином, новотвори набувають іншого, метафоричного значення і

сприяють розвитку теми тексту, створенню певного образу⁶³. Новотвори цієї групи також виконують асоціативну функцію → нове значення слова (повністю або частково) асоціюється завдяки створеному образу.

Наприклад; «*συννεφολόκαινα*» (О. Елітиса) = *σύννεφο* (хмара) + *λόκαινα* (вовчиця) → сіра хмара схожа на вовчицю; дика хмара яка висє; мет. = буря; «*ουρανοκόκορας*» (Н. Казандзакіса) = *ουρανός* (небо) + *κόκορας* (півень) → небесний півень = мет. *Αυγερινός*, Венера (Афродіта), ранішня зоря; «*άγεροκάραβο*» (Н. Казандзакіса) = *αγέρας* (вітер) + *καράβι* (моторне судно, катер) → повітряний катер = мет. хмарка («*Χρουσὸ μεγάλο άγεροκάραβο*» (Од. Ψ 122)); «*Τρελοβάπορο*» (О. Елітиса) = *τρελός* (божевільний) + *βαπόρι* (пароплав) → «Шаленопароплав» (пер. А. Савенка) «*τέτοιο τρελό βαπόρι τρελοβάπορο*» («*Ο Ηλιος ο Ηλιάτορας*») = мет. Греція, як сукупність островів; «*Γελάστερας*» (Н. Казандзакіса) = *γελάω* (сміятися) + *αστέρας* (зірка) → зірка, яка сміється = *ο πλανήτης Δίας* (планета Марс) тому, що він сміється, коли його плутають з планетою Венерою (Афродіτη): «*Πρώτος ηδούσε κι ανακρέμουνταν ο γελάστερας ο Δίας*» (Од. В 93) Першим застрибнув на небо Марс-сміхотун; «*Φωτόδεντρο*» (О. Елітиса) = *το φως/του φωτός* (сонце, світло) + *το δέντρο* (дерево) → «сонцедерево», дерево світла = метафор. олива; «*ουρανοκάντηλο*» (Н. Казандзакіса) = *το καντήλι του ουρανού* (мет. небесна лампада) = зірка; «*ουρανοπόταμο*» = *ουρανός* (небо) + *ποτάμι* (річка) → річка небес = *ή Γαλαξίας* (Чумацький шлях); «*μερμηγκομάνα*» = *μυρμήγκι* (мураха, мет. велика кількість) + *μάνα* (мати) → мурашина матка = багатодітна мати (епітет Єлени).

Авторські метафоричні новотвори також можуть поставати на основі концептуальних знань певного етносу (народних повір'їв, міфології тощо). Так, закодовані в грецькій мові важливі концепти, які співвідносяться з грецькою картиною світу («ментальний лексикон»), ілюструє «казандзакісівський» епітет сонця (яке на Криті уособлює чоловіка, а місяць — жінку) — «*σκουληκοκύρης*» = *σκουλήκι* (хробак) + *κύρης* (володар,

⁶³ Образотвірна функція метафори.

Бог) → «володар / цар хробаків»; «μέγας σκουληκοκύρης ήλιος» («Терцини», «Будда», 148⁶⁴); за грецьким народним повір'ям, коли народжується людина, десь народжується і (σκουλήκι) хробак її смерті, який вирушає назустріч та кінець кінцем пожирає її [75, с. 76, 820].

3.3. Колокації

Вивчення поетичних неологізмів у художньому тексті як складних та частково або повністю невідомих читачеві характеризується множинністю дослідницьких підходів, оскільки неологізми становлять особливий інтерес для дослідників на різних лінгвістичних рівнях (морфологія, семантика та прагматика).

Функціональний підхід до пошуків можливої інтерпретації новотворів, що базується на лінгвістичній інтуїції (асоціативна, кореферентна функція), вивченні випадків повторного використання новотворів у різних контекстах (функція паралелізму) або аналізі додавання того чи іншого складника-семи до твірного слова (контекстуальна функція переплетіння, слова з контекстом) розширює семантичне поле авторських новотворів і надає змогу досліднику наблизитися до можливих інтерпретацій.

Натомість використання *методик корпусного підходу*⁶⁵ до порівняльно-зіставного аналізу новотворів обох авторів, з точки зору концепції *колокації*, на нашу думку, дозволяє підійти до інтерпретації новотворів більш багатовимірно. Адже, за словами професора лінгвістики В. Теуберта (Wolfgang Teubert) : «...корпусний підхід наближує до “точного наукового розрахунку значення” лексичної одиниці, подібно до того, як у фізиці можна розрахувати рух» [цит. за: 5, с. 44].

У порівняльно-зіставній таблиці 3.1 зіставлено поетичні неологізми О. Елітиса та Н. Казандзакіса зі словотворчими компонентами-іменниками

⁶⁴ «Будда» — поезія зі збірки Н. Казандзакіса «Терцини», до якої входить 21 поезія.

⁶⁵ Сучасної корпусної лінгвістики.

«*ἥλιος*» (сонце), «*γῆλιος*» (сонце, поет.); «*αχτίδα*» (промінь), «*ακτίνα*» (промінь, світлова смуга); новотвори, семантично пов'язані з концептом «*сонце*», та неофраземи перифрастичного типу.

Таблиця 3.1

**Авторські неологізми зі словотворчими компонентами
ο ἥλιος сонце / та *ο γῆλιος* (сонце, поет.);**

**семантично пов'язані з концептом «*сонце*»; та неофраземи
перифрастичного типу**

<p>Авторські неологізми зі словотворчими компонентами <i>ο ἥλιος</i> сонце / + <i>ο γῆλιος</i> (сонце, поет.); семантично пов'язані з концептом «<i>сонце</i>»; неофраземи перифрастичного типу</p>	
<i>Οδίσσεας Ελίτις</i>	<i>Νίκος Καναντζακίς</i>
<p><i>Ἡλιοπότης</i> (ο) іменник чол. р. однини за аналогією <i>αρχ. οἰνοπότης</i> <i>αρχ. οἶνος</i> (вино) + <i>πίνω</i> (<i>пити</i>) <i>ο ἥλιος</i> + <i>πίνω</i> (<i>пити</i>) <i>хто пристрасився до вина і п'є,</i> <i>поки не сп'яніє;</i> <i>«πίνω τον ἥλιο»</i> <i>хто пристрасився до сонця, ніби</i> <i>до вина і п'є до сп'яніння</i> <i>«και μύστης των φύλλων της ελιάς·</i> <i>ο ηλιοπότης και ακριδοκτόνος»</i> (<i>Το Ἄξιον ἐστί, Τα Πάθη. Ψ Α</i>) [98, с. 27] <i>«<u>винопивця</u>» → «<u>сонцепивця</u>»</i></p>	<p><i>Ἡλιόθρεπτος</i> (ο) прикметник чол. р. однини за аналогією <i>αρχ. νεόθρεπτος</i> <i>νέο-</i> (щойно) + <i>αρχ. θρεφ-</i> (<i>трéφω</i>) <i>щойно вигодуваний</i> <i>ο ἥλιος</i> + <i>αρχ. θρέφω / τρέφω</i> (<i>годувати</i>) <i>сонцем вигодуваний</i> <i>наскрізь просочений сонцем</i> <i>«сонцеситий»</i> <i>«σὲ ἠλιόθρεπτο θυμοῦμαι ἐγὼ περβόλι»</i> (<i>Οδ. Ζ 496</i>) [103, с. 208] <i>«щойно вигодуваний» →</i> <i>→ «<u>сонцем вигодуваний</u>»</i></p>
<p><i>Ἡλιοβόρος</i> (το) за аналогією <i>τα σαρκοβόρα</i> <i>(м'ясоїдні)</i></p>	<p><i>Ἡλιοβάρος</i> (το) <i>«вага» / тяжіння сонця</i> <i>«ώρα γλυκιά, ζαλάφρωσεν η γης απ' το</i></p>

<p>зоолоγичνίη τερμίν арχ. σάρξ (м'ясо, плоть) + арχ. βιβρώσκω який живитьсѧ м'ясом; ο ήλιος + арχ. βιβρώσκω який живитьсѧ сонцем «м'ясоїδνίη» → «сонцеїδνίη» «τα γραμμένα στο φως και όμως μαυρίλα τα στραμμένα επάνω τους όπως οι φάροι τα ηλιοβόρα και та σεληνοβάμονα» [98, с. 80] (Το Αξιον εστί, ΤΟ ΔΟΞΑΣΤΙΚΟΝ)</p>	<p>χρουσό ηλιοβάρος» [103, с. 884] (Οδ. Ω 871) «солодка мить, земля звільнилася від золотого сонця тягарѧ» «sun's golden weight» [75, с. 764] Ηλιομεστωμένος дієприкм. пас. стану чол. р. однини ο ήλιος + μεστωμένος (арχ. μεστόω-ω < μεστός надміру, більше, ніж слід, насичуватися чим-небудь) (мет.) який вдосталь натішився сонцем, «переїв» → <u>засмаглий</u>, обпалений сонцем «τὸν ὦμο χάδεψε τὸν <u>ηλιομεστωμένο</u>» (Οδ. Ω 891) [103, с. 884] «торкнувсь засмаглого плеча»</p>
<p>Ηλιοφορώ мет. = <u>φορώ τον ήλιο</u> світитися, блищати за аналог. дієсл. <u>λαμπροφορώ</u> ο ήλιος + φέρω / φορώ (надыгати) вбиратися у промені, як в урочистий одяг, та «осонцювати»⁶⁶, або випромінювати чистоту і святість «Ο αντίχριστος και ανάληγτος δαιμονιστής του αιώνος! «Που όταν όλοι εμείς πενθούμε αυτός ηλιοφορεί» (Το Αξιων εστί, Τα Πάθη. Ψ Γ')</p>	<p>Φορώ τον ήλιο «<u>Ηλιε</u>, μεγάλε ανατολίτη μου, χρυσό σκουφί του νου μου αρέσει μου στραβά <u>να σε φορώ</u>» (Οδ. Α1-2) [103, с. 7] <u>Χρυσό σκουφί</u> (του νου μου) сонце — золота шапочка (з м'якої матерії або плетена, без околички, яка щільно прилягає до голови, як ярмулка) «люблю тебе носити (набік) на потилиці, мов золоту ярмулку»</p>
<p>Ηλιάτορας (ο) «Ο Ηλιος ο Ηλιάτορας ο πετροπαιχνιδιάτορας» [95]</p>	<p>ο Μέγας ήλιος можлива асоц. ο Μέγας Αλέξανδρος «Μα ό Μέγας ήλιος μας παράκουσε»</p>

⁶⁶ «Неосяжна **осонцена** днина» (Василь Стус).

<p>за аналог. παντοκράτορας (Вседержитель, Пантократор Бог) ο ήλιος + κρατῶ = <u>володар світла</u> «Пантократор» → «сонце-світлократор» (пер. А. Савенка)⁶⁷ асоц. → <u>Υπερίων Ἡέλιος</u> (Гелій Гіперіон) Гомера «Бог-сонце» «οἱ κατὰ βοῦς Ὑπερίονος Ἡελίοιο» (Г.Іл.1.8) [73] «З'їли, безумні, волів вони Гелія Гіперіона» [13] (пер. Бориса Тена)</p>	<p>(Οδ. Ψ 107) Сонце (гр. чол. р.) — Цар, Імператор <u>Μεγάλος ανατολίτης</u> «Ἥλιε, <u>μεγάλε ανατολίτη μου</u>» [103, с. 7] Великий східень Східний цар</p>
<p><u>ο πετροπαιχνιδιάτορας</u>⁶⁹ πέτρα (камінь) + παιχνίδι (гра) + <u>-άτορας</u> (суфікс іменників чол. р.; означає особу, яка має якість або поведінку, що виражається вихідним словом) πέτρα + <u>παιχνιδιάτορας</u> (музика) хто грає на камінні, як музика «забаводонатор» (пер. А. Савенка) παίζω = κινούμαι⁷⁰ (переміщую, рухаю) «камнепереміщатор» «Ο Ἥλιος ο Ηλιάτορας</p>	<p><u>Σκουληκοκύρης</u> (ο) (мет. епітет сонця) σκουλήκι (хробак) + κύρης (володар, Бог) «μέγας <u>σκουληκοκύρης ήλιος</u>»⁶⁸ («Терцини», «Будда») «<u>володар / цар хробаків</u>» за гр. нар. повір'ям, коли народжується людина, народжується і хробак її смерті, який вирушає назустріч і пожирає її [75, с. 821]</p> <p><u>Γοργοπαιχνιδομάτης</u> від арх. «γοργός» = «τρομακτικός» лютий, страшний але у новогр. «γοργός» = «γρήγορος» бурхливий, енергійний, швидкий παιχνίδι + μάτος <μάτι) «Ἥλιε, <u>γοργοπαιχνιδομάτη μου</u>»⁷¹ (Οδ. Α 23) [103, с.7] страшиливо / швидко пускає бісики очима <u>σὸν παίδαρος</u> сонце — пухкий, круглий хлопчик (на Криті, сонце уособлює чоловіка) «Δροσάτος, στρουμπουλὸς <u>σὸν παίδαρος</u> πήδησε ὀρθὸς ὁ γήλιος» [103, с. 277]</p>

⁶⁷ Збірка «Сонце-світлократор» у перекладі Андрія Савенка готується до видання.

⁶⁸ «Βούδας» Τερτσίνες επιμ. Ε.Χ. Κάσδαγλης Αθήνα 1960 σ. 19–26.

⁶⁹ У Йоргоса Сеферіса є такі рядки стосовно «ή μοῖρα τῆς πέτρας» де доля каменю = долі людини: « Βουλιάζει ὅποιος σηκώνει τις μεγάλες πέτρες / τοῦτες τις πέτρες τις ἐσήκωσα ὅσο βάσταξα / τοῦτες τις πέτρες τις ἀγάπησα ὅσο βάσταξα / τοῦτες τις πέτρες τῆ μοῖρα μου» (Γ. Σεφέρη: Γυμνοπαιδία Β', Μυκίνης).

⁷⁰ 3 коментарів Превелакіса до «Οδиссеΐ» Κазандзакіса.

⁷¹ Καζαντζάκης Νίκος Η Οδύσσεια Εκδότης Διόπτρα 2022 (σελ. 906) – σελ. 7.

<p>ο πετροπαιχνιδιάτορας» [95] (<i>Ηλιος ο Ηλιάτορας</i>)</p>	<p>(Οδ. Θ 452)</p>
<p><u>«<i>Ηλιος-νερό</i>»</u> ототожнення сонця та води часто трапляється в <i>Ελίμυσα</i> («<i>Πίνοντας ήλιο κορινθιακό</i>», <i>Ηλιος ο πρώτος</i>) «<i>сонце-море</i>» (влітку) «<i>και το τύμπανο το τύμπανο ήλιος-νερό</i>» «<i>ήλιος-νερό</i>» («<i>Μαρια Νεφελη</i>»)</p>	<p><u><i>Τρισήλιε</i></u> αρχ. <i>τρής</i> (<i>τριχί / дуже</i>) + <i>ο ήλιος</i> (<i>сонце</i>) <u>«<i>Ηλιε, τρισήλιε</i>»</u> [103, с.7] (Οδ. Α 17) <i>народна пісенна творчість</i> (<i>δημοτικό τραγούδι</i>) «<i>ο сонце сонць</i>» «<i>Ο сонце, τριχί ясне сонце!</i>»</p>
<p><u><i>Ηλιομάντισσα</i></u> (<i>ήλιο + μάντισσα</i>) «<i>Η τύχη παίρνει ένα παράξενο ύφος</i> <u><i>ηλιομάντισσας</i></u> <i>Χορεύει για την άνοιξη</i>» [94] (<i>Ηλιος ο Πρώτος XV</i>) «<i>сонячна віщунка</i>»</p>	<p><u><i>Ηλιοκονταριά</i></u> (<i>ήλιο + κονταριά</i>) <i>κοντάρι</i> (<i>το</i>) (<i>від αρχ. κοντός</i>) <i>короткуй мідний спис, рукоять</i> «<i>σαν ηλιοκονταριά το κράξιμο γρικόει να κρούει το νου του</i>» [103, с.125] (Οδ. Δ 73) <i>сонячний «списоудар»</i></p>
<p>ο ήλιος (сонце) = ο γήλιος (сонце, поет.)</p>	
<p><u><i>Ηλίσκος</i></u> <i>ο ήλιος + -ίσκος</i> (<i>зменш.-п. суф.</i>) <i>за аналогією αστέρας — αστερίσκος</i> <i>плямка від сонячного променя, відбита блискучою поверхнею</i> <i>сонячні бризки, іскри, зайίχιки</i> «<i>сонцєня</i>» «<i>λεμόνια ηλίσκοι των αιθέρων</i>» [99]</p>	<p><u><i>Γηλιοφεγγαράτος</i></u> <i>прикметник чол. р. однини</i> <i>ο γήλιος</i> (<i>сонце, поет.</i>) + <i>το φεγγάρι</i> (<i>місяць</i>) (<i>про корабель</i>), <i>що плаває і з сонцем, і з місяцем, і вдень, і вночі</i> «<i>στο ουρανοθάλασσο φανήκαν πια ... οι πλωτές οι γηλιοφεγγαράτες</i>» [103, с.267] (Οδ. Θ 59) «<i>сонцемісячний</i>»</p>
	<p><u><i>Γηλιομοιρολόι</i></u> <i>іменник сер. р. однини</i> <i>ο γήλιος + μοιρολόι</i> (<i>жалобна пісня</i>) «<i>χωρίς λαϊμό και στόμα και φωνή το γηλιομοιρολόι</i>» [103, с. 898]</p>

	<p>(Οδ. Ω 1414) «без горла, вуст і голосу плач-пісня сонця» / «сонцеголосіння»</p>
	<p><u>Γηλιοπανηγύρι</u> іменник сер. р. однини ο γήλιος + πανηγύρι (пир, бенкет) «γλέντησες καλά του σαρκονού το γηλιοπανηγύρι» [103, с. 751] (Οδ. Φ 107) сонячний бенкет / «сонцяпир»</p>
	<p><u>«σφαμένη κεφαλή»</u> «Ὁ γήλιος σὰ σφαμένη κεφαλή κυλίστη ἀργὰ στὸν ἄμμο» [103, с. 374] (Οδ. Κ 1375) «Сонце, наче відрубана голова, повільно котилося пісками»</p>
<p><u>ο ήλιος = το τριαντάφυλλο</u> сонце = троянда</p>	
<p><u>Ένα μεγάλο τριαντάφυλλο</u> <u>κατακόκκινο</u> ο ήλιος = сонце = червоногаряча троянда «Έτσι συχνά όταν μιλώ πα τον ήλιο μπερδεύεται στη γλώσσα μου ένα <u>μεγάλο τριαντάφυλλο κατακόκκινο</u>» [94] (Ηλιος ο Πρώτος Ι)</p>	<p><u>Τριανταφυλλοροδίζω</u> «трояндопорозовіти» сонце «трояндопорозовіло» верхи «ό γήλιος πιάνει την κάτασπρη κορφή, κι αὐτὴ <u>τριανταφυλλοροδίζει</u>» [103, с. 278] сонце «трояндопорозовіло» верхи (Οδ. Θ 453)</p>
<p>ο ήλιος = βιγλάτορας / βίγλα сонце = дозорець / вартовий від лат. vigilator (вартовий)</p>	
<p><u>Βιγλάτορας</u> дозорний / дозорець «Κι έχουμε στο κατάρτι μας βιγλάτορα παντοτινό τον Ήλιο τον Ηλιάτορα!» (Ο Ηλιος ο Ηλιάτορας) [95]</p>	<p><u>η βίγλα</u> (спостережний пункт) від лат. vigilia + вартовий / дозорний / дозорець «Κι ωστόσο ο γήλιος έσυρε φωνή, τινάχτη άρματωμένος, <u>σὰ βίγλα</u>» [103, с. 829]</p>

<p>«і зі щогли скеровувані Сотером і Віглятором, славетним, споконвічним Сонцем- Світлократором!» (пер. А. Савенка) Сонце-дозорець спостерігає з високої щогли</p>	<p>(Οδ. Ψ 137-138) Сонце, як до зубів озброєний дозорний / вартовий замку, здійсмає галас</p>
<p><u>Αχτίδα</u> (η) (промінь) / <u>ακτίνα</u> (η) (промінь, світлова смуга)</p>	
<p><u>Πολύαχτιδος</u> прикметник чол. р. за зразком πολύανθος πολύς (багато) + αχτίδα (промінь) багатопроменевий «Ήταν ο ήλιος με τον άξονά του μέσα μου πολύαχτιδος όλος που καλούσε» (Το Άξιον εστί, Η ΓΕΝΕΣΙΣ, ύμνος Α)</p>	<p><u>Αχτιδώνω / αχτιδώ</u> дієслово від αχτίδα променитися, випускати промені, випромінювати, сяяти «δίχως προτιμή καμιά ζωή και θάνατο αχτιδώνεις» (Οδ. X 1459) [103, с. 825] «променіти»</p>
<p><u>Αχτιδωσιά</u> αχτίδα (промінь) + -σία (суфікс для утворення абстрактних іменників жін. р.) «променистість» «Ήλιου αχτιδωσιά στις μνήμης των αρχαίων» [97] (Τα Ετεροθαλή, Δώδεκα Νήσων Άγγελος</p>	<p><u>Αχτιδογένης</u> <u>Αχτιδομαλλούσα</u> (epítet Καλίνσο) прикметники за зразком ξανθογένης / ξανθομαλλούσα η αχτίδα (промінь) + γενής / γένι (борода) що має бороду, світлу, як промені сонця η αχτίδα (промінь) + το μαλλί (волосся) має світле волосся, як промені сонця «ο νιός αχτιδογένης άχνιζε» (Οδ. Ε 768) [103, с. 179] «сонцебородий» «στο νησί ...της αχτιδομαλλούσας» (Οδ. Φ 807) [103, с. 770] «сонцеволоса»</p>

У порівняльно-зіставній таблиці 3.2, представленій нижче, зіставлено поетичні неологізми О. Елітиса та Н. Казандзакіса зі словотворчими

ΚΟΜΠΟΝΕΝΤΑΜΙ *το φως / του φωτός / των φώτων* (світло) = *ο ήλιος* (сонце) / *ηλιόφως* (сонячне світло); *ουρανός* (небо); *καράβι / βαπόρι* (катер, пароплав); та неοφраземи перифрастичного типу.

Таблиця 3.2

**Ποетичні неологізми Ο. Ελίτиса та Н. Казандзакіса зі словотворчими
κΟΜΠΟΝΕΝΤΑΜΙ *το φως / του φωτός / των φώτων* (світло) = *ο ήλιος* (сонце) /
ηλιόφως (сонячне світло); *ουρανός* (небо); *καράβι / βαπόρι* (катер, пароплав);
та неοφраземи перифрастичного типу**

Ο. Ελίτис	Н. Казандзакіс
<p><i>το φως / του φωτός / των φώτων</i> (світло) = <i>ο ήλιος</i> (сонце) / <i>ηλιόφως</i> (сонячне світло) як κΟΜΠΟΝΕΝΤ складних авторських ποетичних неологізмів; неοφраземи перифрастичного типу</p>	
<p><u>Φωτοφάγος</u> 1) за зразком <i>φωτοφάγος</i> (травοїдний, рослиноїдний зоол. термін) <i>το φως + θ. αορ. έφαγον του τρώγω</i> <i>αυτός που τρώει το φως</i> «світлоїд» / «сонцеїдний» «Τοῦ κορμοῦ τοῦ ἀρχαίου τοῦ δέντρου ἢ Ηρα ὁ δαφνώνας ὁ ἀπέραντος ὁ φωτοφάγος» (<i>Το Αἴτιον ἐστί, ΔΟΞΑΣΤΙΚΟΝ</i>) 2) за зразком <i>ἀδηφάγος</i> (ненажера) «сонячний ненажера»</p>	<p><u>Φωτονούσης</u> <u>Φωτονούς</u> <i>φως / του φωτός</i> (світло / мет. сонце) + <i>νους</i> (розум, мислення) «світломудрий» / «сонцемудрий» «<i>με το ακριβό λογάρι του δρασκελαε ο</i> <u>φωτονούσης</u>» (Οδ. Υ 646) [103, с. 731] «<i>ο φωτονούς τη χέρα του ακουμπάει βαριά</i> <i>στη μαύρη λάσπη</i>» (Οδ. Π 791) [103, с. 580] «<i>sun-minded</i>», «сонцемудрий»</p>
<p><u>Φωτόδεντρο</u> (το) (мет. = олива?) <i>το φως / του φωτός + το δέντρο</i> <i>το ελιόδεντρο / λιόδεντρο / η έληά / η ελιά</i> «Και πολλά τα λιόδεντρα που να κρησάρουν στα χέρια τους το</p>	<p><u>Φωτοδοξарάс</u> (ο) <i>το φως / του φωτός + δοξάρι / δοξарάс</i> (лук / лучник) «<i>the light-archer</i>» «світлучник» / «лучник світла» «<i>κουκλώνει πάλε ὁ φωτοδοξарάс τὰ μάτια</i></p>

<p>φως»</p> <p>«<i>i багато олив, що кризь руки (листя) просіюють світло</i>»</p> <p>(<i>Το Άξιον εστί, Ύμνος Γ'</i>)</p> <p>«<i>Αχ που 'σαι τώρα καημένο μου φωτόδεντρο που 'σαι φωτόδεντρο παραμιλούσα κι έτρεχα τώρα σε θέλω τ' όνομά μου</i>»</p> <p>(«<i>Τò φωτόδεντρο και ή δέκατη τέταρτη ομορφιά</i>»)</p> <p>«<i>μια για πάντα το είδωλο το Φωτόδεντρο</i></p> <p><i>με τους χίλιους εκτυφλωτικούς των πουλιών σχίστες</i>»</p> <p><u>ή δέντρο που παράγει το φως</u></p> <p>(<i>Μαρία Νεφέλη, Το στίγμα</i>)</p> <p>«<i>δρεвосонця</i>» / «<i>δρεвосвітла</i>»</p>	<p>μέ τις φοῦχτες»</p> <p>(Οδ. Υ 1063) [103, σ. 742]</p> <p>το φως = ο ήλιος (сонце)</p> <p>«<i>сонцелучник</i>»</p> <p><u>Ποδιαφωτίζω</u></p> <p><u>Ποδιαφωτώ</u></p> <p>αρχίζει να ζημερώνει</p> <p>«<i>μὰ πρὶν ποδιαφωτίσει, ὁ πετεινὸς ὁ ροῦσος ἐτινάχτη</i>»</p> <p>(Οδ. Β 1448) [103, σ. 82]</p> <p>«<i>край неба золотиться сонцем і рудийй півень стрепенувся</i></p> <p><i>півень у грецьких казках: чорний півень кричить ще вночі, рудийй перед ранковими сутінками, білий — на світанку</i></p>
<p>ο ουρανός (небо)</p> <p><i>як компонент складних авторських поетичних оказіоналізмів</i></p> <p><i>метафора, epitet</i></p>	
<p><u>Ουρανοσύνη (η)</u></p> <p><i>ουρανός (небо) + -οσύνη (суфікс для творення абстрактних іменників жіє. р. позначає властивість)</i></p> <p><i>за зразком ιερέας → ιεροσύνη (священник — святість)</i></p> <p><i>похідний іменник від οὔρανός підноситися на небеса</i></p> <p><i>вознесіння / піднесеність / небесність</i></p> <p>«<i>γέροντας γνωστικός Θεός για να πλάσει μαζί πηλό και ουρανοσύνη</i>»</p> <p>(<i>Το Άξιον εστί, Η ΓΕΝΕΣΙΣ, Ύμνος στ'</i>)</p> <p><i>щоб поєднати смертне (нетривке,</i></p>	<p><u>Ουρανοθάλασσο (το)</u></p> <p><i>ουρανός (небо) + το σημείο στο οποίο φαίνεται να ενώνεται με τη θάλασσα</i></p> <p><i>точка, у якій уявно поєднуються, зливаються небо та море</i></p> <p><i>= θαλασσινός ορίζοντας</i></p> <p><i>обрій моря</i></p> <p>«<i>Ηλιε τοῦ μέσα οὔρανοθάλασσου, κορφιά τοῦ μέσα κόσμου</i>»</p> <p>(Οδ. Ψ 78) [103, σ. 828]</p> <p><u>Ουρανοκάντηλο (το)</u></p> <p>(<i>мет.</i>) <i>іменник сер. р. однини</i></p> <p><i>το καντήλι του ουρανού (мет. небесна</i></p>

<p>скороминуще, тлін) і <u>божественне</u> піднесеність і тлінність</p>	<p>ламπαδα) = το άστρο (зірка) «тихосяїні лампади»⁷² [43], «небесна лампада» «νύχτωνε πια, τα ουρανοκάντηλα στο μαύρο αγέρα ανάβαν» (Οδ. Λ 429) [103, с. 386]</p>
<p><u>Καμάρα τ' ουρανού</u> «Καμάρα τ' ουρανού με τ' άστρα» (Το Μονόγραμμα) (мет. Церковний купол)</p>	<p><u>Ουρανοπόταμο</u> (το) ο ουρανός (небо) + το ποτάμι (річка) мет. = ή Γαλαζίας (Чумацький шлях) <u>Ουρανοκόκορας</u> (ο) ο ουρανός (небо) + ο κόκορας (півень) (=ο Αυγερινός — мет. Венера, ранішня зоря, Αφροδίτα) = «небесний півень крилами затрепетав» «ο Αυγερινός, ο ουρανοκόκορας, χτυπούσε τα φτερά του» (Οδ. Κ 869) [103, с. 360]</p>
<p><u>ο δρόμος του ουρανού</u> «Η έχτρα μου είναι περιττή στους δρόμους τ' ουρανού» (Ηλιος ο Πρώτος Ι)</p>	<p><u>Ούρανοδρόμι</u> (το) «Αμάδα σφεντονίζονταν χρουσή στο ούρανοδρόμι ό γήλιος» (Οδ. Χ 30) [103, с. 787] «the heaven's road» Μίφ. Гелиос-сонце їде по небу на колісниці</p>
<p><u>καράβι / βαπόρι</u> (мет. острів / сукупність островів; хмара)</p>	
<p><u>Τρελοβάπορο</u> (το) = Ελλάδα (мет. Греція, як сукупність островів) τρελός (божевільний) + βαπόρι (пароплав) «Шаленопароплав» (пер. Α. Савенка) «τέτοιο τρελό βαπόρι τρελοβάπορο» (Ο Ηλιος ο Ηλιάτορας, Το τρελοβάπορο)</p>	<p><u>άγεροκάραβο</u> (το) = το σύννεφο (хмара) за зразком петροκάραβο (πέτρα + καράβι) зі значенням — острів зі скелястим і безплідним ґрунтом αγέρας (вітер) + καράβι (моторне судно, катер) повітряний острів (мет. хмарка)</p>

⁷² «Снились їй ночі в серпанках сріблястих, Зір тихосяїні лампади, Крики пташечі [пташині], зітхання вітрів...»
(Олександр Олесь. Вибране. 1958. Київ: Радянський письменник. С. 222).

	<p>«Χρυσὸ μέγαλο ἀγεροκάραβο στὸ οὐρανοδρόμι ἐφάνη» (Οδ. Ψ 122) [103, с. 829]</p>
--	---

У порівняльно-зіставній таблиці 3.3 подано поетичні неологізми О. Елітиса та Н. Казандзакіса зі словотворчими компонентами «*άνθι*» / «*ανθός*» (квітка / цвіт). Показано, що неологізм *άνθόσκηνη* (квітковий пилок) з'являється у текстах обох авторів, але у різні роки. Можна припустити, що перед нами або «позатезаурусний поетизм» («*ποιητικά αθησαύριστα*»), або це той випадок коли одне й те саме слово, «народилося» на сторінках двох різних авторів «самостійно».

Таблиця 3.3

Поетичні неологізми О. Елітиса та Н. Казандзакіса зі словотворчими компонентами «*άνθι*»/ «*ανθός*» (квітка / цвіт)

О. Елітис	Н. Казандзакіс
<p><u><i>Άνθι</i></u> (το) / <u><i>ανθός</i></u> (ο) квітка / цвіт</p>	
<p>можливо, за моделлю нар. слова «<i>ήλιόσκηνη</i>» (сонячний пилок; словник Д. Димітракоса), у значенні: пилинки / порошинки, які кружляють у сонячному промені;</p>	
<p><u><i>Ανθόσκηνη</i></u> квітковий пилок «<i>Καίνε σανό λιόνουν φλουριά θυμιάζουνε με ανθόσκηνη</i>» [94] «квіткопил» (<i>Ηλιος ο Πρώτος Κίτρινο</i>) 1943</p>	<p><u><i>Ανθόσκηνη</i></u> <i>η γύρι των λουλουδιών</i> (квітковий пилок) «<i>κι οί μεροῦκλες τους άνθόσκηνη γιομάτες</i>» [103, с. 162] (<i>Οδ. Ε 118</i>) 1927–1938</p>
<p><u><i>Άλσημιονάνθι</i></u> квітуча квітка / цвіт забуття</p>	<p><u><i>Ανθομυδαλιά</i></u> (η) квітучий мигдаль</p>

<p>«Τόποι που με του φεγγαριού το <u>αλησμονάνθι</u>» [94] (<i>Ηλιος ο Πρώτος Ναυτάκι του περιβολιού</i>)</p>	<p>«κι ἀκούμπησε στὴν <u>ἀνθομυγαλιὰ</u>» (Οδ. Η 911) [103, σ. 254]</p>
	<p><u>Ἀνθοποταμιὰ</u> (ἠ) «κεντούν τον κάμπο με τα λούλουδα να βάλουν οι κεράδες την ἀνοιξη στην <u>ανθοποταμιὰ</u>» [103, σ. 250] (Οδ. Η 780)</p>

Таблиця 3.4

Епітет Богородиці як русалки у С. Міривіліса та О. Елітиса

<u>ἠ Γοργόνα</u> (русалка) = <u>Παναγία ἠ Γοργόνα</u>	
Стратіс Міривіліс	Одіссеас Елітис
<p>«Ὅμως ἀπὸ τὴ μέση καὶ πέρα εἶναι ψάρι με γαλάζια λέπια καὶ <u>στὰ χέρια της βαστᾶ ἕνα <u>καράβι</u> ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἕνα τρικράνι» (Παναγία ἠ Γοργόνα, σ. 15) 1949</u></p>	<p>«Ἄξιον ἐστὶ τὸ χέρι τῆς <u>Γοργόνας</u> που <u>κρατᾶ τὸ τρικάρταρο σαν να το σώζει</u> σαν να το κάνει τάμα στους ἀνέμους» (Το Ἄξιον ἐστὶ ΔΟ 9) 1959</p>

Зіставний метод дослідження авторської неології відкриває інші «виміри» новотвору, оскільки ґрунтується на порівняльному аналізі контекстів обох авторів. Для прикладу наведемо новотвори обох авторів, які були зіставлені нами за словотворчими компонентами, пов'язаними з концептом «сонце», або утворені як неофраземи перифрастичного типу. Так, метафоричному неологізму О. Елітиса «*ηλιοφορώ*» (блищати, випромінювати сонце, чистоту), на нашу думку, суголосить неофразема Казандзакіса «*φορώ τον ήλιο*», тобто буквально носити сонце на маківці, як золоту ярмулку. Словотворчий компонент *το φως* (світло) у «неологічному корпусі» обох авторів дорівнює «сонцю» або сонячному світлу. Новотвору Н. Казандзакіса «*οὐρανοδρόμι*» відповідає неофразема О. Елітиса «*ο δρόμος του ουρανού*», які

пов'язані з міфологічним Геліосом, який мчить небом по «небесному шляху».

Загалом, тема вивчення авторських новотворів з точки зору концепції *колокації* в аспекті *корпусного підходу* видається перспективною і потребує подальшого дослідження.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

Аналіз авторських слів як готового продукту реалізації авторської інтенції в тексті і обумовлює, на нашу думку, важливість застосування кількох різних функціональних підходів до вивчення, аналізу та інтерпретації авторської неології.

У сучасній грецькій науковій літературі підходи до проблеми функціонування неологізмів є дещо відмінними від відчизняних досліджень. Так, поява серед основних функцій неологізмів *асоціативної функції*, яку поки не виділяють українські мовознавці, але визначають їхні грецькі колеги, свідчить про використання останніми психолінгвістичних методів дослідження.

Зв'язність (*когезія та когерентність*) українські дослідники розглядають як домінуючу категоріальну характеристику тексту, засновану на семантико-структурній єдності текстових компонентів, а її реалізацію в тексті — як засоби, що їх виділяють за характером зв'язків між елементами тексту (логіко-семантичні, граматичні, синтаксичні, лексичні, логічні, графічні тощо). На нашу думку, це суголосно дослідженню грецької дослідниці А. Хрістофіду, яка виокремлює функції авторських неологізмів на основі засобів реалізації когезії та когерентності в поетичному тексті.

Оскільки поетичні неологізми не зафіксовані у словниках, отже, залишаються науково невивченими, визначення функцій, які вони виконують у поетичному тексті, не тільки сприяє розкриттю семантики новотворів, але й дозволяє наблизитися до реконструкції авторських інтенцій. Таким чином, можна сказати, що неологізми «самовизначаються»⁷³ через ті функції, які вони виконують у тексті. Тому наш аналіз було проведено одночасно як на функціональному, так і на структурно-семантичному рівні.

⁷³ Х. Хрістофіду.

У цьому дослідженні ми аналізуємо функції авторських неологізмів О. Елітиса та Н. Казандзакіса, як спираючись на дослідження А. Хрістофіду, так і на дослідження українських лінгвістів.

Оскільки найчастіше функції перетинаються і новотвори можуть виконувати декілька функцій одночасно, ми детально зупинялися лише на тих функціях, які найповніше репрезентують нашу вибірку неологізмів.

Специфіку певної кількості новотворів Н. Казандзакіса, які той створив у контексті написання «поєми-словника», а отже метою яких було саме номінувати або перейменувати певне явище, дію чи предмет, ми проілюстрували за допомогою номінативної функції.

Специфіку більшості поетичних неологізмів О. Елітиса, а саме творення нових слів за античними зразками, ми проілюстрували за допомогою *асоціативної функції*. І хоча асоціації є завжди суб'єктивними та залежать від фонових знань та життєвого досвіду кожного окремого реципієнта, але дослідження можливих паралелей з існуючим у мові словом, вважаємо, розширює семантичне поле новотвору. Оскільки інтерпретація повторюваних авторами неологізмів завдяки ширшому контексту набуває другого виміру, ми проілюстрували повторювані новотвори обох авторів у межах функції *паралелізму* (Х. Хрістофіду). Дослідження *контекстуальної функції* демонструє, як додавання того чи іншого складника-семи до твірного слова пов'язує новоутворене слово з контекстом, ми проілюстрували це прикладами новотворів обох авторів.

Зіставний метод дослідження авторської неології відкриває, на нашу думку, інші інтепретаційні «виміри» новотвору, оскільки ґрунтується на порівняльному аналізі новотворів обох (або декількох) авторів. До того ж, зіставлення слів, які теоретично вважаються новотворами і трапляються в корпусах обох авторів, дозволяє вважати останні так званими «позатезаурусними поетизмами», рідковживаними, застарілими або специфічними словами, які існують у певному регіоні, можуть бути зафіксованими у спеціалізованих словниках або текстах, проте є відсутніми в

основних словниках, що призводить до помилкової кваліфікації останніх як авторських новотворів.

Також зіставний аналіз поглиблює дослідницький фокус у неологічній науці як такій, зокрема у філологічних дослідженнях в межах певного етносу, культури або регіону. Так незвичний епітет Богородиці, який містить поема Елітиса «Достойно є» («Παναγία ἡ Γοργόνα»), виявився не авторським художнім новотвором, а дійсно існуючим та пов'язаним з маловідомою іконою на острові Лесбос, де Богородицю зображено в образі русалки (див. ілюстративні додатки 1 та 2), яка тримає у руці трищогловий вітрильник. Цей образ бачимо також у Стратіса Мірівіліса, який як і Елітис, був родом з цього острова.

За результатами проведеного аналізу було укладено зіставні таблиці, у яких ми komponували новотвори обох авторів за словотворчими / семантичними компонентами. Загалом у цьому дослідженні ми лише торкаємося питання інтерпретації авторських неологізмів О. Елітиса та Н. Казандзакіса, використовуючи елементи корпусного підходу.

Перспективами подальшого дослідження може бути створення корпусу поетичних неологізмів та неосемем перифрастичного типу, як О. Елітиса і Н. Казандзакіса, так і інших грецьких літераторів, який зумовить можливість пошуку та зіставлення лексики як за певними словотворчими компонентами, так і komponуючи їх за певними семами.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У теоретичній частині роботи було проаналізовано та узагальнено грекомовну та україномовну наукову літературу стосовно теми дослідження і з'ясовано, що так само, як і українськими мовознавцями (Ж. В. Колоїз, Л. Пустовіт, О. Стишов, О. Турчак та ін.), грецькі дослідники розглядають авторські оказіональні утворення, або авторські неологізми, як нетипові (Ф. Накас, Г. Кацуда), разові (А. Хрістофіду), індивідуальні (А. Анастасіаді-Симеоніді, Г. Кацуда та Ф. Накас), залежні від контексту (А. Анастасіаді-Симеоніді, А. Хрістофіду), «антиграматичні» (Х. Харалабакис), тобто асиметричні щодо узуальних або загальнономовних неологізмів («νεολογισμούς του γενικού λεξιλογίου»), які з часом можуть увійти в узус та потрапити до словників.

Також було з'ясовано, що більшість грецьких дослідників послуговуються термінами «неологізм» (νεολογισμός), або «утворення» (σχηματισμός, δημιουργία), які є тотожними прийнятому в українській мові загально-нейтральному позначенню нового у мові — «новотвір».

Авторські утворення з-поміж загальнономовних неологізмів дослідники виокремлюють за допомогою додавання уточнюючих атрибутів «ποιητικός» (поетичний), «λογοτεχνικός» (літературний), «περικειμενικός» (контекстуальний) тощо.

Замість терміну-кальки «οκκαζιοναλισμός», який у грецькому мовознавстві не прижився і не використовується, науковці послуговуються синонімічним асимільованим запозиченням «ευκαιριακός» (у знач. «оказіональний», який додається як атрибут), або частково асимільованими термінами «ad hoc σχηματισμός» або «ad hoc δημιουργία».

Досліджуване нами явище авторської словотворчості та продукт її реалізації, загалом визначається вченими як «ποιητικός» (поетичний), «λογοτεχνικός» (літературний) або «περικειμενικός νεολογισμός» (контекстуальний) неологізм, яким ми, приєднуючись до думки грецьких

вчених послуговувалися в нашому дослідженні, і який, спираючись на проаналізовану грекомовну та україномовну літературу розуміємо як *контекстуально детермінований авторський новотвір, створення якого було обумовлено певною метою, який репрезентує авторські фундаментальні концепції та ідеї, віддзеркалює авторське світо і мовосприйняття та є значущим для поетичної системи автора загалом.*

Проведений нами аналіз наукової літератури, дозволяє дійти висновку, що особлива увага грецьких дослідників приділяється сучасній авторській неології, яка розглядається з позицій новітніх теорії психолінгвістики (А. Анастасіаді-Симеоніді), теорій мовної гри (Ф. Накас, Г. Кацуда, Х. Харалабакис та ін.) та досліджень у галузі когнітивної лінгвістики та лінгвістики тексту (А. Хрістофіду, Ф. Накас, З. Гавріліду).

Серед проаналізованих наукових праць, які були опубліковані в останні роки, особливо перспективними, на наш погляд, є дослідження: Ф. Накаса та Г. Кацуди, які ввели у грецький науковий обіг поняття семантичної реетимологізації (*«επανετιμολόγηση»*); ґрунтовне дослідження неологізмів у політичному, публіцистичному та рекламному дискурсах Ф. Накаса та З. Гавріліду; наукові праці А. Хрістофіду, які присвячені функціонуванню неологізмів у поетичному тексті з позицій когнітивної лінгвістики та лінгвістики тексту.

У ході роботи ми також з'ясували, що особливості сучасної новогрецької мови, а саме одночасне співіснування різних шарів грецької лексики (давньогрецької, середньогрецької, катаревуси, демотики та діалектних форм) а також неспроможність охопити усі лексичні форми основними словниками, призвело до появи у науковій літературі таких термінів як *«τα αθησαύριστα»* («позасловникові») або *«αθησαύριστες λέξεις»* («слова поза тезаурусом», «некодифіковані словниками слова»), які широко використовуються грецькими дослідниками. Також, для уникнення помилкового закріплення імені певного автора за словом, яке теоретично вважається авторським неологізмом, у грецькомовній науковій літературі,

послугуються нейтральним від авторства терміном «*позатезаурусні поетизми*» («*ποιητικά αθησαύριστα*»).

Аналіз виявлених нами у поетичних текстах обох авторів неолексем, підтвердив думку багатьох дослідників, що використання обраними авторами (О. Елітисом та Н. Казандзакісом) слів, які вживаються у певному регіоні Греції або в контексті спеціалізованої професії, переважно в сільській або острівній місцевості, які не зафіксовані у більшості сучасних словників, а також творення вищезгаданими авторами слів від основ маловживаних, рідкісних, специфічних або діалектних слів, становить значну проблему для дослідження та визначення таких лексем як авторських неологізмів. Що стосується авторських слів Н. Казандзакіса — нейтральний термін «*позатезаурусні поетизми*» («*ποιητικά αθησαύριστα*»), яким послуговується науковець Н. Матьюдакіс, на нашу думку є вичерпним.

Приклади рідковживаних слів, які зустрічаються у творах обох авторів, були представлені нами у відповідній таблиці.

Оскільки корпуси авторських новотворів Одіссеаса Елітиса та Нікоса Казандзакіса є неспівмірними за кількістю одиниць (так, у разі суцільної вибірки за повним текстом епічної поеми Казандзакіса, ми отримали би надзвичайно великий обсяг матеріалу), відбір лексем здійснювався на основі тотожності словотворчих моделей та компонентів. Орієнтиром відбору слугували поетичні композити Елітиса. Загалом в ході дослідження було проаналізовано тридцять два (32) поетичні новотвори О. Елітиса та сімдесят (70) новотворів Н. Казандзакіса.

Враховуючи те, що новотвори, які аналізуються у нашій роботі, належать до різних типів поетичних текстів, структура роботи побудована з урахуванням цієї типології, а саме: *другий розділ роботи* загалом присвячений поетичним неологізмам епічного твору і зокрема епітетам, як взірцевим моделям словотворення Н. Казандзакіса та його спеціально розробленій для поеми «Одіссея» мові; *третій розділ роботи* більшою мірою присвячений специфіці поетичних неологізмів ліричного твору та

особливостям словотворчості О. Елітиса; та аналізу функцій, які виконують новотвори обох авторів у поетичних текстах різних типів та у їх зіставному аналізі.

При аналізі поетичних неологізмів обох авторів, нами було виявлено наступні основні структурно-семантичні особливості:

- специфікою новотворів Н. Казандзакіса, які створювалися у контексті написання «поєми-словника», з метою введення в лексику усіх пластів грецької мови, було творення слів від основ маловживаних, рідкісних, специфічних або діалектних слів;
- авторська лексика Н. Казандзакіса і «ковані» слова українських літераторів мають багато спільних рис;
- авторські епітети Н. Казандзакіса створювалися за моделлю, або наслідуючи традицію Гомера;
- специфікою поетичних новотворів О. Елітиса, поява яких була більшою мірою обумовлена ідеєю введення в поетичний текст «греко»-маркованих слів, є творення більшості нових слів за античними зразками, або використовуючи «греко»-марковані компоненти, такі як «сонце», «море», «небо» тощо; у характерних для словотворчості О. Елітиса, юкстапозитних новотворів, головний компонент розташовано ліворуч, акцентуючи увагу на авторській асоціації;
- словотворчий компонент «ήλιος» (сонце) є найбільш частотним у «неологічному» корпусі О. Елітиса: (*ηλιοπότης, ηλιοβόρα, ηλιοφορώ, Ηλιάτορας, ήλιος-νερό, ηλιομάντισσα, ηλίσκος*), що підтверджує твердження грецьких науковців, стосовно важливості концепту «сонце» для творчості автора;
- словотворчо-тематичні компоненти *νούς / μυαλό / γνώμη*, які є найбільш повторюваними та характерними для словотворчості Н. Казандзакіса, відображають філософію автора і символічно

«пов'язують» частини тексту поеми з провідною авторською ідеєю.

Проведений нами семантико-функціональний аналіз поетичних неологізмів обох авторів, показав важливість застосування кількох різних функціональних підходів до вивчення, аналізу та інтерпретації авторської неології.

Під час дослідження було з'ясовано, що роботи присвячені функціонуванню неологізмів демонструють різні підходи українських та грецьких дослідників. Так, в сучасній грецькій науковій літературі, серед основних функцій поетичних неологізмів дослідниками виділяється *асоціативна функція*, яка свідчить про використання останніми психолінгвістичних методів дослідження; *контекстуальна функція* та *функція паралелізму*, виокремлюються дослідниками на основі засобів реалізації когезії та когерентності в поетичному тексті.

У нашому дослідженні було детально проаналізовано функції авторських неологізмів О. Елітиса та Н. Казандзакіса які, вважаємо, найповніше репрезентують нашу вибірку поетичних новотворів.

Аналіз функцій новотворів проводився як спираючись на дослідження грецьких (А. Хрістофіду, А. Анастасіаді-Симеоніді), так і на дослідження українських лінгвістів.

Було з'ясовано, що специфіці певної кількості новотворів Н. Казандзакіса, які створювалися у контексті написання «поєми-словника», відповідає номінативно-компресійна функція. Специфіку більшості поетичних неологізмів О. Елітиса було проілюстровано за допомогою *асоціативної функції*. Повторювані в текстах обох авторів новотвори були розглянуті нами в межах функції паралелізму (А. Хрістофіду). Окремо, в межах асоціативної функції, були розглянуті юкстапозитні новотвори О. Елітиса. Дослідження *контекстуальної функції*, яка демонструє, як додавання того чи іншого складника-семи до твірного слова пов'язує новоутворене слово з контекстом, ми проілюстрували прикладами новотворів

обох авторів. За підсумками проведеного аналізу ми уклали зіставні таблиці, у яких досліджувані нами новотвори були зіставлені за компонентами.

Хоча загалом у цьому дослідженні ми лише торкаємося питання інтерпретації авторських неологізмів О. Елітиса та Н. Казандзакіса, можна зробити висновок, що дослідження функцій неологізмів з використанням різних підходів сприяє розкриттю семантики, розширює семантичне поле та дозволяє наблизитися до з'ясування авторських інтенцій їхнього утворення.

Використання зіставного методу дослідження авторської неології відкриває й інші «виміри» новотвору, оскільки ґрунтується на порівняльному аналізі корпусів обох авторів.

Перспективами подальшого дослідження може бути створення корпусу поетичних неологізмів та неосемем перифрастичного типу, як О. Елітиса та Н. Казандзакіса, так і інших грецьких літераторів, який надасть можливість пошуку та зіставлення лексики як за певними словотворчими компонентами, так і komponуючи їх за певними семами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адах Н. А. Авторські лексичні новотвори Василя Барки (функціонально-стилістичний аспект). Актуальні проблеми української лінгвістики. Теорія і практика : зб. наук. праць. Київ, 2009. Вип. 19. С. 200–206.
2. Белецкий А. А. Отношения компонентов языка. Структурная и математическая лингвистика. Киев, 1977. Вып. 5. С. 3–9.
3. Беценко Т. П. Стилiстичнi унiверсалiї як елемент думового епосу. Мовнi i концептуальнi картини свiту. 2003. Вип. 43. Ч. 3. С. 41–45.
4. Бiчай Ю. В. Моднi слова в сучаснiй росiйськiй мовi (на матерiалi тлумачних словникiв i мовленнєвої практики мас-медiа кiнця ХХ — початку ХХI ст.) : автореф. дис. ... канд. фiлол. наук : 10.02.02 / Днiпропетровськiй нацiональний унiверситет. Днiпропетровськ, 2003. 21 с.
5. Бобкова Т. В. Концепцiя колокацiї : корпусний пiдхiд. Науковий вiсник Мiжнар. гуманiтарного ун-ту. Серiя «Фiлологiя» : [зб. наук. праць]. Одеса, 2014. Вип. 10. Т. 2. С. 42–45.
6. Веселовский А. Н. Историческая поэтика. Москва : Высшая школа, 1989. 256 с.
7. Вокальчук Г. М. Оказiональна номiнацiя осiб в українськiй поезiї 20–30-х рокiв ХХ столiття : автореф. дис. ... канд. фiлол. наук / Киiвськiй державний педагогiчний iнститут iм. О. М. Горького. Киiв, 1991. 23 с.
8. Вокальчук Г. М. Оказiональнi назви осiб в українськiй поезiї 20–30-х рокiв. Українська мова i лiтература в школi. 1991. № 8. С. 79–81.
9. Вокальчук Г. М. Я — безразковостi поет (Словотворчiсть М. Семенка) : [монографiя]. Рiвне : Перспектива, 2006. 201 с.
10. Вокальчук Г. М. Вивчення неологiзмiв у вузiвському курсi сучасної українськiй лiтературної мови. Педагогiчнi науки : Зб. наук. пр. Суми, 2002. Ч. 2. С. 42–48.

11. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури : Підручник / За наук. ред. О. Галича. Київ : Либідь, 2001. 488 с. URL : <https://ukrlit.net/info/theory/87.html>
12. Герман В. В. Індивідуально-авторські неологізми (оказіоналізми) в сучасній поезії (60–90-ті роки) : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Київський університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 1999. 22 с.
13. Гомер. Іліада / пер. із старогрец. Бориса Тена; вступ. ст. і прим. А. Білецького; худож.-іл. О. С. Юхтман; худож.-оформл. О. А. Гугалова-Мєшкова. Харків : Фоліо, 2023. 414 с.
14. Гомер. Одиссея / пер. із старогрец., прим., словник імен і назв Бориса Тена; передм. К. С. Забарила; худож.-іл. С. І. Правдюк; худож.-оформлювач З. А. Гугалова-Мєшкова. Харків : Фоліо, 2023. 574 с.
15. Гончар О. Т. Лист до В. М. Галич від 14 травня 1990 року / Гончар О. Т. Твори : у 12 т. Київ : Наук. думка, 2011. Т. 10. Листи / упорядкув. та комент. Я. Г. Оксюти. 576 с.
16. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності : Стилїстика та культура мови. Київ : Довіра, 1999. 413 с.
17. Єрмоленко С. Я. Фольклор і літературна мова. Київ : Наукова думка, 1987. 244 с.
18. Жарко С. Словотвірні особливості індивідуально-авторських номінацій у творах О. Гончара. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»* : [зб. наук. праць]. Херсон : Вид-во ХДУ, 2010. Вип. 12. С. 217–221.
19. Жижома О. О. Індивідуально-авторські новотвори у поетичному дискурсі 80–90-х років ХХ століття : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / Донецький національний ун- т. Донецьк, 2003. 18 с.
20. Захарян А. Відеолекція «Гомер : початок європейської літератури». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=0Q4ftw6bVYI&t=2487s>
21. Карп М. А. Теоретичні передумови вивчення текстотвірних категорій когезії і когерентності. *Сучасна філологічна наука : актуальні питання та*

вектори розвитку : колективна монографія / відп. за випуск М. В. Мамич. Львів: Торунь : Ліга-Прес, 2021. С. 87–105.

22. Клименко Н. Ф. Словотвірна структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. Київ : Наукова думка, 1984. 251 с.

23. Клименко Н.Ф. Вибрані праці / Упоряд. Є.А. Карпіловська, О.Д. Пономарів, А.О. Савенко. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. – 728 с. ISBN 978-966-489-250-3

24. Колоїз Ж. В. Оказіональна деривація : теоретичний та функціонально-прагматичний аспекти : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2007. 40 с.

25. Колоїз Ж. В. Українська оказіональна деривація : монографія. Київ : Акцент, 2007. 311 с.

26. Колоїз Ж. Українська неологія : здобутки та перспективи. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. 2009. Вип. 92. Т. 105. С. 57–62.

27. Колоїз Ж.В. Неузуальне словотворення : [монографія]. Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. 156 с.

28. Кондратьєва О. В., Бернацька О. В. Місце когезії у тексті художнього перекладу. *Фаховий та художній переклад : теорія, методологія, практика* : матеріали доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції 5–6 квітня 2013 р. / за заг. ред. А. Г. Гудманяна, С .І. Сидоренка. Київ, 2013. С. 214–218.

29. Косів Г. Віра Річ. Творчий портрет перекладача. Львів : Піраміда, 2011. 264 с.

30. Космеда Т. А., Халіман О. В. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична іграма (теоретичне осмислення дискурсивної практики). Дрогобич : Коло, 2013. 228 с.

31. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. Київ : Академія, 2003. 464 с.

32. Красавіна В. В. Структурно-семантичні, стилістичні та текстові функції епітета в історичному романі (на матеріалі творів другої половини ХІХ — першої половини ХХ ст.) : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2005. 18 с.

33. Кульбабська О. В., Кардашук О. В. Текстотворча функція епітета в художньому тексті (на матеріалі мови творів Івана Багряного). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія*. Харків, 2006. Вип. 742. С. 256–265.

34. Лосев А. Ф., Тахо-Годи А. А. Античная литература : Учебник для пединститутів. Москва : Гос. уч.-педагог.е изд-во Мин. Просвещения РСФСР, 1963. 376 с.

35. Лоцинова І. С. Неолексика у творах письменників Дніпропетровщини : дис. ... канд. філол. наук / Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара. Дніпро, 2016. 283 с.

36. Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки ХХ ст.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Львівський національний університет. Львів, 2002. 212 с.

37. Маноліс А. Тріандафіллідис. Мала грамати́ка новогрецької мови / перекл. з новогрецьк. Н. Клименко, О. Пономарів. Салоніки : Салоніцький ун-т ім. Аристотеля, 2003. 262 с.

38. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови : Підручник / За ред. Л. І. Мацько. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.

39. Муромцева О. Тенденції розвитку словникового складу української літературної мови (кінець 80-х–90-і рр.). *Мовознавство : Доп. та повідомл. ІV Міжнар. конгр. україністів / В. Німчук (відп. ред.)*. Київ : Пульсари, 2002. С. 22–25.

40. Нелюба А. М. Осново- і словоскладання в контексті словотвірної номінації. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2006. № 2. С. 169–184.

41. Нікос Казандзакіс : пристрась до свободи : Зб. наук. пр. та перекл. Київ : Логос, 2009. 120 с.
42. Огієнко І. Історія української літературної мови. Київ : Либідь, 1995. 294 с.
43. Олесь О. Твори : у 2 т. / упоряд., авт. передм. та приміт. Р. П. Радишевський. Київ : Дніпро, 1990. Т. 1. 958 с.
44. Онопрієнко Т. М. Епітет у системі тропів сучасної англійської мови (Семантика. Структура. Прагматика) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2002. 19 с.
45. Павленко Л. П. Складні іменники-оказіоналізми в поетичному контексті. *Українська мова і література в школі*. 1983. № 8. С. 33–35.
46. Пустовіт Л. О., Клименко Н. Ф. Оказіоналізм. *Українська мова : Енциклопедія*. 2-е вид., випр. і доп. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. С. 432–433.
47. Рильський М. Мистецтво перекладу. Київ : Радянський письменник, 1975. 343 с.
48. Русанівський В. М. Історія української літературної мови : Підруч. для студентів гуманітар. спец. вищих навч. закл. Київ : АртЕк, 2001. 392 с.
49. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля–К, 2006. 716 с.
50. Сімович В. Праці: у 2 т. Чернівці : Книги–ХХІ, 2005. Т. 2 : Літературознавство. Культура / упоряд. Л. Ткач, О. Івасюк за участю Р. Пилипчука, Я. Погребенник ; передм. Ф. Погребенника. 904 с.
51. Слобода Н. В. Метафора як стилістична фігура поезики. Дослідження з лексикології і граматики української мови : [зб. наук. праць / за ред. проф. Д. Х. Баранника]. Дніпропетровськ : Пороги, 2008. Вип. 7. С. 131–138.
52. Словник лінгвістичних термінів / Є. В. Кротевич (ред.). Київ : Вид-во АН УРСР, 1957. 238 с.

53. Словотвір сучасної української літературної мови : [монографія] / АН УРСР, Ордена Труд. Червон. Прапора Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; [Г. М. Гнатюк, К. Г. Городенська, А. П. Грищенко та ін.]. Київ : Наукова думка, 1979. 405 с.
54. Сологуб Н. М. Мовний світ Олесея Гончара / відп. ред. В. М. Русанівський. Київ: Наук. думка, 1991. 140 с.
55. Стишов О. Новотвори на основі власних назв у мові засобів масової інформації. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (Мовознавство)*. Кіровоград : РВУКДПУВ ім. В. Винниченка. Вип. 31. С. 51–55.
56. Стишов О. Сучасне українське словотворення : основні тенденції розвитку. *Мовознавчий вісник : зб. наук. пр. на пошану професора Катерини Городенської з нагоди її 60-річчя* / МОН України ; Черкаський нац. ун- т ім. Б. Хмельницького ; відп. ред. Г. І. Мартинова. Черкаси, 2009. Вип. 8. С. 136–147.
57. Стріха М. Український переклад і перекладачі : між літературою і націєтворенням. Київ: Дух і Літера, 2020. 520 с.
58. Томсон Дж. Исследования по истории древнегреческого общества. Доисторический эгейский мир. Москва : Иностранная литература, 1958. 659 с.
59. Триандафілідис М. Мала граматики новогрецької мови / перекл. Н. Клименко, О. Пономаріва. Салоніки : Салонікський Університет ім. Арістотеля, Інститут Новогрецької мови, 2003. 262 с.
60. Турчак О. М. Поняття «оказіоналізм» у мовознавчій літературі та його мовленнєва реалізація і українських періодичних виданнях кінця ХХ століття. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Філологічні науки*. 2013. № 2 (6). С. 299–305.
61. Чабаненко В. Стилїстика експресивних засобів української мови. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.
62. Чабаненко В. А. Норми словотворення і мовна експресія. *Мовознавство*. 1982. № 2. С. 13–21.
63. Чабаненко В. А. Основи мовної експресії. Київ : Вища школа, 1984. 165 с.

64. Эко У. Роль читателя. Исследования по семиотике текста. Санкт-Петербург; Москва : Symposium; Изд-во РГГУ, 2005. 502 с.
65. Aristotle Nicomachean Ethics [Arist. Eth. Nic.] Concordance. URL: <https://artflsrv03.uchicago.edu/philologic4/Greek/navigate/58/2/11/?byte=284671>
66. Aronoff M. Potential Words, Actual Words, Productivity and Frequency. *Proceedings of the 13th International Congress of Linguists*. Tokyo. 1983. Issue 13, pp. 163–171.
67. Beaugrande R. A. de, Dressler W. U. Einführung in die Textlinguistik. Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1981, p. 290.
68. Bien P. Kazantzakis and the Linguistic Revolution in Greek Literature. Princeton; New York : Princeton University Press, 1972, p. 255.
69. Dictionary of Standard Modern Greek (Λεξικό της κοινής Νεοελληνικής). URL: https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html
70. Guilbert L. Théorie du néologisme. *Le Néologisme dans la langue et dans la littérature. Cahiers de l'Association internationale des études francaises*. 1973. № 25, pp. 9–29.
71. Halliday M. A. K., Hasan R. Cohesion in English. London : Longman, 1976, p. 374.
72. Hatakeyama K., Petöfi J., Sözer E. Text, Connexity, Collision, Coherence. *Text Connexity, Text Coherence, Aspect, Methods* / ed. by E. Sözer. Hamburg : H. Buske, 1983, pp. 417–438.
73. Homer Iliad [Hom. Il.] Concordance. URL: <https://artflsrv03.uchicago.edu/philologic4/Greek/navigate/196/2/20/8/?byte=336434>
74. Homer Odyssey [Hom. Od.] Concordance. URL: <https://artflsrv03.uchicago.edu/philologic4/Greek/navigate/197/1/2/9/?byte=22309&fbclid=IwAR33p78AceekOqFXRPG99GPnBNi4ZxRpQGoL6qcJgD3ZScZ94JIFp0ekbpA>

75. Kazantzakis N. *The Odyssey. A Modern Sequel* / translated into English, with a synopsis and notes by K. Friar, illustrations by N. Chatzikyriakos-Ghikas. London : Secker and Warburg; 1958, p. 826.
76. LOGEION/ΛΟΓΕΙΟΝ. URL: <http://logeion.uchicago.edu/>
77. Mackridge P. H. *Language and national identity in Greece, 1766– 1976*. Oxford : Oxford University Press. 2009, pp. 203–312.
78. Mirambel A. *La langue grecque moderne : description et analyse*. Paris : Klincksieck, 1959, p. 473.
79. Olsen S. *Wortbildung im Deutschen*. Stuttgart : Kröner, 1986, p. 143.
80. Strabo Geography [Str.] Concordance. URL: <https://artflsrv03.uchicago.edu/philologic4/Greek/navigate/431/14/?byte=7448692>
81. Teubert W. *Linguistique de Corpus : un Alternative. Semen. Critical Discourse Analysis I*. Besançon : PUFC, 2009, T. 27, pp. 130–152.
82. *The collected poems of Odysseus Elytis* /translated by J. Carson and N. Sarris, Introduction and notes by J. Carson. Baltimore ; London: The Johns Hopkins University Press, 1997, pp. 595.
83. Wildgen W. *Dynamic Aspects of Nominal Composition. Process Linguistics* / ed. By Ballmer T., Wildgen W. Tübingen : Niemeyer, 1987, pp. 128–162.
84. Αλεξίου-Αποσκίτου, Μ. «Τριάντα τέσσερα άγνωστα γράμματα του Νίκου Καζαντζάκη», *Αμάθεια, Άγιος Νικόλαος – Λασίθι*, 9/35 (Απρ. – Ιούνιος), 1978, σσ. 117–164.
85. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Ά. *Η νεολογία στην Κοινή Νεοελληνική. Θεσσαλονίκη : Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο*, 1986, σσ. 362.
86. Αναστασιαδη-Συμεωνιδη, Άννα. «Η φύση και ή παραγωγικότητα του σχηματιστικού στοιχείου -ποιῶ», *Μελέτες για την έλληνική γλώσσα, Πρακτικά της ετήσιας συνάντησης του τομέα γλωσσολογίας του Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκη : Κυριακίδης*, 1986, σσ. 49–70.
87. Αρβανίτη, Α. «Ενδείξεις προσωδιακής δομής σε πρόσφατα λεξικά μίγματα της Ελληνικής». στο *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα (Πρακτικά της 18ης ετήσιας*

συνάντησης του τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 2-4 Μαΐου 1997, Θεσσαλονίκη, 1998, σσ. 68–82.

88. Γεώργας Α. Βασίλειος, Γλωσσάρι στο έργο του Νίκου Καζαντζάκη. Ιράκλειο Κρήτης : εκδ. ΠΕΚ (Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης), 2022, σ. 920.

89. Γιακουμάκη, Ε. Η Γλώσσα της «ΟΔΥΣΣΕΙΑΣ» του Ν. Καζαντζάκη, Λεξικογραφικόν Δελτίον, τόμ. 14. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 1982, σσ. 143-167.

90. Γιώτα Σεμπρίδου. URL: <http://ikee.lib.auth.gr/record/125604/files/GRI-2011-6157.pdf>

91. Δημητρίου, Σ. Λεξικό όρων γλωσσολογίας Α΄ και Β΄. Αθήνα : Εκδόσεις Καστανιώτη, 1994.

92. Ελόεβα Φ. Ακόμη μια προσέγγιση η στη γλώσσα του Νίκου Καζαντζάκη. Βιβλιοθήκη Καίτη Λασκαρίδου. Αθήνα, 2009, σσ. 67–83.

93. Ελύτης Ο. Εκλογή 1935–1977, Αθήνα, Άκμων, 1979, σ. 196.

94. Ελύτης Ο. Ήλιος ο πρώτος, Αθήνα : εκδ. Ίκαρος. 1996, σ. 45.

95. Ελύτης Ο. Ο ήλιος ο ηλιάτορας, Αθήνα : εκδ. Ίκαρος. 2003, σ. 17.

96. Ελύτης Ο. Ο μικρός ναυτίλος, Αθήνα : εκδ. Ίκαρος. 2007, σ. 129.

97. Ελύτης Ο. Τα ετεροθαλή, Αθήνα : εκδ. Ίκαρος, 2007, σ.59.

98. Ελύτης Ο. Το Άξιον Εστί, Αθήνα : εκδ. Ίκαρος, 1959, σ. 92.

99. Ελύτης Ο. Το Φωτόδεντρο και η δέκατη τέταρτη ομορφιά, Αθήνα : εκδ. Ίκαρος 1999, σ. 70.

100. Θεοχάρης Δ. Κρήτη : Ιστορία και πολιτισμός. Κρήτη : Σύνδεσμος Τοπικών Ενώσεων Δήμων και Κοινοτήτων Κρήτης, 1987-1988,. 2 Τ. : εικ. (μερικές έγchr.), χαρτ., σχεδ/τα ; 25 εκ.

101. Καζαντζάκης Ν. Αναφορά στον Γκρέκο. Αθήνα : εκδ. Καζαντζάκη, 2014.

102. Καζαντζάκης Ν. Κακριδής Ί. Θ. Ομήρου Ιλιάδα. Μετάφραση Β΄ Γυμνάσιου, Αθήνα, 1982.

103. Καζαντζάκης Νίκος. Η Οδύσσεια. Περιστέρι : εκδ. Διόπτρα, 2022, σ. 906.

104. Κατσούδα Γεωργία, Νάκας Θανάσης, Όψεις της Νεολογίας / Σύμφυση και Έπανετυμολόγηση (Ολικοί και Μερικοί Συμφυρμοί), εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2013, σ. 318.
105. Κεφαλίδη Ν. Χ. — Γ. Κ. Παπάζογλου, Πίνακας λέξεων «ποιημάτων» του Οδυσσέα Ελύτη, Θεσσαλονίκη, 1985.
106. Λαούρδας, Βασίλειος. Η «Οδύσεια» του Καζαντζάκη. Κριτικό δοκίμιο. Αθήνα – Πειραιεύς 1943: Αφοί Μακρυγιάννη.
107. Λιγνάδης, Τάσος, Το Αξιόν Εστί Του Ελύτη, Εισαγωγή, Σχολιασμός, Ανάλυση, εκδ: Πορεία, Αθήνα, 1999, σ. 322.
108. Μαθιουδάκης Ν. Η Οδύσεια των λέξεων, Νεολογικά αθησαύριστα στο έπος του Νίκου Καζαντζάκη, εκδ: ΚΑΠΑ Εκδοτική, Αθήνα, 2020, σ. 836.
109. Μαθιουδάκης, Ν., Καμπάκη-Βουγιουκλή, Π. 2011: Η επιθετική ταυτότητα του Οδυσσέα στο έπος του Νίκου Καζαντζάκη: μια πρόταση μέσω των ασαφών συνόλων. Στο: Δημάδης, Κ. Α. (επίμ.). Ταυτότητες στον ελληνικό κόσμο (από το 1204 έως σήμερα). Τ. Α΄. Αθήνα: Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών, σσ. 295–314.
110. Μαθιουδάκης, Ν. Ποιητικοί νεολογισμοί στην ‘Οδύσεια’ του Νίκου Καζαντζάκη: χιλιάδες αθησαύριστες λέξεις αναζητούν την ταυτότητά τους. Στο: Gavriilidou, Z., Efthymiou, A., Thomdaki, E., Kambakis-Vougiouklis, P. (eds.). Selected papers of the 10th International conference of Greek Linguistics. 2012: Komotini: Democritus University of Thrace, σσ. 905–918.
111. Μανδηλαράς, Β. Γ. Λόγια αθησαύριστοι λέξεις εκ Βυζαντινών κειμένων Εν. Αθήναις: Εκδόσεις Μυρτίδης, 1958.
112. Μπαμπινιώτη Γ. Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας. Αθήνα, 2008, σ. 2035.
113. Μπαμπινιώτης, Γ. Θεωρητική Γλωσσολογία. Εισαγωγή στη Σύγχρονη Γλωσσολογία. 1998. Αθήνα: Μ.Ρωμανός, σσ. 78, 80–81.
114. Νάκας, Θ., & Γαβριηλίδου, Ζ. Δημοσιογραφία και Νεολογία. Τίτλοι-ευρήματα για θέματα-εκπλήξεις. Αθήνα: εκδ. Πατάκης, 2002, σ. 368.

115. Ονειροντυμένες λέξεις : Οι ομορφοκαμωμένες, πρωτότιμες «κόρες» του Νίκου Καζαντζάκη. URL: https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/262092_oneirontymenes-lexeis-oi-omorfokamomenes-prototimes-kores-toy-nikoy
116. Παπαδόπουλος Α. Α. Εκκλησιαστικά λέξεις αθησαύριστοι. χ.τ. : χ.ε. 1950.
117. Πρεβελάκης Π. Τετρακόσια γράμματα του Καζαντζάκη στον Πρεβελάκη. Αθήνα : Εκδόσεις Καζαντζάκη, 1984.
118. Πρεβελάκης Π. Ο Ποιητής και το Ποίημα της Οδύσσειας. Αθήνα : Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1958.
119. Σακελλαριάδης Γ. Σύγχρονο λεξικό όρων και θεμάτων γλωσσολογικών, Αθήνα, 2004.
120. Σαραντάκος Ν. Λέξεις που χάνονται : ένα ταξίδι σε 366 σπάνιες λέξεις. — Αθήνα, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα, 2011, σ. 303.
121. Σταυρού Μ. Ο υπαρξιακός Καζαντζάκης : εκδ. Δρόμων 2001, σ. 731.
122. Τσοπανάκης Αγαπητός, «Η γλώσσα και το λεξιλόγιο του Ν. Καζαντζάκη», Καζαντζάκης Νίκος, [Αφιέρωμα], Νέα Εστία, Χριστούγεννα 1977, σσ. 65–72.
123. Χαραλαμπάκης Χ. «Προβλήματα ισοδυναμίας στη νεοελληνική επιστημονική ορολογία». Στα Πρακτικά του βου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας, (Ρέθυμνο 2003), 2004.
124. Χαραλαμπάκης, Χ. Οι νεολογισμοί του Κωστή Παλαμά. Κωστής Παλαμάς. Πρακτικά ημερίδας, Αθήνα 16 Δεκεμβρίου 2009. Αθήνα : Ακαδημία Αθηνών. 2011. σσ. 57–71.
125. Χαραλαμπάκης, Χριστοφορος, «Τὸ ἰδιωματικὸ στοιχεῖο στὴν ποίηση τοῦ Γιώργου Σεφέρη καὶ τοῦ Ὀδυσσεῆ Ἐλύτη», Μελέτες γιὰ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Πρακτικὰ τῆς 3ης ἐτήσιας συνάντησης τοῦ τομέα γλωσσολογίας τοῦ Α.Π.Θ. (Θεσσαλονίκη : Κυριακίδης), 1985, σσ. 417–482.
126. Χατζιδάκις, Γ. 1915-1916. Ἀκαδημικά Ἀναγνώσματα, Γ΄ τόμος (Γενικὴ Γλωσσολογία), Ἀθῆναι, σσ. 196–200.

127. Χριστοφίδου, Α. «Οι λειτουργίες των ποιητικών νεολογισμών στο κείμενο» στο Μελέτες για την ελληνική γλώσσα, τόμ.12, 1992, σσ. 547–560.
128. Χριστοφίδου Α. Ο ποιητικός νεολογισμός και οι λειτουργίες του. Κειμενική-γλωσσολογική προσέγγιση στο έργο του Οδυσσέα Ελύτη. Αθήνα: Gutenberg, 2001, σ. 206.

ІЛЮСТРАТИВНІ ДОДАТКИ

Ілюстративний додаток 1

Η Παναγία Γοργόνα

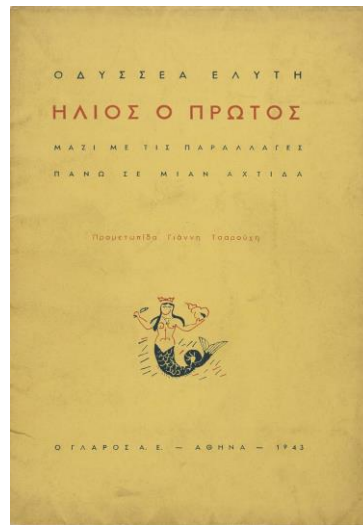
<https://www.tilestwra.com/panagia-gorgona-mia-spania-apikonisi-tis-theomitoros-pou-elachisti-gnorizoun/>

Ілюстративний додаток 2

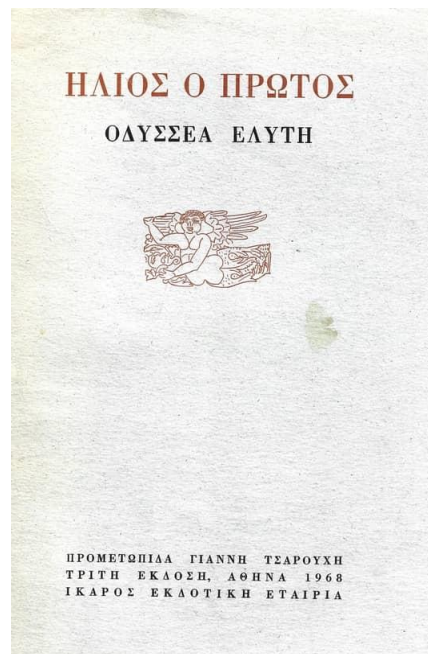
Στράτης Μυριβήλης «Η Παναγία η Γοργόνα» (1949) (Стратіс Міривіліс «Діва-Марія Русалка» / «Παναγία Русалка» (1949), оповідання, обкладинка)

Ілюстративний додаток 3

«Ήλιος ό Πρότος» обкладинка 1943 р. (худ. Яніс Царухіс)

Ілюстративний додаток 4

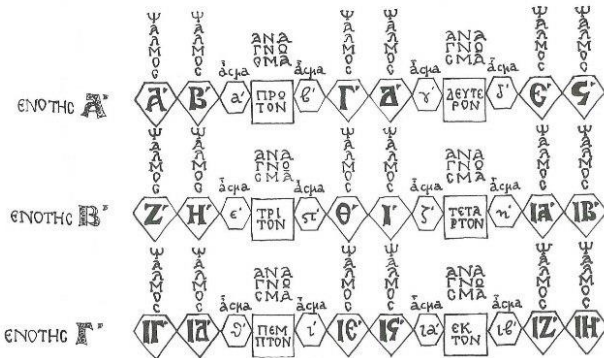

«Ήλιος ό Πρότος» обкладинка 1968 р.

ΓΕΝΕΣΙΣ
ΟΙ ΥΜΝΟΙ
ΑΒΓΔΕΖΖ

ΕΥΑΣ ΜΠΕΗ: Σχεδιαγράμματα της δομής της όλης συνθέσεως.

ΤΑ ΠΛΗΘΗ

ΔΟΞΑΣΤΙΚΟΝ

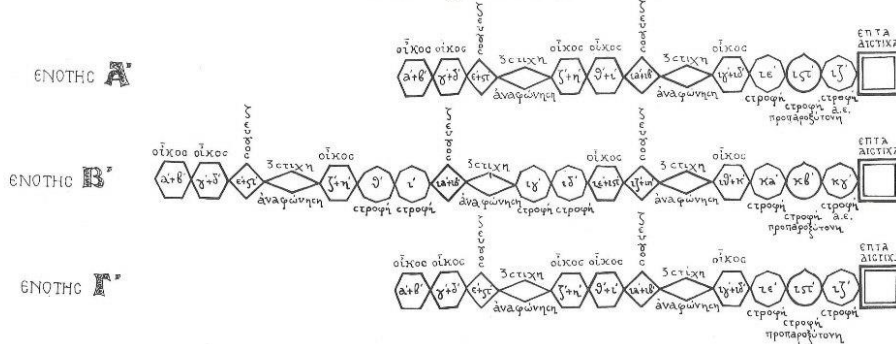

Схема поеми О. Елітиса «Достойно є» (худ. Ева Бей)
Εύα Μπέη, Σχεδιαγράμματα της δομής της όλης συνθέσεως

Απόλλωνας Ακριδοκτόνος

Ілюстративний додаток 7

«Τιранοборці» (σκυλπτурна група)

Ілюстративний додаток 8

